

TOBIAS MAUKSCH KOLOZSVÁRI PATIKUS GYÓGYSZERÉSZI INSTRUKTIOJA (1793)

ROBERT OFFNER - TUKA LÁSZLÓ

„A VIZSGA EGYEDÜL A GYÓGYSZERÉSZT NEM KÉPESÍTI,
HANEM A GYAKORLAT ÉS A TAPASZTALATOK”¹

A kolozsvári Mauksch-patika rövid előtörténete

A kolozsvári gyógyszerterek történetének kutatása és feltárása mindenek előtt *Orient Gyula* (1869-1940) erdélyi gyógyszerész, orvosdoktor, egyetemi tanár és tudománytörténész nevéhez fűződik.² A kolozsvári gyógyszerészeti kar toxikológiai tanára elsőként írta meg Erdély és a Bánság összefoglaló gyógyszerészettörténetét, amelyet magyar, román és német nyelven is kiadott,³ de *Orient* legmaradandóbb érdemei közé az első erdélyi múzeumpatika megvalósítása tartozik.⁴ Az ő magángyűjteménye képezte alapját a kolozsvári *Gyógyszerészettörténeti Múzeumnak*. Feleségével, *Keresztessy Sára* gyógyszerésznővel majdnem 2000 tárgyat gyűjtöttek össze, amelyeket 1902-ben az *Erdélyi Nemzeti Múzeumnál* helyeztek el.⁵ Ez a gyűjtemény, valamint számos későbbi szerzemény 1954 óta az egykori kolozsvári *Szent György* patikában, ill. a *Mauksch-Hintz* néven ismert gyógyszerter helyeiben talált otthonra, *Gyógyszerészettörténeti Gyűjtemény (Colecția de Istoria Farmaciei)* elnevezéssel. Kolozsvár szabad királyi város gyógyszerteréről az első adat 1573-ból származik, ám alapítási dátuma bizonyára korábbi. A korai újkorban a városi tanács tulajdonában lévő patikát egy szerződött gyógyszerészgondnok működtette. Néhány városi gyógyszerész neve ugyan fennmaradt, de ismereteink a 18. század előtti időkből meglehetősen hiányosak.⁶ Tudomásunk szerint az első magánjogú tulajdonos a felvidéki

¹ Tobias Mauksch: Instrukcio, in: *Orient Gyula: Az Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régiségtárának gyógyszerészeti gyűjteménye, Dolgozatok az Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régiségtárából*. Kolozsvár, IX (1918), 1-2. füzet, VIII. Fejezet, 292.

² Nagy Samu: *Orient Gyula orvos és gyógyszerész doktornak, a kolozsvári román kir. egyetemen a biológiai és toxicológiai analysis előadójának életrajzi adatai és munkásságának ismertetése*. Cluj, 1925; *Orient Attila: Dr. Orient Gyula élete és munkássága*, in: <http://www.orient.hu>. (26.08.2014).

³ *Orient Gyula: Az erdélyi és bánati gyógyszerészet története*. Cluj-Kolozsvár, 1926; *Julius Orient: Aus pharmazeutischer Vergangenheit Siebenbürgens und des Banates*, Mittenwald, 1930.

⁴ *Orient Gyula: Szemelvények az Erdélyi Múzeum kebelében felállított Gyógyszerészeti Múzeum gyűjteményéből*. Cluj-Kolozsvár, 1922, 11 oldal + 1 melléklet.

⁵ *Orient Gyula: Az Erdélyi Nemzeti Múzeum kebelében felállított Gyógyszerészeti Múzeum*. Kolozsvár, 1918.

⁶ A Mauksch-Hintz-házban az egykori *officina* egyik falán egykori provizorok és tulajdonosai vannak felsorolva: 1573-1752 / SZŐCS MIHÁLY, PATEKÁRIUS JÁNOS, STANNO EDE, FOITH JAKAB / 1752 ÉVBEN A GYÓGYSZER-TÁR A CSALÁD TULAJDONÁBA KERÜLT / MAUKSCH TÓBIÁS 1752-1802, ... etc. Feltűnő, hogy Samuel Schwartz neve nem fordul elő. 1591-ből még ismert *Adam Schacht Lipsen* (Lipce?), majd 1599-ben *Joannes Balck Dißburgensis* (Duisburg?) nevű német patikusok, lásd: *Offner* (1991), 192. és a 17. századból pedig *Sopronyi György* (1674/1678?), lásd: *Gaal, György: Helytörténet – Régi gyógyszerészek síremlékei. Szabadság* (kolozsvári napilap) (2009) május 13.

Eperjesről származó *Jakob Foit* (Fojt Jakab) gyógyszerész volt, akinek főbb életadatai a kolozsvári házsongárdi temetőben fennmaradt latin és magyar nyelvű sírkövérről (tumba) még ma is leolvashatók.⁷ *Sára* (szül. *Hooz, Hoc*) nevű özvegye, a kolozsvári református egyházfi *ifj. Hoc Pál* lánya, *Johann Phleps* evangélikus lelkész és Fojt Jakab patikus után harmadszor *Samuel Schwartz* (Schwartz) szepesi szász származású gyógyszerészhez ment férjhez. Schwartz 1701 január 4.-én született Késmárkon, evangélikus hitű családban.⁸ Édesapja *Michael Schwartz* jómódú kereskedő, édesanyja a „tekintetes és nemzetes úrnő“, *Juditha Boltschuyn* (a nekrológ Holzschur-nak írja), *Theodor Lubomirski* gróf magyarországi, Szepes vármegyei 13 város-beli legfelsőbb megbízottjának, *Martin Boltschu(y)nnak* volt a lánya.⁹ A helybeli iskolai tanulmányai után Samuel Pozsonyban az evangélikus gimnáziumban a híres polihisztor *Bél Mátyás* tanítványa lett, majd a sárospataki Református Kollégiumba került.¹⁰ Azután „*Sopronban a gyógyszerészetet tanulmányozta alaposan és nagy igyekezettel, a neves Genes (sic!) orvosdoktor útmutatása mellett.*“¹¹ 1725 novemberében Regensburgban az *Engel* patikában, *Georg Sigmund Stoll*-nál részesült gyógyszerészi kiképzésben,¹² majd Augsburgban az orvskollégium előtt vizsgázott sikerrel.¹³ Ezt követően bejárta Németország több részét.¹⁴ 1729-ben, az Erdélyi Gubernium főorvosának, *Köleséri Sámuelnek* „*hosszas és gyakori únszolásának engedve*“ Kolozsvárra költözött és a városi gyógyszertár vezetője és tulajdonosa lett, 1735-ben megházasodott Fojt

⁷ Fojt Jakabról és családjához és kilenc gyermekéhez (Mihály, Rebeka, György, Sára, Zsuzsanna, Sámuel, Márton, Erzsébet és Judit) lásd: Herepei János: *A Házsongárdi temető régi sírkövei*. Budapest, 1988.472-475.

⁸ A Késmárki Evangélikus Egyházközség anyakönyvében Samuel Schwartz-ként van bejegyezve, de ő maga a Schwartz névváltozatot használta, s így jelenik meg neve a latin nyelvű gyászjelentőjében is.: Samuel Schwartz. Genealógiai kutatásaink eredményeként ismertté váltak a késmárki Michael Schwartz és Juditha Boltschuyn-nak (?) a gyerekeik: Juditha (*1696-?), Johannes (*1698-?), Michael (*1702-?) és Samuel (04.01.1701). Lásd: Slowakei, Kirchen- und Synagogen-Bücher, 1592-1910“, in: www.myheritage.de (továbbiakban: SKSB), 360, 372, 387, 395.

⁹ A Zsigmond király korában elzalogosított 13 szepesi város Mohács után a Lublóban székelő lengyel kapitány helyett a Lubomirski grófok földesurasági fennhatósága alá kerültek, azoknak mindinkább magánbirtokaivá lettek. A magyarországi rendek ezek visszaváltását sürgették, eredménytelenül; csak 1772-ben kerültek vissza Magyarországhoz.

¹⁰ „(...) *hogy hatalmas tudásszomját és tudás-éhségét a tudomány itteni ambrosziás lakomájával oltsa. És noha bármely tudományhoz meglelt volna a tehetsége, ám az orvosi mesterség irányába különös hévség hajtotta.*“ A sárospataki diákok névtárában neve hiányzik, tehát ezen adat nem bizonyítható. Lásd: Hörsik, Richárd: *A Sárospataki Református Kollégium diákjai 1617-1777*. Sárospatak, 1998, 369. ; Offner, Robert/Magyar, László András: Samuel Schwartz (1701-1749) „jeles ember“ és kolozsvári patikus halotti kártája, in: *Kaleidoscope, Művelődés-, Tudomány- és Orvostörténeti Folyóirat* Budapest (2014, szerkesztés alatt).

¹¹ Valószínűleg Johann Adam Gensel-ről (1677-1720) lehet szó. Tény az, hogy Sopronban a „Fekete Elefánt“ nevű patikának a tulajdonosa 1665-ben Kornel Gänzel, majd 1685-től annak fia Kornel Gänzel jun., Johann Adam Gensel testvére. Lásd: Halmi János: Egy gyógyszerészsegéd végrendeletei a XVII századból, in: *Comm. de Hist. Artis Med.*, 29 (1963) 237.

¹² Regensburgból származik Samuel Schwartz bejegyzése az ifj. Pápai Páriz Ferenc Album amicorumában, 1725 nov. 17-én: *Samuel Schwartz Pharmacop(ola) Studios(us) in Officina D. Sigismundi Stohl, Ratisbonae, d. 17.1725* Lásd: <http://ppf.mtak.hu/en/001a.htm> és Christa Habrich: *Apothekengeschichte Regensburgs in reichsstädtischer Zeit*. München.1970. 89.

¹³ Ezen adatokat nem sikerült az augsburgi Városi Levéltárban dokumentumokkal alátámasztani, amint ez Simone Herde levéltáros erre vonatkozó válaszleveléből (21.12.2013) kiderül.

¹⁴ A gyógyszerészek kiképzése 1770 előtt a Habsburg birodalomban sem volt egyetemhez kötött. A *Generale Normativum* rendezte és modernizálta mind az orvos- (1770) mind pedig az egyetemi)gyógyszerészképzést (1774). Lásd: Kapronczay Károly: Az egyetemi gyógyszerészképzés európai gyakorlata, *Comm. de Hist. Artis Med.* 222-225 (2013) 59-79. ; Orient (1926) 214-218.

özvegyével.¹⁵ A város lakói elismerésének és köztiszteletnek örvendhetett, amiről nekrológja meggyőző tanúságot ad.¹⁶ Amikor 1749-ben utód nélkül elhunyt, a végrendeletének értelmében az özvegye hazahívta az időközben Németországban gyakornokoskodó rokonát *Tobias Maukscht*, akit a gyógyszerértárának vezetésével megbízott.¹⁷

A kolozsvári Mauksch gyógyszerészcsalád

A szepesi szász Tobias Mauksch 1727 október 27-én született Késmárkon, ahol Maugsch néven lett anyakönyvelve. Korán elhunyt apja Martin, (1692-1736) szücs volt, anyja Juditha (szül. Lani; 1708?-1758), akinek Samuel Schvartz unokatestvére (Vetter) volt.¹⁸ Akkoriban Késmárkon – az evangélikus egyházi anyakönyv szerint – több Mauksch család élt, így a név is több változatban fordul elő: Maugsch, Mauksch, Maucksch, Maukisch. A 18.-19.

¹⁵ Nem sikerült a kolozsvári Tobias Mauksch (a család eredetileg Maugsch-ként volt anyakönyvelve) és a marosvásárhelyi „Magyar Korona” gyógyszerértárt 1761-ben alapító Johann Mauksch (Mauchs-ként is előfordul a korabeli iratokban) közötti rokonsági viszonyt adatokkal bizonyítani. Tény viszont az, hogy Johann Mauksch *juven apothecarius*-ként 1758-tól a Kolozsváron az evangélikus egyház anyakönyvében kereszttapaként előfordul, tehát feltételezhetően Tobias Mauksch patikájában és nem a jezsuita rend 1732-ben megnyitott „Unicornis” patikában inaskodott. 1758-ból ismert az a tény is, hogy Tobias Mauskch édesanyja (Juditha Maugsch, szül. Lani; 1708?-1758) Kolozsváron lett eltemetve. Lásd: *ANSJC*, fond: *Matrikel der ev. Kirchengemeinde Klausenburg*, 71/4 kötet, 216. Johann Mauksch 1759-ben kolozsvári polgári jogot nyert és patikalapítási kísérletet tett, de sikertelenül. 1761-ban Kolozsváron feleségül vette Sophia Honigbergert. Lásd: *ANSJC*, fond: *Matrikel der ev. Kirchengemeinde Klausenburg*, 71/4 kötet, 200. Ez lehetett a kiváltó oka annak, hogy Tobias 1760-ban a hatóságoktól privilégiumot kért és kapott. Johann Mauksch Marosvásárhelyen azonban letelepedési és patikanyitási jogot is nyert, de csak 3 év múlva sikerült érvényesítenie, a konkurrencia miatt. 1763-ban nyitotta meg „Magyar Koronához” címzett patikáját. Lásd: Spielmann József/Lázár Szini Karola/Orbán János: Adatok a marosvásárhelyi gyógyszerértárak történetéhez. II. Harc a második marosvásárhelyi gyógyszerértár létesítéséért. *Orvosi Szemle* 18 (1969) 4. sz., 479-486. Mindebből feltételezhető ugyan, de semiképp nem bizonyított, hogy Tobias és Johann testvérek lehettek. Feltűnő, azonban, hogy Tobias Instruktíójában nem testvéreként említi, így valószínű, hogy csak névrokonok lehettek. Emmelett szólnak az újabb genealógiai kutatások eredményei is. A számos Késmárkon élt Maugsch/Mauksch család közül csak egy hozható vele kapcsolatba: *Johann Maugsch* (*29.06.1736), apja Johannes Maugsch (*12.02.1700-?), szücs, 1735 május 3-án házasságot kötött Susanna Maugsch-al (1716-?), tehát ő is született Maugsch volt, akinek szüleiről nincsenek adataink. Apai nagyapja Daniel Maugsch (1674-?), nagyanyja Susanna (1674-?), akiknek még következő gyerekei voltak: Susanna (1694-?) és Daniel (*12.02.1700-?), Johannes ikertestvére. Lásd: *SKSB, Kesmarkter Taufmatrikel*, 553, 392, 382. Feltételezzük, hogy Johann Maugsch (Mauskch és Maucksch névváltozatban) 1750 után került Kolozsvárra és lett Tobias Maukschnál (aki nem testvére!) patikusinas. Neki Marosvásárhelyen hat lánya és három fia volt, akik szintén gyógyszerészek lettek: Gottlieb (1763-?), Johann (1765-1825), Martin Adam (176?-1818), a szászsebesi Mauksch-gyógyszerészcsalád fője. Lásd: Acker (1970), 271-281. ; Binder (1984), 101-110.

¹⁶ Acker Mihai: Despre trecutul farmaciilor din Sebeș și despre farmaciștii sebeșeni din trecut. *Apulum* (Acta Musei Apulensis) VIII (1970) 271-281.

¹⁷ Fabritius, Guido: *Verdienstvolle deutsche Apotheker aus Siebenbürgen*. Drabenderhöhe-Stuttgart, Deutscher Apotheker Verlag, 1989. 27-36. ; Fabritius Guido: *Beiträge zur Geschichte der deutschen Apotheken und Apotheker in Siebenbürgen*. Drabenderhöhe-Stuttgart, Deutscher Apotheker Verlag, 1986. 415.

¹⁸ A marosvásárhelyi „Aranyszarvas” patika tulajdonosa, Johann Mauksch három fia gyógyszerész lett: Gottlieb (1763-?) Egerben, majd Kassán volt gyógyszerész, Johann jun. (1765-1825) tovább vezette apja gyógyszerértárt, Martin Adam Mauksch (1770-1818) a szászsebesi „Zum Engel” patika megalapítója. Lásd: Offner (1991), 194. ; Binder (1984). and images, FamilySearch: Evangelical (Evanjelická cirkev) Kežmarok > marriages, deaths (Manželstvá, úmrtia) 1685-1762, image 143. Újabb kutatásaink ellenére sem sikerült egyértelműen kideríteni ill. anyakönyvi adatokkal bizonyítani a Tobias Mauksch anyja és Samuel Schwartz közötti rokonsági kapcsolatot. Erre vonatkozó kitaró segítségért ezúton hálás köszönetet mondok Ing. Mikuláš Lipták késmárki kiadónak és genealógusnak, aki több részletkérdésben támogatott.

századi Erdélyben is több késmárki származású Mauksch gyógyszerészcsalád létezett: Kolozsváron, Besztercén,¹⁹ Marosvásárhelyen,²⁰ sőt a legutóbbi családból Szászsebesre,²¹ Nagyszebenbe,²² Egerbe és Kassára²³ is elszármaztak Mauksch nevű patikusok.²⁴

A 13 éves Tobias Maukschot édesanyja, iskoláztatását megszakítva, Kolozsvárra küldte patikusinasnak unokabátyjához, *Samuel Schwartzhöz*, aki megkedvelte a szorgalmas és

¹⁹ A beszercei "Zur Minerva" patika tulajdonosa, akit szintén Tobias Maukschnak (1745-1816) hívtak és ugyan-csak késmárki származású, a neves Thomas Mauksch (1749-1839) késmárki lelkész, tanár és botanikus öccse, de születési és elhalálozási valamint anyakönyvi bejegyzések (szülők, keresztszülők) adatai alapján egyértelműen egy más családról van szó. Ismert, hogy a kolozsvári és a beszercei Tobias Mauksch patikusok jó kapcsolatot ápol-tak, kölcsönös keresztszülői szerepvállalásokról tanuskodnak az anyakönyvi bejegyzések. Lásd: Robert Offner: Zur Geschichte der Klausenburger Apothekerfamilie Mauksch. *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde*. 14, 193., Wagner (1992), 191. A beszercei Tobias Mauksch felesége a kolozsvári szász Susanna Franck volt. Lásd: *Arhivele Naționale, Serviciul Județean Cluj* (továbbá ANSJC), fond: *Matrikel der ev. Kirchengemeinde Klausenburg*, 2. kö-tet, 204.

²⁰ Nem sikerült a kolozsvári Tobias Mauksch (a család eredetileg Maugsch-ként volt anyakönyvelve) és a marosvá-sárhelyi "Magyar Korona" gyógyszerterát 1761-ben alapító Johann Mauksch (Mauchs-ként is előfordul a korabeli íratokban) közötti rokonsági viszonyt adatokkal bizonyítani. Tény viszont az, hogy Johann Mauksch *juven apothecarius*-ként 1758-tól a Kolozsváron az evangélikus egyház anyakönyvében keresztapaként előfor-dul, tehát feltételezhetően Tobias Mauksch patikájában és nem a jezsuita rend 1732-ben megnyitott „Unicornis” patikában inaskodott. 1758-ból ismert az a tény is, hogy Tobias Mauksch édesanyja (Juditha Maugsch, szül. Lani; 1708?-1758) Kolozsváron lett eltemetve. Lásd: ANSJC, fond: *Matrikel der ev. Kirchengemeinde Klausenburg*, 71/4 kötet, 216. Johann Mauksch 1759-ben kolozsvári polgári jogot nyert és patikalapítási kísérletet tett, de sikertelenül. 1761-ban Kolozsváron feleségül vette Sophia Honigbergert. Lásd: ANSJC, fond: *Matrikel der ev. Kirchengemeinde Klausenburg*, 71/4 kötet, 200. Ez lehetett a kiváltó oka annak, hogy Tobias 1760-ban a ható-ságoktól privilégiumot kért és kapott. Johann Mauksch Marosvásárhelyen azonban letelepedési és patikanyitási jogot is nyert, de csak 3 év múlva sikerült érvényesítenie, a konkurrencia miatt. 1763-ban nyitotta meg „Magyar Koronához” címzett patikáját. Lásd: Spielmann József/Lázár Szini Karola/Orbán János: Adatok a marosvásárhe-lyi gyógyszerterák történetéhez. II. Harc a második marosvásárhelyi gyógyszerterát létesítéséért. *Orvosi Szemle* 18 (1969) 4. sz., 479-486. Mindebből feltételezhető ugyan, de semiképp nem bizonyított, hogy Tobias és Johann testvérek lehettek. Feltűnő, azonban, hogy Tobias Instruktójában nem testvéreként említi, így valószínű, hogy csak névrokonok lehettek. Emmelett szólnak az újabb genealógiai kutatások eredményei is. A számos Késmárkon élt Maugsch/Mauksch család közül csak egy hozható vele kapcsolatba: *Johann Maugsch* (*29.06.1736), apja Jo-hannes Maugsch (*12.02.1700-?), szücs, 1735 május 3-án házasságot kötött Susanna Maugsch-al (1716-?), tehát ő is született Maugsch volt, akinek szüleiről nincsenek adataink. Apai nagyapja Daniel Maugsch (1674-?), nagynyja Susanna (1674-?), akiknek még következő gyerekei voltak: Susanna (1694-?) és Daniel (*12.02.1700-?), Johan-nes ikertestvére. Lásd: *SKSB, Kesmarkter Taufmatrikel*, 553, 392, 382. Feltételezzük, hogy Johann Maugsch (Mauksch és Mauchs névváltozatban) 1750 után került Kolozsvárra és lett Tobias Maukschnál (aki nem testvé-re!) patikusinas. Neki Marosvásárhelyen hat lánya és három fia volt, akik szintén gyógyszerészek lettek: Gottlieb (1763-?), Johann (1765-1825), Martin Adam (176?-1818), a szászsebesi Mauksch-gyógyszerészcsalád fője. Lásd: Acker (1970), 271-281. ; Binder (1984), 101-110.

²¹ Acker Mihai: Despre trecutul farmaciilor din Sebeș și despre farmaciștii sebeseni din trecut. *Apulum* (Acta Musei Apulensis VIII) (1970) 271-281.

²² Fabritius, Guido: Verdienstvolle deutsche Apotheker aus Siebenbürgen. Drabenderhöhe-Stuttgart, Deutscher Apo-theker Verlag, 1989. 27-36. ; Fabritius Guido: Beiträge zur Geschichte der deutschen Apotheken und Apotheker in Siebenbürgen. Drabenderhöhe-Stuttgart, Deutscher Apotheker Verlag, 1986. 415.

²³ A marosvásárhelyi „Aranyszarvas” patika tulajdonosa, Johann Mauksch három fia gyógyszerész lett: Gottlieb (1763-?) Egerben, majd Kassán volt gyógyszerész, Johann jun. (1765-1825) tovább vezette apja gyógyszerterát, Martin Adam Mauksch (1770-1818) a szászsebesi „Zum Engel” patika megalapítója. Lásd: Offner (1991), 194. ; Binder (1984).

²⁴ Offner, Robert: Zuwanderer von Zipsern nach Siebenbürgen – berühmte Zipser in Siebenbürgen. *Spiš in kontinu-ite času*. Prešov, 1995, 83-92.

tehetséges Tobiast és gyámjaként támogatta, sőt, ajánlólevelével Németországba is kiküldte, hogy ott gyarapíthassa tudását. A fiatalember mind Kolozsváron, Schwartznál mind pedig külföldi tartózkodása során (Ludwigsburgban Bischoff és Stuttgartban Lang patikáiban)²⁵ magas szintű képzést kapott. Említésre méltó, hogy a 23 esztendő fiatal patikus 1750- egy *Taxa Pharmaceutica* című dokumentumot írt, amelyben a Schwartz-gyógyszertár leltárát és a termékek árjegyzékét rögzítette. Ez az árjegyzék ritkaságnak számít. Szerzője feltehetőleg württembergi mintára készítette,²⁶ mikor a patika vezetését provizorként átvette. A 45 oldalas, latin-német nyelvű kézirat szövegét a kolozsvári *Eva Crișan* 1973/75-ben román fordításban, tanulmánnyal kiegészítve tette közzé.²⁷ Mauksch alig két évvel hazatérése után, 1752-ben, *Pataki Sámuel* városi orvos támogatásával, megvásárolta rokona özvegyétől Samuel Schwartz-patikáját.²⁸

Tobias Mauksch szakmai, családi és társadalmi szempontól egyaránt sikeres ember volt.²⁹ 1752-ben nyerte el a kolozsvári polgárjogot, 1756-ban pedig családot alapított.³⁰ Első felesége *Susanna Sartorius* (ca.1736-1773) kassai kereskedő lánya volt, akitől kilenc

²⁵ *Bibliographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich*. Wien, 1867, Theil 17. 135-136. Nem igaz, hogy, miszerint Tobias Mauksch a tübingeni egyetemen (is) tanult. Lásd: Offner (1991), 193., ez ugyanis nem bizonyítható immatrikulációs dokumentumokkal. Lásd: Gémes István: *Hungari et Transylvani. Kárpát-medencei egyetemjárók Tübingenben (1523-1918)*. Budapest, 2003. 43.

²⁶ Egy ilyennek ő birtokában volt, amire a fiának írt Instrukcio-jában (1793) is hivatkozik. Orient (1918) 264.

²⁷ Eva Crișan: Prima "Taxa farmaceutică" (listă de prețuri farmaceutice) din Transilvania. *Acta Musei Napocensis* 10 (1973) 255-269., 11 (1974) 219-242 és 12 (1975) 265-282. Célkitűzésében tehát ez a dokumentum nem azonos a Torkos Justus János féle taksával (*Taxa pharmaceutica Posoniensis*, 1745), a helytartótanácsi megbízásból készített többnyelvű hivatalos árszabvánnyal. Lásd még: Eva Crisan: Projets de taxes pharmaceutiques en Transylvanie és Instruktionen pharmaceutiques transylvaines *Materia Medica de Transylvanie* XIV. (1996) 46-57., 58-72.; Spielmann József - Rácz Gábor - Szőkefalvi-Nagy Zoltán - Maior Ovidiu: *Primul proiect de taxă farmaceutică din Transilvania* (1753) *Practica Farmaceuticii* București, 1978. 97-103.

²⁸ A patika megvásárlásához Pataki Sámuel I. kolozsvári orvos járult hozzá. Lásd: Pataki, Jenő: Városunk legrégebbi gyógyszertára *Orvosi Szemle* (1936) 6.sz. 198-200. ; Tuka, László (2012), 16. Ami Samuel Schwartz és Tobias Mauksch rokoni kapcsolatát illeti, annyi ismert, hogy Schwartz az édesanyjának volt unokatestvére. Lásd: Jakob Melzer: *Bibliographie berühmter Zipser*. Kaschau 1833, 264.; Christian Genersich: *Merckwürdigkeiten der königlichen Freystadt Késmark in Oberungarn, am Fusse der Carpathen*. Caschau, 1804. 135-136. („Nach zurückgelegten Schuljahren gab ihn seine Mutter zu ihrem Vetter, Herrn Samuel Schwarz, einem gebohrnen Keßmarker, Apotheker, in der königl. frey Stadt Clausenburg, in Siebenbürgen, 1740, in die Lehre.“). Melzer és az őt követő Mauksch-biográfákban hibás a Tobias Mauksch elhalálozási dátuma 1805, helyesen: 1802. Nála téves azon adat is, hogy 1774-ben a besztercei patika tulajdonát szerezte volna meg. Ezen félreértés oka nyilván arra az érdekes tényre vezethető vissza, hogy Besztercén vele egyidőben egy másik névrokona: Tobias Mauksch (1745-1816) volt a „Zur Minerva“ gyógyszertár tulajdonosa, aki szintén Késmárkról származott. Lásd még: Ernst Wagner: Die Bistritzer Apothekerfamilie Mauksch/Mauksch. Bemerkungen zu Offners Beitrags über die Klausenburger Maukschs. *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde* 15 (1992) 189-191. Ennek a patikusnak az egyik mozarát (1803) őrzik ma a Siebenbürgisches Museum-ban (Gundelsheim am Neckar). Ezek szerint a Nyulas Ferencz országos főorvos kedvező vizitációs jelentése (*Generalis apothecarum visitatio rigorosa; 1808*) a besztercei Tobias Mauksch patikájára és tulajdonosára vonatkozik. Ghițan adatai a besztercei Maukschokkal kapcsolatosan szintén tévesek. Lásd: Theodor Ghițan: Farmaciile bistrăne din epoca feudală. In: Brătescu, Gh.: *Retrospective Medicale Studii, note și documente*. București, 1985. 133-136.

²⁹ Jászay Károly: *Adatok a kolozsvári ág. h. ev. egyházközség történetéhez*. Cluj-Kolozsvár, 1934; Jászay Károly: *Evangelische Kirchengemeinde A.B. in Cluj-Klausenburg, Namensverzeichnis – Névjegyzék*. Cluj-Kolozsvár, 1932-1935. A kolozsvári evangélikus egyházközség gondnokai (kurátor) között találatnak: Fojt Jakab, Samuel Schwartz, Tobias Mauksch, Tobias Samuel és Johann Martin Mauksch, Daniel Slaby és a Hintz gyógyszerészek.

³⁰ *ANSJC, fond: Magistratul – Diverse*, 4/1 kötet, 217.

gyermeké született.³¹ Második felesége a győri születésű *Susanna Habermeyer* (1733? -?) lett, e házasságából (1773) is kilenc gyermek neve ismert.³² A korabeli magas gyerekhalandóság miatt első házasságából csupán egy fia és két lánya, a másodikból is egy fia és hat lánya érték meg a felnőttkort. Mindkét fia, *Tobias Samuel* (1769-1805) és *Johann Martin Mauksch* (1783-1817) gyógyszerészek lettek, az apai gyógyszerertárat vezették, de rövid életűek voltak.³³ Az utóbbinak *Mathilda Augusta* nevű lánya a második házasságában *Georg Gottlieb Hintz* (1808-1876) segesvári születésű szász evangélikus lelkész felesége lett, majd közös fiúk, *Georg Hintz*, azaz *Hintz György* (1840-1890) gyógyszerész és egyetemi tanár révén három további generáción át továbbítódott a gyógyszerertár tulajdona és a szakma hagyománya az 1949-es államosításig.³⁴

1760-ban a városi tanács valamint az erdélyi Gubernium ajánlására *Mária Teréziától* kizárólagos privilégiumot (*privilegium exclusivum*) nyert, ami védeltséget jelentett további patikák létesítése ellen.³⁵ Az 1773-ban felszámolt jezsuita rend patikáját is megszerezte és azt veje, *Michael Streicher* kerci származású szász patikus tulajdonába juttatta. Tobias Mauksch nem csak kitűnően képzett gyógyszerész volt, aki gyógyszerertárat nagy rendben tartotta, fejlesztette, 1766-ban felújította az épületet, és a közönség szolgálatára mindig készen állott, hanem sikeres vállalkozónak és jó módú üzletembernek is bizonyult. Kolozsvár városa nagyra becsülte őt, így a rendőrfőnöki és városkapitányi tisztségeket („*Polizeydirektor und Stadthauptmann*“) is rá bízta. Érdemes megemlítenünk, hogy *Jakob Melzer* szerint Tobias Mauksch sokoldalú közhasznú tevékenysége révén, ám elsősorban szakmája magas szintű művelőjeként Erdély-szerte igen jó hírnévnek örvendett.³⁶

„(...) er hatte unendlich viel zu thun, doch bezeugte er sich innerhalb seiner Linie seines Wirkungskreises als ein Mann von der größten Thätigkeit und der auch allen seinen vielfältigen Geschäften gewachsen war. Mit Recht gebührt ihm von dieser Seite der Ruhm, daß er dem gesamten Apothekerwesen in Siebenbürgen Geist und Leben eingehaucht, daß

³¹ ANSJC, fond: Matrikel der ev. Kirchengemeinde Klausenburg, 71/4, 199., 131., 203.; Pataki Jenő: Kolozsvár legrégebbi gyógyszerertára. *Orvosi Szemle* 9 (1936) 5.sz., 198–200

³² Az erdélyi Mauksch családokra vonatkozó új genealógiai adataink (R. Offner, 2014) alapján módosításra és kiegészítésekre szorul úgy a Binder Pál kutatásaira épült Mauksch-családfa mint a Mauksch-gyógyszerészekre vonatkozó biográfiai összefoglaló, amelyet Péter H. Mária 2002-ben és 2013-ban közölt. Lásd: *Az erdélyi gyógyszerészet magyar vonatkozásai*. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum Egyesület, 2013. második, javított kiadás, I. 25., 72-77., és II. 232-237. Lásd még: Binder Pál: A Mauksch család erdélyi gyógyszerész tagjai. *Comm. Hist. Artis Med.* 107-108 (1984) 101-110. Bindernek a Mauksch biográfiai adatai, akárcsak az Fabritius (1989), 27-34. mai szempontból sok helyen javításra és pontosításra szorulnak. Ez érvényes a az őt követő Paveleanu állítására is, Theodor D. Paveleanu: *Istoria farmaciilor din Transilvania*. Braşov, 1995. 626., valamint Tuka László: Cea mai veche farmacie din Cluj, descrişă de primul istoric in medicina din Ardeal, Jenő Pataki, in: Tuka, László: *Studii de istoria farmaciei*. Cluj-Napoca, 2012. 15-19.

³³ Új felismerés az is, hogy a csupán másolatról ismert két Mauksch olajfestményportré Tobias Mauksch (1827-1802) kolozsvári patikus két fiát ábrázolja: Tobias Samuelt (ezért a képen a *TS Mauksch* felírat látható). Ily módon több szerző erre vonatkozású állítása - pl. Orient (1926), Offner (1991), 198. - miszerint az egyik portréfestmény Tobias Maukschot ábrázolná, helytelen és ezennel javításra szorul. Tobias Samuel Pesten gyógyszerészetet végzett (1789) és Göttingában medicinát hallgatott (1791), majd szülővárosában százférfi és egyházi gondnok. Johann Martin Pesten végzett gyógyszerészetet (1804). Offner (1991); Schobel, Walter: *Lista morţilor din matricolele bisericii evanghelice luterane din Cluj, 1793-1812*. Diss., Cluj, 1938. 24.

³⁴ A Johann Martin és Tobias Samuel Mauksch gyógyszerészek családjaihoz lásd még: Offner (1991); Binder (1984).

³⁵ Melzer (1833), 265.

³⁶ Melzer (1833), 265-266.

er dasselbe ganz in Ordnung gebracht und ihm, zum Besten des Publikums die zweckmäßige Einrichtung gegeben habe.“

Gróf Teleki Ádám főispán, erdélyi kormánybiztos tanácsosának javaslatára pedig az 1790 és 1794 közötti években pedig Kolozsvár két országgyűlési képviselőjének (szanátorának) egyike volt.³⁷ Mindezek mellett az evangélikus egyház kolozsvári gyülekezetének főgondnoka és oszlopos tagja, annak anyagi helyzetét gyarapítván hittársainak bizalmát és nagy elismerését élvezte élete végéig.³⁸ Erre egyik örök írásos bizonyíték a kolozsvári házsongárd temető evangélikus parcelláján található sírköve, a Hintz gyógyszerészcsalád klasszicista stílusú kriptája szomszédságában. A sírkő latin feliratának fordítása így hangzik:³⁹

„Mauksch Tobias polgár, gyógyszerész, szenátor, az evangélikus egyház gondnoka emlékére, aki a polgárok jóléte, a gyógyszerész intézmény, az egyház s ennek pénztára gyarapítása körül övével szemben emberségével a legnagyobb érdemeket szerezte, hálás és megszorított özvegye, fiai, leányai, vejei állították. Élt 75 évet. Meghalt 1802 évben január 31-én.“

Tobias Mauksch gyógyszerész Instrukciója (1793)

Annak ellenére, hogy két házasságából összesen 18 gyerekről van tudomásunk, az első feleségétől származó gyerekei között egyetlen fia érte meg a felnőttkort: Tobias Samuel, és a második házasságából is csak Johann Martin nevű fia nőtt fel.⁴⁰ Számára apja megvásárolta 1790-ben Wladár Ádám felvidéki patikus özvegyétől a marosvásárhelyi *Arany szarvas* gyógyszertárat. Akkoriban lányok (még) nem válhattak patikussá. Csakhogy Tobias Mauksch a marosvásárhelyi patika megszerzésekor már 63 éves volt, Johann Martin fia pedig 11, tehát mindenekelőtt ez a helyzet kényszerítette a gondos apát arra, hogy olyan utasítást hagyjon

³⁷ Orient Gyula: Erdély gyógyszerész-polgármesterei, szenátorai, országgyűlési képviselői és természetbuvárai. *Erdélyi Múzeum-Egyesület Orvostudományi Szakosztályának Közleményei*, IV. (új) sorozat, XXXVIII. (1933) no. 7-9. 369. ; Julius Orient: *Die Apotheker-Senatoren, -Gelehrten und -Bürgermeister von Siebenbürgen, Vortrag gehalten auf der 3. Hauptversammlung der Gesellschaft für Geschichte der Pharmazie in Wien 14-17 Mai 1931*. Mittenwald (Bayern) 1931. 4.

³⁸ Péter (2013), II. kötet, 232. ; Schaser, Johann Georg: Das Wiederaufleben der evang. Luther. Kirche zu Klausenburg. *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde* 2 (1846) 65.

³⁹ Gaal György írja, hogy „Mauksch Tóbiás maga elkészítette disztichonos latin sírfeliratát, melyet a család megőrzött, de nem vésett kőbe, mert a felirat csak tumba-típusú kővön fért volna el. E német felirat magyar fordításban így hangzik: 'Én, aki annyiszor kevertem gyógynövényeket más szerekekkel, itt alszom megnyugodva az orvosok fejedelmében, Krisztusban. Késmárk szült engem, Kolozsvár nevelt felnőtté, Tóbiás volt a nevem, Mauksch az őseim családneve, beszédre és szívre kegyes Zsuzsannákat vettem nőül, kiknek a hatalmas Isten áradó kegyelme 18 gyermeket adott. Ötven s néhány évig gyógyszereket készítettem, s erre királyi privilégiumot is kaptam. Láthatod az én példából, mire képes a kémia az isteni gyógyital poharait nyújtván segítségül. Mennyi gyógyitalt és mennyi orvosságot készítettem: a halál parancsára most mégis itt fekszem. De a halál megadta nekem az örök életet, s ezért nyugodtan megyek bírónak, Krisztusnak elejébe' ". Lásd: Gaal (2009) 132.

⁴⁰ Első házasságából származtak: Tobias Mauksch (1757-1758), Anna Susanna (1759-1765), Judith (1761-?), Maria Rosina (1763-?), Esther (1765-?), Susanna I. (1767-1767), Tobias Samuel (1769-1805), Susanna II. (1771-1771), Johanna Justina (1772-1772). A második feleségétől születtek: Susanna Catharina (1775-1779), Justina Elisabeth (1777-1814), Maria Theresia (1777-?), Sophia Christina (1779-?), Johann Martin (1783-1817), Maria Catharina (1786-1850), Anna Carolina (1785-?), Susanna Catharina (1789-1835), és NN. *ANSJC, fond: Matrikel der ev. Kirchengemeinde Klausenburg*, 71/4, 30-40, 131, 203.

hátra, amellyel holta után is irányítani, segíteni tudja gyermekét. Idősebb fiának korai halála (1805) miatt azonban Johann Martin mégsem vezethette a marosvásárhelyi patikát személyesen, hiszen 1817-ben bekövetkezett haláláig a kolozsvéri gyógyszerertárban kellett helytállnia.⁴¹

Maukschnak egyébként nem ez volt a egyetlen írásos utasítása, hiszen ő maga említi, hogy „Ezenkívül Kolozsvár részére is külön füzetet írtam (...)”⁴² Ennek az írásnak a hollétéről azonban sajnos nincs tudomásunk. Az jelen Instrukció története Orient Gyula tollából a következőképpen hangzik:⁴³

„Úgy kultúrhistoriai mint gyógyszerészet történeti szempontból mindig fölötte érdekesek a ma oly ritkán található úgynevezett „Gyógyszerési Instrukciók”. Rendszerint szakmájukban jól képzett, azt művelő munkatársai munkáját megbecsülni tudó, régi gondos gyógyszerészeink írták azokat utódaik okulására, javára. Évekkel ezelőtt véletlenül jutottam egy ilyen „Instrukció” birtokába. Tanítványaim egyike, aki a marosvásárhelyi gyógyszerertárban volt alkalmazva, említette, hogy gyógyszerertárunk újárendezésekor a régi gyógyszerertári felszerelések egy részét, az alkalmatlan ócska papirosokkal együtt, szemetes kocsira rakták és kivitték a városi szemétdombra. Erről a szemetes kocsirol esett le ez a könyv, mint a neves Mauks-féle 1793-ból írott „Gyógyszerési Instrukció”, a nagy ívalakú, barna papiros kötésű, bőrsarkú könyv. A könyvtábla külső harmadára ovális alakú fehér papírlap van ragasztva, melyen német nyelven sűrűn teleírott sorok futnak egymás alá. A könyvtábla belső fele fehér papírlappal van beragsztva, melyen a sűrűn teleírott sorok egymást követik. A könyv minden második lapja számozott, s az 53-ik lapnál megszakad, mely után még három üres lap következik. Az üres lapok után másfél lapon keresztül szép caligrafikus sorok következnek, melyet ismét három üresen maradt lap fejez be. Az írott lapok szójegyzetekkel vannak ellátva. Az „Instrukció” németről magyarra fordításában Wagner Arthur gyógyszerész úr nagy segítségemre volt, miért is e nem csekély fáradságáért fogadja ez úton is hálás köszönetemet.”⁴⁴

Orient Gyulán kívül a marosvásárhelyi orvostörténész Spielmann József is foglalkozott az Instrukcióval, amelynek tudományos méltatását az *Orvosi Szemlé*ben 1960-ban közölte, az akkori nomenklátúra elvárásainak szellemében.⁴⁵ Spielmann értékelésének nagy része ma is érvényes, ezért nem bocsátkozunk ismétlésébe. Tény viszont, hogy Mauksch nem csak a gyógyszerertár megszervezésére, sikeres vezetésére vonatkozó tapasztalatait és utasításait adja tovább, hanem a személyzettel, üzleti társakkal, betegekkel, orvosokkal, hatóságokkal szembeni viselkedés normáit is igyekezett rögzíteni. Az utasítás ezen túl erkölcsi és pedagógiai eszköz is egyben, hiszen a hitre, a patikus társadalmi szerepére, a családi életre is vonatkoznak a gondos apa intelmei, ám fiának tanácsot ad például az elmagyarosodás „kockázata” ellen is, sőt a német anyanyelvű de magyarul is tudó feleség kívánt tulajdonságait felsorolja.

⁴¹ Öngyilkosságáról az anyakönyv részletesen beszámol: *Matrikel der ev. Kirchengemeinde Klausenburg*. 71/4 154.

⁴² Orient (1918) 246.

⁴³ Orient (1918) 244-245.

⁴⁴ Arthur Wagner erdélyi szász gyógyszerésztől, a besztercei „Zum schwarzen Adler” patika későbbi tulajdonosáról van szó, aki 1918-ban Kolozsváron végezte egyetemi tanulmányait. Lásd: Fabritius (1986) 345

⁴⁵ Spielmann József / Iosif: Két hazai gyógyszerészeti Instrukció / Două instrucțiuni farmaceutice din patria noastră. *Orvosi Szemle / Revista Medicală* (1960) 3. 388-393 / 481-488.

Közleményünk célja kettős: Egyrészt szeretnénk ismét felhívni a figyelmet erre a rendkívül értékes dokumentumra, másrészt az eddig ismert adatokat igyekeztünk a legújabb kutatási eredményekkel kiegészíteni, illetve a szöveget olykor újraértelmezni is. Fontosnak láttuk, hogy az *Instrukcio* teljes, Orient Gyula által 1918-ban először kiadott, majd részeiben - ugyancsak általa - többször is publikált szövegét betűhíven újranyomtassuk avégett, hogy a mai olvasók és kutatók e forráshoz könnyen hozzáférhessenek. Az 1918-as kiadvány átírása Dr. Tuka László kolozsvári gyógyszerész és gyógyszerésztörténész munkája, aki az *Instrukcio* Orient-féle fordítását nemrég angol és román fordításban, rövid bevezetővel közölte és ismertette.⁴⁶

Minden igyekezetünk ellenére sajnos nem sikerült az eredeti német nyelvű kézirat nyomára bukkani, így csupán feltételezzük, hogy az vagy valamilyen magángyűjteményben, esetleg nehezen hozzáférhető könyvtári állományban lappang, ám az sincs kizárva, hogy régen megsemmisült. Ily módon nincs kilátásunk Mauksch *Instructióját* eredeti német nyelvén is kiadni. Meggyőződésünk, hogy az *Instrukcio* sokkal több, mint egy apa levele fiához, úgy gondoljuk továbbá, hogy az *Instrukcio* nem csupán gyógyszerésztörténeti dokumentum. Hiszen pontos képet ad a 18. század végi Erdély, különösen pedig a többnyelvű és vegyeshitvallású erdélyi főváros, a „kincses Kolozsvár“, felvilágosodó polgári társadalmáról, így a művelődés- és gazdaságtörténeti, s általános társadalomtörténeti szempontból is egyedülálló forrásnak tekinthető.

⁴⁶ Tuka László: Tobias Mauksch: *Instrukcio*. *Acta Musei Napocensis Historica* 49 (2012) 156-195. (angolul); Tuka László: Tobias Mauksch: *Instrukcio*. *A XXI-a Reuniune Națională: 150 de ani de la prima Farmacopee Română (1862-2012)*. București, 11-13 oct. 2012. Craiova, 2012. 189-197. (összefoglaló románul); Tuka László: *Studii de Istoria Farmaciei*. Cluj-Napoca 2012, 16-19.

TOBIAS MAUKSCH: INSTRUKTIO ⁴⁷

Nota.

1. Nem könnyű feladat – mint ahogyan azt sokan hiszik – egy ilyen instruktiót megszövegezni. Az ilyen megírására nagy attentiora és tapasztalatra van szükség.
2. Ehez pedig sok időre, tapasztalatra és belátásra van szükség.
3. A marosvásárhelyi gyógyszertáramat inspiciáló igazgató urak és szeretett gyermekeimnek gyámjai, legyen az a gondnokról (Provisor), segédekről (Gesellen),⁴⁸ gyakornokról (Jung) vagy laboransról (Stosser) szóló dolog, ezen instrukcioimat kövessék. Különösen nagy hasznára lesz kedves János Márton fiamnak, mivel senki sem adhat neki jobb tanácsot, mint én.
4. Ha az ember egy vagy más dolgot meg nem akar tudni, úgy keressük fel a tartalomjegyzéket.
5. A legfontosabb azonban az, hogy az ember jó és megbízható emberekkel rendelkezék, különösen pedig ügyes és a magyarnyelvet (sic!) bíró gondnoka legyen. Azért jó salláriummal, évi 300 forint fizetéssel láttam el a gondnokot és ha az évi jövedelem a 6000 forintot túlhaladja, úgy abból, ami ezen összesen felül van, kap még külön 2%-ot. Ha azonban a gondnok csak 4600 forint forgalmat csinál, akkor egy aranyórával ajándékozandó meg, vagy 6 forinttal. Én Maurer gondnok úrnak 4 forintot adtam s ő meg volt elégedve.
6. Arra törekedjünk, hogy a gondnokot és a segédet minél tovább megtarthassuk. Mert a váltás nemcsak sok költségbe kerül, hanem az üzlet is szenvedhet, míg megint a rendes kerékvágásba jut.
7. Azért a marosvásárhelyi gyógytár, ha az a jó Isten a mostani állapotok mellett fenntartja, annak idején k. fiamnak és szeretett leányaimnak, nagy hasznára válik, mivel a befektetett tőke szép kamatot hoz, azaz a megélhetés biztosítva van.

I.N.I. Amen!⁴⁹

⁴⁷ Forrás: Orient, Gyula: *Az Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régiségtárának gyógyszerészeti gyűjteménye, Dolgozatok az Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régiségtárából*. IX (1918) 1-2 füz

⁴⁸ Forrás: Orient, Gyula: *Az Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régiségtárának gyógyszerészeti gyűjteménye, Dolgozatok az Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régiségtárából*. IX (1918) 1-2 füz

⁴⁹ In nomine Jesu amen – Jézus nevében amen.

Instrukcio

Marosvásárhely sz. kir. városában levő *gyógytáram*⁵⁰ halálom után a gondnok, annak idején a szeretett fiam Mauksch János Márton által a legpontosabban vezetessék. Rendeleteimet és az instruktiót szigorúan kövessék, mert ezeket, mint gondos apa nem fölöslegesen vagy unalomból, hanem a nagy Isten szeretetének megihletéséből, sok gonddal, nagy tapasztalattal és belátással javukra és hasznukra írtam.

Aláírás: *Mauksch Tóbiás Senátor* és privilegizált gyógyszerész Kolozsvár sz. kir. városában és polgári gyógyszerész Marosvásárhelyt.

Anno 1793. szeptember havában.

Ezen kívül Kolozsvár részére is egy külön füzetet írtam, hogy hogyan járjon el az ember a bel- s külföldi specialitások beszerzésénél, hogy minél többet megtakaríthasson. És mivel a marosvásárhelyi gyógyszerhárom a királyi ítélőtábla miatt éppen olyan fontos, mint a kolozsvári, úgy kedves fiam ebben az irányban is tökéletesen gyakorolja be magát.

Index, Repertorium, vagy Register az ezen tanítókönyvben írt dolgokról

(lapszámozás következik).

N. J. Anno 1793. július havában

Instrukcio a Marosvásárhely szab. kir. városban levő és Wladar Mátyás (mint gyógyszerhárom öröklő) úrtól 1790. május 11-én megvett gyógyszerháromról, amely Tholdalagi István-féle házban van és az „Aranyszarvashoz” van czimezve és Mauksch-féle patikának nevezetik

Előszó.

1. 1777. Miután Mauksch János gyógyszerész meghalt, a nagyságos erdélyi kir. tábla, ugyszintén több magán ember, 1777. április hó 25-én írásban invitáltak egy Marosvásárhelyi ujabban felállítandó gyógyszerháromra. Tekintettel azonban a Mauksch özvegyére, ezen tervem abban maradt. Wladar Ádám nevezetű úr, aki abban az időben Wittisékhez mint gondnok jött, pár évre rá azonban jogot nyert s a második patikát megnyitotta.⁵¹

2. Wladar Ádám úr azonban a jóforgalmú patika daczára igen költséges és liberális volt, nem tudta a gyógyszerháromat kellő nívón tartani és adósságokba elegyedett, amelyeket egy jó nőszülés által kiegyenlíteni vélte. A nőszülés azonban nem úgy sikerült, ahogy ő azt számította, s így Wittis nem akarta a pénzét adósságainak a törlesztésére fordítani és elvált tőle. Ezzel még bonyolultabbá vált a gordiusi csomó, ő mindezt nagyon a lelkére vette és inni kezdett, beteg lett és sok passiva (7000 forint) hátrahagyásával meghalt.

⁵⁰ Tuka László: Mauksch német szövegének fordítója (Wagner Arthur) vagy Orient Gyula a gyógyszerháromat gyógytárnak írja, amit mi a továbbiakban a jelenleg használatos gyógyszerhárom megnevezéssel helyettesítettünk.

3. Wladárné Wittis, szül. Königsbergi nő volt és előbb Schuster Márton gyógyszerész, jelenleg Eger nevű gyógyszerész úrhoz Enyedről, harmadszor férjhez ment, a marosvásárhelyi Wladar Ádám gyógyszerész úrnak excreditálása miatt sok kellemetlenséget okozott, miért is ez az öcscsét, Turóczi-megyéből való Wladar Mátyást tette meg végrendeletileg egyedüli örökösévé. Mivel azonban ez az úr nem volt tanult patikus és nagyon elhanyagolta a patikát, - amely különben is az adósságok miatt három hónapig zárva volt, - pénz nélkül, egy Kupitzer nevezetű gondnoknak adta át. Mivel azonban ez sem volt arra való ember, és ő is belátta, hogy a gyógyszertár teljesen tönkremegy – és a hitelezőkkel sem szabad centírozni, úgy dr. Kovács ajánlatára midőn ez Marosvásárhelyről Turócziúra utazott, hozzám jött, elmesélte a misériáját és megkért, hogy a gyógyszertárat vegyem meg.

4. Miután engem az Isten akarata, már másodszor is Marosvásárhelyre kért és tekintettel arra, hogy Marosvásárhely egy sz. kir. város, amely az erdélyi kir. ítélőtábla illetve Tabula Regia Judicaria székhelye, továbbá tekintettel arra, hogy magában a városban úgy, mint a vidéken sok előkelőség van, a gyógyszertárat 1790. év május 11-én 4800 forintért megvettem.

5-6. Miután az embernek nem mindenkor nyílik alkalma, hogy egy jól situált városban egy gyógyszertárat megvehessen, arra igyekeztem, hogy sok gyógyárú befektetésével és egy jó Provisor alkalmazásával gyógyszertárának jó renomét csináljak, amit Isten segedelmével el is értem és egy három éves forgalom után szép haszonra tettem szert, s a befektetett tőkémet nem kamatoztathattam sehol sem jobban, mint itt.

7. Ugyanabban az időben, *1790. május havában Marosvásárhely polgára lettem.* Ennek azért is örvendek, mert majd annak idején *kedves fiam, mint utódom, ugyanitt a város polgára és gyógyszerésze minden akadly nélkül lehet.*

8. Mivel azonban a gyógyszertárért fizetett 4800 forint nem volt elegendő arra, hogy a Wladar-féle adósságokat törlesszem, még külön 240 forinttal pótoltam, hogy lehetőleg minden hitelezőt kifizessek és a gyógyszertárat az adósságoktól megszabadítsam.

9. M. Wladar úrnak azon kívül a kint álló pénzekért még külön 1000 forintot adtam, amely összeget a befolyó pénzekből levonásba hoztam.

A Wladar-féle gyógyszertárat terhelő adósságok és követelésekről szóló felmentvény kezeim között vannak.

10. A gyógyszertár megvétele alkalmával főképpen azért, hogy a jó és rossz fizetőket és részben a vidéket is megismerhessem, *Botz János jólismert urat magam mellé vettem, a nemfizetőket felkerestem és az incassált 2000 forintot felül ennek 30%-át neki adtam.* Miután J. Botz úr 1793-ban elment, Wladar úr pedig Turócból leutazott, hogy a többi incassálandó pénzeket átvegye, a többit egy Horváth nevű táblai írnoknak saját felelősségére a feléért átadtam és így hála Istennek, Wladartól teljesen megszabadultam.

11. Itt még fel kell említenem, hogy Wladar özvegye, - akiről a 3. pontban említést tettem, és aki Eger úrhoz ment férjhez, - panaszt akart emelni a gyógyszertár szabálytalan vétele ellen. Én a gyógyszertár vételét, Marosvásárhely városi tanácsa által hivatalosan megerősítettem, mire M. Wladar örökösei e szándékuktól kénytelenek voltak elállani.

12. Miután hála Istennek 3 év óta a gyógyszertár bortokában vagyok és a lehetőség szerint mindent rendbe hoztam, remélem, hogy hozzátartozóim halálom után azt, jó Isten gondviselése kíséretében nyugalommal és megelégedéssel fogják tovább is használni.

13. A gyógyszertárvételi *szerződése*m a vaskasszában van, a többi bizonyítványok, oklevelek azonban a No. számú íróasztal fiókjában vannak.

14. Ugyancsak a vaskasszában van a *Wladar-féle absolutorium is és a házbér eredeti szerződése*.

15. Ezeket előre bocsátva, az alábbiakban hozzátartozóimnak egy lehetőleg teljes útmutatást fogok nyújtani, hogy annak idején ezeket követve könnyen eligazodhassanak.

1. A marosvásárhelyi gyógyszerárám vezetéséről.

1. A marosvásárhelyi gyógyszerárám vezetése Kolozsvárról a következőképpen történik:
2. A gyógyszerárám ugyanezen a helyen maradjon és csak végső szükség esetén adassék el.
3. Ugyanott egy állandó tapasztalt, magyarul beszélő Provisor legyen szerződötve.
4. Ugyancsak egy jó és ügyes segéd és magyarul beszélő gyakornok és egy hű, dolgos és odaadó józan életű laboráns.

5. A gyógyszerárám bel és külföldi portékákkal látassék el, hogy defektus ne álljon elő.

6. Minden hónapban kétszer, a bevételekről és követelésekről egy pontos kimutatást kell készíteni. A gyógyszerárámra és a házra vonatkozó kiadásokat pedig, mindig szem előtt kell tartani.

7. Minden nevezetesebb változásnál, p. o. halálom esetén, az örökség felosztásakor, a Provisor be- és kilépésénél, pontos inventárok készítenek.

8. Az összes bevételek és kiadásokról, valamint a bel- és külföldi portékákról pontos jegyzék vezetendő. Ezekről, mind külön-külön akarok írni.

9. A marosvásárhelyi gyógyszerárám vezetésére vonatkozó intézkedéseim a kolozsvári gyógyszerárámra is érvényesek stb.

2. A marosvásárhelyi gyógyszerárámról általában és különösen.

1. Mivel ezen gyógyszerárám akárcsak a kolozsvári, nekünk kincset képez, úgy ez különös figyelmet, jó vezetést követel.

2. Miután a gyógyszerárám a leggazdagabb helyek egyikén van, úgy ez sem most, sem halálom után innen el nem helyezendő. Minden változásnál a *gróf Tholdalagi Istvánnal* gyógyszerárám- és házbérszerződés tekintetbe veendő.

3. Az évi házbér az 5 helyiségért és lakásért, mint: 1. gyógyszerárámi szoba, 2. lakás, 3. laboratórium, 4. kis szoba, 5. materiális kamra, 6. pincze, 7. herbapadlás, 8. szárítópádlás, 9. fa és szénkamra, 10. Secretum (00 vagy árnyékszék) az udvarban, 11. a közös konyha, amely az anyagok mozsárban való törésére alkalmas, 12. szabad udvar, ahol a különböző áruk megérkezésükkor lrakatnak.

4. Ezen lakosztályok nem igen nagyok ugyan, de annyira kényelmesek, hogy az ember még a saját házában sem lakhatna jobban. És ha idővel a fiam megnősül, és ott akar lakni, úgy a két hátulsó szobát, - amelyek most ugyan ide nem tartoznak, - és a konyhát, hol a mozsár van, saját céljára használja fel.

5. A lakbérszerződés három, júniussal kezdődik és bezárólag május hó utolsó napjával végződik. Az évi bér 173 Rh. fr. 20 kr., vagy 208 magyar forintban állapított meg.

NB. A házbér minden évben kettős elismervény ellenében, az előleg, a gyógyszerházi kontó és egyéb dolgok levonásával fizetendő.

6. Hogy egy bizonyos dolgot gyorsabban használhassunk, úgy minden kisebb javítást, aminők az ablakokon, padlózat, lakat stb. előfordulhatnak, a sajátunkból fedezzük, hogy a Grófot ne kelljen minden csekélységgel zaklatni. Úgyszintén a fűszekre és secretum javításait mi fedezzük. A háztető azonban és ehhez hasonló universális reperaturák, amelyek a kor neház terhe alatt szenvednek, a Gróf Urat illetik. Ha azonban lakásváltozás következne be, úgy mindazt, amit mi csináltunk és a gyógyszerházzal vettük, magunkkal visszük.

7. A hátsó két szobán levő háztetőt a Gróf Úr maga kell, megcsináltassa, hogy a gyógyszerházi meg ne nedvesedjenek és egyszersmind figyelmeztetendő arra is, hogy a szobái esetleg a nedvesség alatt szenvednek.

8. Mivel a Gróf Úr háza szabad nemes Curia, úgy a Magistratusnak ehhez semmi köze. Mivel azonban én magyar polgár vagyok és Magistratussal nem szeretnék ellenséges viszonyba lépni, úgy csendesesen kell, viselkedjünk, és ha valamikor a gyógyszerházi után adót követelnének, úgy nem szabad ezt megtagadnunk, hanem meg kell adnunk azt, ami a Császáré, mert az ember soha nem tudhatja, hogy a Magistratust az egyik vagy másik dologban mikor vesszük igénybe.

9. Azért a Magistratussal jó viszonyban kell élnünk, előékenyen és szerényen kell vele bánnunk, de azért az évi contót szorgalmasan beadhatjuk.

1797-ben a vármegye (és nem a Magistratus) daczára annak, hogy a ház egy kuria, a háborus Subsidiomot elfogadta, vagyis 16 Kr. fizettetett velem. Én ezen alkalommal mondhatni, mint egy nemes ember kezeltettem. Ilyen esetekben nem szabad ellenszegülni, mert különben durván bánnak, vagy igen gyakran jönnek.

3. A gondnokról és ennek kötelességeiről.

1. Oda kell törekednünk, hogy gondnoknak tapasztalt, magyarul is beszélő ügyes és derék embert, megfelelő életkorral keressünk; aki nem iszik, nők után nem szaladgál, - állandóan odaadó hűséggel dolgozik, a könnyelmű emberek társaságát kerüli, beszédes, jó megjelenésű és bizalmat keltő. Ugyanezt követelem a Fiamtól is.

2. Ezeken kívül mindenben hű és becsületes legyen. A magasrangúakkal, úgy, mint közrendűekkel, gazdagokkal, valamint szegényekkel szerényen és barátságosan bájon, és őket a leggyorsabban és legpedánsabban szolgálja ki. És ha ő, vagy pedig az alkalmazottai valami hibát követnének el, ezt mindenkor a legnagyobb attentionnal intézze el.

3. A levelezést Kolozsvárral minden hónapban kétszer 3-16-ig és 16-30-ig pontosan kell végezze és ez alkalommal a bevételt, a házi- és gyógyszerházi kiadásokat, valamint a fennmaradó bevételt pontosan fel kell tüntetnie.

4. Egyik hónapról a másikra 50 forintot azonban visszatartat, hogy esetleges nagyobb kiadásoknál, megrendeléseknél, stb. ne akadjon meg.

5. Minden egyes leszámolás alkalmával köteles minden nevezetesebb változásokról jelentést tenni (p.o. segéd-, gyakornok-, laboráns-, élelmezésről, Grófról, stb.) hogy az esetleges gondnok-változás alkalmával mindennel tisztában legyünk.

4. A bevételről vagy gyógyszerár forgalomról.

Részletes útmutatást ad, miként kell azt végezni.

5. A gondnokról és annak kötelességeiről.

Pénztári könyvek állapota.

1. *Hogyha ő minden ötödik napon a pénztárládát kiüríti*, - mégpedig a segéd jelenlétében, mivel az egyik kulcs a gondnoknál van, a másik pedig ellenőrzés végett a segédnél, - és ha a bevételt pontosan megolvasták, akkor az összeget a segéddel a pénztári könyvbe íratja, ő maga pedig saját könyvébe bejegyezi. Ha azonban időközben olyan bevételek, melyek a folyó évben vétettek a jegyzőkönyvbe, az elmúlt hónap után lettek bevezetve, akkor ezt a jegyzőkönyvbe megemlíti, a kivonatban pedig a pénztárhoz csatoljuk és számoljuk el.

A pénztár teher számadása.

2. A felsoroltakról minden hónapban kétszer számot kell, adjon. Ki kell, mutassa, hogy mennyi a gyógyszerárra költött kiadás és mennyit adott ki a ház fenntartására. A megmaradt összeget pedig, mihelyt alkalom adódik, küldje Kolozsvárra, részére pedig nyugta állíttassék ki. A nyugtában az összeg számban és betűkben legyen feltüntetve és aláírva.

Gyógyszerári kiadó könyvecske. Háztartási kiadó könyvecske. Adósság könyvek rendbentartása.

3. Kötelessége mindent a megfelelő helyen bejegyezni, így azt, amit a gyógyszerár részére vesz, azt a gyógyszerár kiadási könyvecskébe, amit pedig a háztartásra költött, azt a háztartási kiadás könyvecskébe jegyezi be.

4. Azok az orvosságok, melyek kölcsönbe, vagy hitelbe lesznek adva, alkalmazottai által mindig evidentiában tartandók.

Árukönyv.

5. Ezen kívül a gyógyszerárnak árukönyve is legyen, hogy a Wienből, Kolozsvárról, vagy bel- és külföldről beérkező árukról leltárt vezethessen. Ez azért szükséges, hogy bármikor tájékozva legyen, mennyi anyag fogy a gyógyszerárból, szóval mire és mennyire lesz szüksége az új rendelésnél.

Connotatiós könyv. Elaboratumokról és Productumokról.

6. Kell, hogy vezessen egy jegyzőkönyvet az Elaboratumokról és Productumokról és ezek mindegyikénél a készített mennyiséget is fel kell jegyeznie, hogy mindenről tájékozva legyen, mennyi kellett mindegyikből. Az ilyen könyvből a szükséges mennyiséget meg lehet tudni, mert később az ember nagy hasznát veheti, ezeknek feljegyzése pedig kevés fáradtságba kerül. Például készíték *Syrupus violarumot*, vagy *Unguentum populeont* és ha ez

nem volt elég, akkor egy más alkalomkor tudom, hogy mennyit fogok a jövőben készíteni, hogy a kívánt mennyiség meglegyen.

A gyógyszerész, gondnok, valamint alárendeltje, sőt a Fiam idejében is a családiasságnak helye nincsen és ezen óvásaimat ne hagyja figyelmen kívül, mert különben mindenki, ha nem rögtön, de meg fogja bánni akkor, amikor már késő lesz.

7. A gyógyszerész, vagy Provisor, vagy Subject, nemkülönben a gyógyszerész gyakoronoknak mindenkiel kivétel nélkül, előkelőkkel, úgy, mint alacsony sorsúakkal szemben udvariasan kell viselkednie, azonban senkivel nagyobb barátságba vagy bizalmaskodásba bocsátkozniuk nem szabad, mert a legtöbb ezzel visszaél. Mert ha valamit megtagadunk, akkor azonnal vége a barátságnak és fellép a harag, a bosszú, az irigység és a kétszínűsködés. Ezért legyetek mindenkihez barátságosak és őszinték, de sohasem bizalmaskodók, mert úgy a gondnok, mint bárki más meg fogja bánni akkor, amikor már késő lesz. Mert olyan emberek, akik mindent látnak, hallnak, másoknak elmondhatják azt, ami történt a patikában és a háznál, s ezáltal saját magának úgy, mint főnökének nagy kellemetlenséget okozhat.

Ezen egész cikk pontosan betartandó.

Tehát az egész világgal barátságos légy, de senkivel se bizalmas. Főleg ne bizz idegenre pénztári kölcsönzéseket, vagy ehez hasonlókat, kezelést.

A gondnok magát, úgy mint alárendeltjeit a tisztaságra és pontosságra szoktassa. A restséget, lusta társaságot kerülje és ne engedje meg, - még Te sem édes Fiam annak idején, hanem embereidnek jó példát mutass, mert az bizonyos, hogy sehol sem fogod magad jobban érezni, mint a saját gyógyszerertáradban és feleségednél. Mindenre ügyelj, a pénzt tedd el és ne kártyázz.

8. A gondnok saját maga is, de főképpen alárendeltjeivel, gyakoronok, laboráns, vagy másféle cselédjével állandó munkát végeztesen. Pontosságra, éleslátásra, helyes gondolkodásra szoktassa őket, mert a henyélés mindenféle Istentelen dolgoknak a kezdete. Tekintélyét azonban tartsa mindig fennt, velük bánják jól és barátságosan, de sohasem legyen velük bizalmas. Éjjeli multságokat és feslett emberek társaságát kerülje, szóval a rossznak helyet ne adjon, a jót és hasznosat azonban gyarapítsa.

9. A gondnok belépésénél mindent leltározni kell, és amikor elmegy ugyanazzal az inventariummal az új gondnoknak át kell adni, amiáltal ő, valamint az enyéim megismerik a gyógyszerertáram állapotát, és tájékozva lesznek az áruk rendelésénél. Jó volna, ha az elmenő gondnok a belépő gondnokkal egyszerre végezné el a leltározást úgy, hogy egyik a másikat ne zavarja. E leltározásnál természetesen vagy a segéd vagy a gyakoronok is ott kell, hogy legyen. A segéd megfigyeli, hogy minden pontosan be legyen mondva. (Lásd a Leltár című fejezetet).

Vide fol. 12 et 13 §§. 33, 36 plura.

10. Ha a leltározás megtörtént, az elmenő gondnok a követelések kivonatát elkészíti, még pedig a két könyvecskéből azért, hogy azután is a régi mód szerint történhessék az elszámolás, hogy ha panasz vagy hiba történik, felelősségre lehessen vonni. A követelésekhez tartozó vényeket óvatosan tegye el és mint okmányokat őrizze, hogy ha igazolásra lenne szüksége.

11. *A két tartozás Protocollum, vagy követelés könyv.*

1. *A nála levő leltár.*
2. *Számadások a bevétel és kiadás pénzekről.*
3. *A gyógyszerertári Manualisok és előiratok könyve.*
4. *A gyógyszerertár kiadásai illetve a forgalom.*
5. *Az elaboratumok és productumok könyve.*
6. *A külföldi gyógyanyagokról szóló könyv.*
7. *A tőlem adott útbaigazítások.*
8. *A kisjegyzőkönyv a bevétel- és kiadásokról.*

12. Mindezen írásokat a megelőző gondnok hibátlanul adja át, és semmi szín alatt ne vigyen magával még egyet sem. Mivel mindent nem lehet átvizsgálni, úgy csak a legfontosabbakat kell áttekinteni., ilyenek: Sachar. album et candis, papír, Spir. vini et rectificati, Mel., Cera alba et citrina, Amyl et in toto, Sarsap. Fol Sennae, Manna, Cinnab. fact., Herbar és aquar, azután a drogapadlást, fictiliak készletét, az Axungia porci beszerzett mennyiségét, egyiket vagy másikat kihagyva, rátér a Mercur. viv, Ol Bergamotti, Thymi, Lavendul., Bals. indic., Laudanum liquid., Ambra, Croci, Macis. NB. Moschae, Caryophyll. A poharak, cinédények, ágyneműről, egyszóval mindenről pontos jegyzéket kell vezetni, de semmit sem szabad kifelejtteni.

Nota. A marosvásárhelyi gondnoknak útbaigazítása van, s minden egyes esetben igazodjék ezután és ha elmenne úgy engedje ezt át utódjának, de semmi szín alatt ne vigye el.

13. Én a marosvásárhelyi gondnoknak saját kezüleg írt bekötött útbaigazítást adtam, melyből minden esetben tájékozódhatnak, tanácsot kaphat saját teendői és magatartására nézve is. Ez az útbaigazítás szolgáljon az utána jövő gondnoknak is mintául.

A hiányzó áruk jegyzékét Kolozsvárra kell küldeni.

14. A kivonatot a hiányzó árukról idejében készítse és küldje el Kolozsvárra, hogyha Bécsből, vagy külföldről kell azt hozatni, a megrendelés a kolozsvári árukkal egyszerre történhessen meg.

Ilyenek pld., amit Vásárhelyt nem lehet beszerezni – a papiros.

Ha Te kedves Fiam a gyógyszerertárt átveszed, akkor a Gyógyárakereskedők bécsi Materialistákkal ellenjegyzék szerint levelezél, a pénzt is ugyanazon módon utalod át. A leveleket mindig a levelező könyvbe helyezd, a Recepisekre pedig mindig vigyáznod kell, hogy tartalma és szerkezete mindig helyes legyen, mert különben károd lesz. Ne adjál 3-400 Rhf-

nál többet ki és ird meg a Materialistáknek, hogy ha alkalmad lesz nekik a pénzt kifizetni, akkor várjanak tavaszig, vagy amíg az örmények felmennek, akkor azokkal felküldöm a pénzt. Ha ez nekik nem tetszik, vagy hogyha – amitől a jó Isten óvjon – elveszne, akkor mond meg, hogy legalább a felét fizessék. A postamesternek azonban a rendelésekről ne mondjal semmit sem, legfeljebb csak annyit, hogy fontos irományok vannak a levélben és csak akkor szólsz neki, hogy a rendelő czédulák elvesznének, akkor megkéred, hogy ő a bécsi főpostánál járjon közbe, hogy Te minél előbb a Recepisékhez jussál.

15. A bécsi levelezéssel és árukkal a gondnok ne törődjék, hanem a tőle kapott defektust fel kell jegyezni és ugyanazon szokás szerint, ahogy én ezt jeleztem, Kolozsvárról rendelje. Hogy látassék a vásárhelyi árukönyvből az áruk jelzése nélkül, mert nem szükséges, hogy a gondnok az áruk értékét tudja. Ha azonban egy árunak az értéke emelkedik, vagy olcsóbb lesz, akkor neki jelentést kell tenni. Például a papirosról kellő időben mindig értesíteni kell a gondnokot. Egyebekben vagy az ottani, vagy az itteni kereskedők árai után kell menni, hogy igazodjon, nehogy igen magas árak miatt az embereket magától elűzze, vagy reáfizetés álljon elő.

16. Az ottani és valamennyi más orvosokkal és sebészekkel szemben jól és barátságosan kell viselkednie, őket olykor felkeresheti, az ellenkezőjét ők sértésnek vennék. Az újévi százalékot jól intézze el, adjon nekik csukrot vagy kávé, - ha keveset írnának, úgy csak egy skatulya főstölőt, vagy vesztegelje meg őket egy doboz „Trochisci benedicti”-vel. Az orvosoknak pedig a saját használatukra szükséges orvosságokat adja ingyen, de azért pontosan fel kell jegyeznie, hogy tudja az ember, hogy hova lesz ez, vagy amaz áru.

A gondnok a gyógyszerár kül- és belügyeiről önmegtartóztató legyen.

17. Hogy az orvosokkal és sebészekkel kellemetlensége ne legyen a gondoknak, a gyógyszerár kül- és belügyeiről hallgasson. Ne törődjön a kezelésekkal, hanem igazodjék az útbaigazításokhoz. A kiszolgálásnál óvatos legyen, a betegnek útbaigazítást ne adjon, nehogy általa valami hiba, vagy szerencsétlenség forduljon elő, például higany, vagy arzén tartalmú dolgokat csak orvosi rendeletre szabad kiadni, mert különben őt a legnagyobb baj érheti. Külön lakása a gondnoknak ne legyen, mindig a gyógyszerár melletti szobában és vele állandóan lakjon egy *gyógyszerész Subject* (alkalmazott).

18. *A gondnok lakása télen-nyáron a gyógyszerár melletti szobában legyen, még pedig a segéddel és a gyakornokkal együtt*, a hátulsó szoba semmi esetre ne legyen külön berendezve, mert különben éjjeli kihágások napirenden volnának, éppen ezért maradjanak mindig együtt. Őt terheli minden felelősség, nem pedig a külön szoba, ahol - ha az meg volna - kilencz óráig is aludna, azonkívül fát és világítást pazarolna, magához csalna hivatlan vendégeket, csak több alkalma lenne az ivásra, kártyázásra és korhelykedésre. Erre tehát nagy gondot kell fordítani, mert különben nagy kár és bosszuság keletkezne belőle. Ezt tehát, ha észreveszi az ember, segédeknel, gyakornokoknál, laboránsoknál, igyekezzék őket ebben meggátolni.

19. A gondnok fáról, szénről, világításról idejekorán gondoskodjék, azt olcsón szerezze be, hogy ezek miatt soha hiányt se szenvedjen.

20. Éppen úgy, ha kell üveg, papiros, fictiliák (megj. – agyagedények – T.L.), Amylum, Spir. Vini, Cera, Mel, Axungia, NB. Flor., Radic., Seminae, stb. Mindezt a lehető legolcsóbb árban szerezze be és fizesse ki rögtön.

21. Hogy az embernek egy tapasztalt ügyes gondnoka legyen, elhatároztam, hogy ő vele egy szerződést csinállok, melyben saláriumja 300 Rhf. lesz. A gondnoknak törekednie kell ezt azonban kiérdemelni és behozni; mindenhez kell, értsen, minden dolgot meg kell, hogy fogjon, hogy valóban ezen összeget kiérdemelje, főleg pedig arra kell törekednie, hogy minden rendben legyen. Minden figyelmetlenséget, bosszúságot elkerülni törekedjék. Törekednie kell a pénztárt, amely 1792-ben 3905 volt, *4000-re felelni*, amit könnyen elérhet, ha szorgalmas és az emberekkel szemben előzékeny és udvarias lesz. *Ha a forgalmat 4000-en felül emeli, akkor a főnöktől 10%-ot kap*, az évi követelési pénzekből azonban semmit, mert ezért kapja ezt a szép tekintélyes összeget s amellet a teljes ellátást és jutalékot és a többi sok kényelmet. Ha egy gondnok évi fizetése 500-on felül van, úgy ez jobban jár, mint egy gyógyszerész, aki Medgyesen vagy Szászrégenben, sőt akár még Szebenben is él.

Felcserélés, vagy a gondnok elmenetelénél és az új gondnok belépésénél igazgatóink közül valamelyiknek ott kell lennie, a leltárt, melyet a gyakornokkal, vagy segéddel készítettett, habár pontos is, gondosan át kell, nézze, főképpen abban az esetben, ha az eltávozó gondnok nem volt lelkiismeretes. Fontos jegyzeteket egy joggondnok neveléséről, lásd a 28. pontot. Hogy jó gondnok legyen valaki, az mindig a jó tanításunktól is függ. Ha ilyen egyéne van az embernek, úgy igyekezzék azt megtartani és gondnoki állást adni, ha pedig nem akarnának maradni, úgy igyekezni kell ilyenekre szert tenni.

22. A többiről még szólunk, fehérműjét azonban ő kell, hogy beszerezze.

23. Mielőtt egy gondnok elmenne, három hónappal elmenetele előtt ezt jelentenie kell, előbb azonban semmi szín alatt sem mehet el mindaddig, míg a hivatalát be nem töltötte.

Ilyenkor mindig valaki az igazgatóim közül jelen kell, legyen, hogy ettől mindent átvegyünk és az újonnan jött gondnoknak mindent átadjunk.

24. Mivel olyan hamar, azaz három hónap alatt nem igen lehet tehetséges gondnokra találni, úgy titokban, anélkül, hogy valaki megtudná, Miskolcz, Rozsnyó, Debrecen, Pécs, Pozsony, Krakau vagy Pestre egy megbízható gyógyszerésznek ír az ember és megkéri, hogy ajánljon egy a magyar nyelvben jártas, a református vallást követő gondnokot a fizetési igényeinek és az útiköltségek megtérítésének feltüntetésével. Mivel több helyre kell egyszerre írni, és hogy az ember ne veszítsen időt, egyszerre az ember csak az egyikről szerez be információt, és megtudja, hogy mennyi idő alatt bír ide jönni. És ha más helyekről is kap választ, úgy mindig a legtehetségesebbet, a legjobb és legmegbízhatóbbat akceptálja, nehogy azzal szégyent, vagy kárt szenvedjünk, éppen azért megkérjük azon urakat, akiknek írunk, hogy csak megbízható ajánljanak, mert itt Vásárhelyt legtöbbszörre előkelő emberek laknak. Mindent pontosan és világosan kell megírni, mert különben az ember sokszor bizonytalan feleletet, vagy egyáltalán nem kap választ. A leveleket bérmentesen kell küldeni és a kiadást fedezni kell.

25. A gondnok viselkedését figyelemmel kell kísérni, nehogy saját zsebére dolgozzék és egy szép napon eltűnjék, mint ahogy Eördögh provisor tette, vagy, ahogy az a ravasz Wollmannal történt, aki alighogy odament, már másnap elment gyalogszerrel Szászrégenbe és az ott lakó Branscht al akarta üzni és ezzel nekem és neki kellemetlenséget okozni. De nem sikerült neki, mert mindenütt megismerték és így távoznia kellett. Én ezt csak azért említettem meg, mert ebből látni lehet, mi mindent csinálhatnak a gondnokok, ha az ember nem ismer rájuk. Ugyanis az első és második azt hitte, hogy nekem a gyógyszerészséget viselkedésükkel és eljárásukkal undorítóvá teszik és bosszúságból a gyógyszerért nekik

fogom átadni, mert három hónap után gondnok nélkül maradnék. Én azonban ezek dacára sem ijedtem meg, mert elmenetele után két-három nap után jött az új gondnok. T.i. Eördögh után Wollmann és ezután a mostani Max, majd Hönsch és Hönsch után Roll úr.

Az igazi gondnokról, Hönschről.

26. Kassán nagy kihágásokat tett, én azonban részben kényszerítve, másrészt jó bizonyítványai és ügyessége alapján, melyeket Winkler úr Bródiból adott, és abban a reményben, hogy már nem olyan fiatal, javulni és a kihágásokat kerülni fogja, nekem pedig hűséges szolgálatot fog teljesíteni, acceptáltam. Kezdetben nagyon kell arra figyelni, hogy hogyan viselkedik, hogy vajon a jelentésekkel és a számlával rendben van-e és nem jár-e fehérnépek után, rossz társaságba nem elegyedik, nem iszik, játszik vagy kártyázik-e, esetleg korhelykedik és beszolgáltatja-e pontosan a pénzt. Arra is kell figyelni, nem-e akar elmenni valahova gondnoknak, stb.. Azonban nem fog olyan könnyen oly jó gondnoki állásra találni, mint amilyen éppen a vásárhelyi, mert képes volna-e egy másik polgári gyógyszerár 300 Rhf-t fizetni ?!

(1.) Hönsch saját szerencsétlenségére három év eltelte után ismét visszament Bródiba, ahol ismét bajba került. *Ha azonban más gondnokot nem kapnánk, úgy vissza kell venni, hátha öregkorában újra észhez tér.* Roll gondnok egy Tályáról való rossz katonai kurvával él anélkül, hogy meg volna esketve. Ez nekem nemsokára a leltárkönyvek szerint nagy kárt okozott volna.

2. *A Gyámról és a vásárhelyi gyógyszerárak igazgatóiról.* A gondnok egy leltárt, úgy, mint Eördögh vagy legalább egy kötelezvényt kell, kiállítson, mint Hönsch. Roll, mint ismerős nem adott leltárt, de azért nagyon kell ügyelni, hogy leltározás estén felelősségre vonható legyen. A gondnok, ha már el is ment, *bepanaszolható törvény által*, ha bebizonyul, hogy ő korhely volt, vagy lopott volna.

27. Én azon a véleményen vagyok, hogy egyhamar innen nem fog elmenni. Ezért ha ő addig marad nálam, amíg kedves Fiam a gyógyszerárba lép, őt a Fiam élethosszig magánál fogja tartani és neki nyugdíj gyanánt 150 Rhf-t fog adni. Egy jó hasznavehető fiút fog mellette tartani, de jól megértve igen szorgalmas, sőt ha Fiam gondnok is lesz, azért csak dolgozzék szorgalmasan és a mellette levő alkalmazottak tiszteljék és adják meg neki a gondnoki tisztséget továbbra is, és adjon neki 200 Rhf-t, vagy éppen annyit, amennyit kiálkuszna mindaddig, amíg Marosvásárhely környékét fiam tőle egészen jól megismerte és azokkal bánni tud.

28. Ha azonban ez a gondnok sem tudná jó napjait kihasználni és el akarna menni, úgy idejekorán egy másik után kell nézni, és pedig vagy a környékről, vagy pedig a nálam kitanult szorgalmas és ügyes emberek közül valamelyik alkalmazandó.

29. A gondnok és a fiam közti összefüggést állandó levelezés révén tartsák fenn és minden második hónapban a bevételek jegyzékének kíséretében mutassák be a jövedelmet szeretett feleségem és kedves gyermekeimnek, akiknek azonban a legnagyobb tisztelet adassék.

30. A gondnok egy leltárt köteles kiállítani, úgy, ahogy azt a mi megelégedésünk és biztonságunkra Eördögh és Hönsch urak csinálták. Abban az esetben, ha tényleg azt látná az ember, hogy a gondnok nem őszinte, a pénztári és adóspénzeket nem adja pontosan tudtul, vagy pedig az árukat kicseréli, leginkább akkor, ha egy üzletet akar alapítani, olyan esetben bizonyítványt nem szabad adni neki, vagy ha ki is adatik, úgy reklamálni kell annál

a tanácsnál, ahová tartozik, vagy a többi ott tartozkodó gyógyszerésznél és elégtételt kell kérni, de csak abban az esetben, ha tényleg be lehet igazolni, hogy egy kihágó, kurválkodó, semmittevő, vagy tolvaj ember lett belőle.

Taksa szabályok.

31. *A vények taksálásánál a tőlünk ideiglenesen meghatározott taksa szerint járjon el, mert akkor megbüntetni őt nem lehet.* Ami a festékeket, papír, stb. illeti, az ember amellett marad, ami előírva van, azonban az árakra nézve az ottani kereskedők után is lehet igazodni. Lásd a bécsi legfelsőbb határozatok alapján hirdetett taksa rendeleteket.

32. A kompositákból, főleg olyanokból, amelyek hosszú ideig nem maradnak friss állapotban, vagy kevésbé vannak forgalomban, csak keveset készítsen. *A Simpliciaakat ne pazarolja, azokból csak keveset használjon el.*

Fontos megjegyzések.

Az adósságokat lelkesmeretesen és szorgalmasan hajtsa be.

33. Mint ahogy egy gondnok a követeléseket és adóskivonatokat jó őrizetben tartja, ép úgy ügyeljen, hogy rendben legyenek a gyógyszerértári adósságok is. Állandóan mindent hűséggel, szorgalommal és figyelemmel kíséren, minden alkalmat ragadjon meg, hogy azokat behajthassa, mert hamarabb lehet a gyógyszertert kiüresíteni, mint a pénzt behajtani. Ezt lásd az adósságok behajtásánál.

A gondnok, mint családapa és hazafi.

34. Mivel a gondnok Vásárhelyt, mint egy hazafi és családapa szerepel, törekednie kell arra, hogy minden a legjobb rendben legyen, de számítania is kell mindennel, tehát az ellátásról és a többi szükségesekekről, ami a háznál nap-nap után előfordul.

Fontos visszaemlékezés és megtakarítás egy az 5-ik évben alkalmazott gyakorlatokról, illetve segédéről.

35. *Egy gondnok sokat megtakarítna, ha egy jó fiút egy segéd helyett alkalmaz úgy, hogy 5-6 év alatt mindennel megismerteti, megtaníthatja.*

36. *A követelések és az adósságok levonását lásd fol. 8. § 10.* 37. Már úgy az évi gyógyszerértári követesések elkészítésénél, mint a gondnok elmenetelénél készített követelések mutatják, hogy mennyi lett fizetve és mennyi még a hátralevő követelés. Minden hónapban a számadás eszközlendő és így könnyen meg lehet tudni, hogy mennyi, kitől és kinek volt adva és melyik gondnok alatt lett csinálva az adósság.

Fontos tudnivalók a kölcsönzés elkerülésére. A falun levő követelések behajtása végett falura menni nem tanácsos, mert az ott lakó előkelőségnek, ha pénze nincsen, úgysem fizet és így a fáradtság hiábavaló. Szorgalmazó levelekkel és kéréssel többet lehet elérni, mint a személyes közbenjárással.

38. Kisebb hitelkérésnél az ember azzal mentegeti magát és nem szolgáltatja ki a gyógyszerert, - hogy ilyen csekélységet nem szokás felírni.

39. A követelésekről minden három vagy negyedik héten egész kivonatot kell csinálni és utczasorok szerint behajtani, a falukra pedig írni, vagy üzeni kell, vagy ha az nem segít, akkor a törvény segítségét kell igénybe venni.

5). *A gyógyszerész Subjectről vagy segédéről Vásárhelyt.*

1. Hogy a marosvásárhelyi gyógyszerertár minél jobban forgalmazzon, különösen, ha a királyi tábla összeül, tartassék állandóan egy ügyes, jó, magyar nyelvben jártas segéd, aki a gondnoknak mindenben pontosan és megbízhatóan segítségére van.

2. Erkölcsei viselete Isten és az embereknek tetszetős legyen, azon kívül becsületes, szerény és jó magaviseletű legyen és úgy éljen, ahogy az egy jó kereszténytől illik és megkívántatik.

3. A gyógyszerész-segéd ép úgy, mint a gondnok, és mint minden ember, mindenekelőtt Istenfélő legyen és oltsa szívébe azt, hogy az Isten mindent lát és hall, a jót megjutalmazza, a rosszat pedig megbünteti.

Minden időt szorgalmasan használjon fel, s a lustaságot kerülje.

4. Előkelő, vagy alacsonyorsú emberekkel egyaránt legyen szerény és barátságos, a szégyeneket és egyszerűeket ne vexálja, amit meg nem értenek, magyarázza meg, rossz árut ne adjon, hanem jókat és ezt mindig az előírt taksa szerint. Lásd a *würtenbergi taksát*, melyben a fontos dolgokat tölem feljegyezve találod; kevés hely miatt oda irtam. *És ne tegyen legyet és férget az üvegükbe.* Az aquák, mixturák és szörpök edényeit tartsa befedve és tegye mindjárt a szokott helyre. Amit kölcsön ad, írja azonnal fel. A Recepteket készítse azonnal el és ne halassza másnapra.

5. Reggel a segédnek mindig pontos időben kell felkelnie és pedig nyáron 5 óraker, télen pedig 6 óraker, ne csak akkor, ha felkeltik. S amig az emberek gyógyszerertárba jönnek, addig végezze el imáját, mely után a munkára készen kell lennie. Este pedig már 9, legkésőbb 10 óraker fekdjön le és ha ilyenkor egy ismerőse jönne, annak meg kell mondani, hogy már alvás ideje van, hogy így valami módon elmenésre készítse.

6. A segédnek minden excersivus játéktól, melynél pénzét elveszítheti, úgy nappal, mint éjjel szigoruan tartózkodnia kell. Ha két segéd van együtt, akkor úgy a laborálásnál, mint a vevők kiszolgálásánál egymásnak segítségére legyenek, hogy pontosan és gyorsan mindent elvégezhesenek, s ha valamit nem tudnának, úgy egymástól mindig tanácsot kérhesenek.

7. A segédek egymásközt, úgyszintén a gyakornokkal egyezzenek, de ne vitatkozzanak semmiről. A gondnokok tanítsák tisztességre és intsék kötelezettségükre, de soha vele ne legyenek bizalmasak, tekintélyét előttük mindig tartsa fennt és mutasson nekik jó példát.

8. Ha egy segédnek valami baja van, vagy valamit mondani akar, úgy kellő komolysággal adja ezt elő, mert ha van benne valami, úgy a baján segítve lesz, de ha goromba, akkor, amit keres magának, megkapja.

A *würtenbergi taksában*, melyet Vásárhelyre küldöttem, ez megtalálható. Egy marosvásárhelyi hasznavehető segédnek évi fizetése 80-100 Rhf.

9. Ha jól viselkedik, minden harmadik évben fizetése 10 Rhf-el javítassék meg. Újesztendőkor egy fél souvenirrt (*megj. valószínűleg fél fizetéssel többet – Orient Gyula fordító véleménye*) kap, ha különösen jól viselkedik, ajándékát 2 Dukátra is lehet felemelni. Az utazási költségek megtérítetnek neki.

Hogy kell a segédre ügyelni és becsületességükről meggyőződni.

10. Ha nincs gyakornok és az üzletek megkivánnák két segédnek tartását, akkor mindig az utolján fogadott a másinak alárendeltetik és viselkedése szerint 70-80-100 Rhf-et kap és ez utóbbi mindig az idősebb segéd nevelésében részesül. Ezután mindkettőt meg kell figyelni, hogy becsületesen viselkednek-e, a gondnok éppen úgy kell, ügyeljen, mint a főnök, és ha valamelyik igazgatóim közül átutazna, mindenről tájékozva lehessen.

Fontos megjegyzések károk elkerülésére.

11. A segéd a gondnok és viszont a gondnok ellenőrzésére való, a segéd a gondnok hűségére ügyel és ha valamit csinál, a pénztár vagy adóspénzeke tényleg kezeli kellően, úgy tegyen jelentést a segéd, még pedig úgy, hogy senki se tudja és akkor ha valaki igazgatóim közül átutazik, úgy tesz, mintha ismeretlentől hallotta volna, és a további gonosztevést megakadályozza, ha azonban nem segítene, úgy egy másik után néz és a tolvajt kiküszöböli, mert különben nagy kárt okozhatna.

Hogy kell egy hasznavehetetlen, vagy korhely segéddel bánni.

12. Egy gonosz, buta ügyetlen és lusta, ravasz segéddel úgy kell tenni, hogy először is felelőségre vonjuk kötelessége mulasztása és életmódja miatt, és ha ez nem segít, úgy állásától megfosztjuk és egy másik segéd után nézünk; olyan után, aki jó és becsületes fiú és a magyar nyelvben is jártas.

13. Segéd nélkül a marosvásárhelyi gyógyszerár soha se legyen, még pedig azért nem, mert előfordul, hogy a gondnok megbetegszik, vagy elmegy, ennél fogva mindig legyen ott egy segéd, esetleg gyakornok.

Egy segéd szórakozása más fiatal emberekkel.

14. Mivel egy segédnek is kell szórakozni, rendesen írakkal, deákokkal barátkozzék, és így két-három barátja van, az idő nem válhat neki unalmassá, ezek azonban legyenek megbízhatók, viseletük kifogástalan, és ha a gyógyszerárba jönnek, ne kiabáljanak, de kivált korhely fehérnépeket kerüljenek.

15. Ha egy segéd elmegy, vagy valami oknál fogva elküldik, úgy Kolozsvárról egy kitanult, megbízható gyakornokot kell oda küldeni, hogy az üzlet munkaerőben hiányt ne szenvedjen.

16. A segédnek élelme, itala és szállása van. Minden 5-ik napon, amikor a pénztár kiürösítve lesz, a segédnek kötelessége a pénzolvasásnál segédkezni, azután úgy ő, mint a gondnok beírja a bevételt a kis pénztári könyvecskébe, azután a gondnok átveszi és saját pénztári könyvébe jegyzi és utána számítja.

A gondnok a segédre ügyel és figyel, nehogy valami hibát kövessen el.

17. A segéd minden hiba, tévedés és zavartól óvakodjék, mindent jól, hamar, tisztán és pontosan szolgáljon ki. Munkája közben semmi se zavarja, azért nézzen mindent 2-3-szor át,

hogy bármikor biztos lehessen benne, nehogy szerencsétlenség, vagy felelősségre vonás történjék. Egy gyógyszerésznek az emberekkel beszélnie kell, mert nem hagyhatja őket, mint egy darab fát állani, de amellett mégis a maga dolga után kell, nézzen, és eközben ügyelni kell arra, nehogy valamit eltévesszen.

A segéd felmondásáról és mielőbbi eltávolításáról.

18. Ha a segéd el akar menni, vagy mi felmondunk neki, úgy három hónap a felmondási idő. Ha azonban bebizonyul, hogy ő tolvaj, akkor rögtön el lehet bocsátani, hogy több kárt ne okozzon és ilyenkor mivel ő a hibás, nem ajánljuk másnak, vagy nem kap bizonyítványt. Mikor lehet a segédi állást gyakornokokkal betölteni, megjegyezvén, felelősség mellett, hogy a dolgait pontosan és jól csinálja?

19. Ha egy megbízható jó gyakornok van és annak az éve is megvannak, akkor nélkülözni lehet a segédet és vele lehet annak dolgát elvégeztetni, melléje azonban mindjárt egy új gyakornokot kell felvenni és ugyanott, tehát Vásárhelyt kiképezni, ilyenkor az ember tapasztal is valamit.

6. A gyógyszerész gyakornokról.

Milyen tulajdosságai legyenek egy jól nevelt fiúnak.

1. *Egy jó, ügyes, a magyar nyelvben jártas, hű és élénk fiú jobb keze a főnökének, vagy a gondnoknak.* Amellett hű, jámbor, szorgalmas, figyelmes hallgató legyen, mert ha rosszlelkű, hűtlen, vagy talán még tolvaj is, akkor az ember inkább gyakornok nélkül legyen.

2. A küldésekre, mint amilyenek az adósságok behajtása, továbbá egyéb fontos kiküldésnél egy megbízható egyénre mindig szükség van és jobb idegent tartani, mint egy helybelit. A gyakornok legyen jó szülőktől való, jó nevelésben részesült. Legjobb azonban, ha kolozsvárt már nagyon ismerős gyakornokot küldünk Vásárhelyre.

Jobb idegent, mint helybeli fiút tartani.

3. Nem tanácsos azonban helybeli fiút fogadni, mert az könnyen minden rosszaságra és könnyelműsége hajlamos és mások által is befolyásolható. Ha azonban hű és *engedelmesnek mutatkozik, fehérenemű és ruhával látható el* azért, hogy a lopásra való kényszerűség elkerülve legyen. *Ezért 6 évig kell tanulnia*, és ha aztán jól viseli magát, a felszabadulásnál díszajándékul 30 Rhf-t kapjon, amilyen ünneplő ruhát vehet magának.

Milyen esetben lehet a gyakornoki éveket négy évre redukálni.

4. Ha a gyakornok jó szülőktől való és már meglehetősen hamar lehet hasznát venni és ő maga gondoskodik ruházatáról, akkor a szolgálati éve csak 4 vagy 5 év lesz, de ebben az esetben nem kap ünneplő köntöst.

A gyakornokra nagy gond és vigyázat fordítandó, mivel a fiatal ember egyről, vagy másról nem bírhat elegendő attentioval.

5. Mivel egy fiúnál a rosszáság csakhamar felülkerekedhet és minél idősebb, annál inkább fokozódik benne, de annál veszedelmesebb és kényesebb a vele való elbánás is. Rossz társaságba kerülhet s éppen azért nagy gondot kell reá fordítani, ügyelni kell, hogy korhely fehérnépekkel ne barátkozzék, velük semmi ismerettséget ne tartson, pénzdolgokba ne avatkozzék, és ha küldik valahová, ügyelni kell, hogy igen sokat távol ne maradjon, különösen evés és templomozás alatt. Reggel mielőtt a gondnok, vagy segéd felkelne, vagy éjjel, mikor ezek alusznak, mindent, ami lopásra alkalmat adhat, el kell tenni, s őt – kivált, ha gyanús – mindig rettegésben kell tartani.

Gyakornoki szeződés.

6. Hogy a bánásmód biztosabb legyen vele, szerződést csinálunk, mint amilyen a manuális hátulsó lapján található. Ezen szerződés alapján szüleitől, vagy tutorjától legalább 50 forint biztosítékot kell venni, hogyha elszökik, vagy kárt csinál, ebből a biztosítékból levonható legyen.

A gyakornok kötelességei.

7. Hogy miben áll egy gyakornok kötelessége, azt a württembergi taxa hátulsó oldalán való rendelet mutatja, ezt jó ha az ember gyakran olvassa és a gyakornoknak is megmagyarázza, akkor a károktól is óva van.

8. Ha egy gyakornok minden ok nélkül elszökne, akkor a többi következmény elkerülése végett őt minden áron kézre kell keríteni és a megérdemelt büntetést reámérni.

9. Ha egy gyakornok Vásárhelyt javíthatatlan, akkor Kolozsvárra kell hozni és itt lehetőleg őt megjavítani, ha ez a törekvésünk hasztalan, akkor a biztosítékot és a kapott ruhát elveszszük tőle és anélkül, hogy tudná, hirtelen elbocsájtsuk, nehogy alkalma legyen még valamit magával vinni, 6 xr-el kifizetjük őt, hogy ne felejtse el a jó napokat.

10. Ha azonban a gyakornok jó, magát jól viseli, hűséges és szorgalmas, úgy ha idejét eltöltötte, akkor őt meg kell dicsérni és vagy itt Kolozsvárt kell őt állásba helyezni, vagy ha nem volt üresedés, úgy később 3-4 év után visszafogadjuk.

11. A Kolozsvárt vagy Vásárhelyt kitöltött idő hitelesítve legyen.

12. Tüzzre, világitásra nagy gondot fordítsanak, különösen nyugalomra térésnél és bármikor, nehogy szerencsétlenség történhessék, főleg azonban ha Ol. Teherbenth, Petrae, Spiritus, vagy hasonlókkal van dolgunk. Nagyon vigyázzanak az Ol. Vitrioli, Aqua fortiusra, nehogy ruhájukat vagy testüket megsértsék.

13. Ha egy hasznavehető gyakornok van, akkor az 5-6-ik évben segéd helyett lehet alkalmazni. De ugyanakkor mellette egy másik gyakornok tartandó, így sokat megtakarít az ember. Az idősebb gyakornok a követeléseket behajtja, s ezt az új gyakornok tőle megtanulja.

7. A zúzó, vagy úgynevezett laboránsról.

1, Mivel az ivó- és kútvíz messziről lesz hozva és még más durva munka akad, az ilyenekre nem lehet a gyakornokot alkalmazni, mert különben megunná a dolgot. Ezeknek elvégzésére egy jó és ügyes, nem buta laboráns tartassék, különösen a zúzásra és a többi közönséges munkákra. *Napi fizetése 15-16 xr lehet*, amelyből azonban ő kell az ellátás és

ruházatról gondoskodjék, azonban *vasárnap és ünnepnapokon nem kap semmit, de azért a háznál egyet-mást köteles elvégezni.*

Lehet olyan zúzót is tartani, kinek ebédet és 30-36 Rhf évi fizetést adunk. Ismerős helyről való és ne rossz fiú legyen. Tisztán járjon. Lehetőleg magyar származású legyen, vagy ha német, úgy tudjon magyarul is. Meg kell figyelni, hogy nem-e lop, vagy iszákos és a korcsmába visz-e egyet-mást. Ilyen rögtön eltávolítandó és ebben az esetben csak napszámost kell tartani.

2. Mindig arra kell törekedni, hogy laboránsst kapjon az ember, aki a magyar nyelvet bírja és vagy Kolozsvárról, vagy pedig Marosvásárhely környékéről való és csak olyan alkalmazandó, akinek nincsenek rossz tulajdonságai, vagy kicsapongó felesége és külön lakik. Az ilyennek jó dolga lesz, mert *télen-nyáron egyforma fizetés mellett mindig a szárazban ül, s még ha esik is az eső, megkapja a napi fizetését.*

3. Mivel Vásárhely környékén sok a magyar falú, ki kell hirdetni és így kaphat az ember egy megbízható zúzót, de ez legyen becsületes és nem iszákos, hanem megbízható, őszinte és jódollgú ember. Sokszor az élelmezési alkalmazottak, köművesek, vagy más napszámósok között, esetleg a városban is talál az ember jó emberekre, csak előnyeiket meg kell magyarázni, mert közönséges ember ezt nem foghatja fel, különben az alkalmazott két zúzó nem lakna már több mint 20 éve nálam.

4. A zúzónak élelmet is lehet adni, amellyel feleségét is eltarthatja és így félelméből, hogy elbocsátják, jól viseli magát, a zúzást pedig, amit már metanult, jól végzi.

5. Ha azonban az ember nincs rá utalva, vagy ha iszik, lop, vagy dolgát nem végzi kellően, őt rögtön elbocsáthatjuk. Felesége, ha arra való, mosatni lehet vele. A zúzónak az ivást, kártyázást szigorúan eltiltani kell. Ha lehetséges, legyen református, vagy katolikus.

6. Mivel Vásárhely körül sok magyar falu van, alkalmas emberre lehet találni, akivel a gondnok, ha megérteti, hogy sokkal jobb dolga lesz, mint más embernek, akinek a munkaidejét az eső, vagy más rossz időjárás befolyásolja. Eleinte ezek a munkák unalmasak, mert nálam lustálkodni nem lehet. Ha azonban az ember látja, hogy egy olyan zúzót kapott, aki buta, vagy ami még rosszabb, lop, vagy lusta, akkor azonnal elbocsátandó, hogy ideje ne legyen a lopásra, mert az ilyen rendesen minden alkalmat kihasznál.

7. Ha hamarjában nem találna az ember zúzót, akkor egy közönséges napszámost fogad, vagy pedig egy kiszuperált megbízható katonát, még pedig olyant, aki tisztán volt alkalmazva.

A zúzóval az adósságokat behajtani lehet, de csak értesítés útján.

8. Ha egy jól betanított és megbízható zúzó van, könnyen lehet egy fiút nélkülözni, és ha az embereket ismeri, úgy az adósságpénzeket is behajtani lehet vele, de csak oly formán, hogy az embereket csak felkéri, hogy fizessenek.

Mire kell figyelni a czukor és fűszer zúztatásánál?

9. Mivel egy gonosz, tolvajkodó zúzó az idő folyamán minden dughelyet kispekulál, az a zúzásnál nagy kárt okozhat. Azért ha például fűszert, czukrot, viaszt, vagy másféle dolgokat megtör, ott kell mellette állni, vagy pedig minden megtörés előtt meg kell mérni az anyagot és zúzás után visszamérni. Ha ezt nem tesszük, úgy nagyon sokat eladhat, vagy elajándékozhat, azt hiven, hogy észre nem vesszük.

Pénz és pénzdolgok a zúzóra nem bízhatók.

10. Több mint három-négy forintot nem szabad a kezeire bízni és nagyon kell ügyelni arra, hogy pénzhez ne jusson, főleg a gyógyszerészár kis11. A drogok zúzásánál, a gyökök vágásánál, a szárításnál és összekeverésnél arra kell figyelmeztetni, hogy a legnagyobb pontossággal és attentioval járjon el, nehogy szerencsétlenség történhessék. A deszkapadló, amelyen a növények szárítva lesznek, előbb mindig megmosandó.

Minden megtört dolog felülvizsgálandó.

12. *A tévedés megtörténhetik a gyógyszerésszel is*, hát még egy ilyen zúzóval, éppen ezért, mielőtt valamit kiadna az ember neki, meg kell először vizsgálni és semmiesetre egyszerre hármat, vagy többfélét zúzásra kiadni.

13. Főképpen erősszagú és hatásos dolgokat a laboratóriumban zúzatni nem szabad, ilyenek a: Hyosciamus, Cardul Bened, Euphorbium, Helleb. alb., Arsenic, Cobaltum, etc amikhez a használt papirost, szítát és edényzetet egy külön helyen kell tartani. A mozsarat, melyben Moscus, Camphor, Mercuriáliák törettek, külön ruhával törülendő ki. Éppen így erősszagú dolgokat külön ronggyal kell kimosatni. Legjobb, ha tisztításuk azonnal végre lesz hajtva, mert különben elfelejtődik. Hasonlóképpen az emeticusok, vitriolatiák szűrőruhái, vagy olajos rongyok külön mosandók.

14. Például az egyik belpódzott az anyagkamrába és ellopott egy egész süveg czukrot, ugyanaz megtette még azt is, hogy a pinczéből a legdrágább aszúborokat ellopta és megitta. Ezt csak úgy tehette, hogy a deszkákat csak odatámasztotta és úgy látszott, mintha oda volnának szegezve, de szerencsére még idejekorán észrevettem, mert különben a gróf a legnagyobb kellemetlenséget okozott volna nekem, és még ezen felül egy csomót fizetnem kellett volna neki. Ki is gondolna ilyen ravaszságra?

Fontos megjegyzések füvek és gyökerek gyűjtésénél.

8. *Mire kell az orvosi füveket, gyökereket, virágokat és magvakat gyűjtő asszonyokat és embereket figyelmeztetni.*

1. Minden gyógyszerésznek szüksége van asszonyokra, férfiakra vagy leányokra, akiket a szükséges füvek, virágok, gyökerek, magvak egy meghatározott időben való gyűjtésére megtanít.

2. Ezen egyénnel meg kell értetni, hogy e foglalkozás mellett sokkal többet kereshetnek, mint bármilyen másnál. Legalább hármat, négyet kell betanítani és lehetőleg mindig legalább kettőt gyűjtésre küldeni, mert az egynek unalmassá válik.

3. Alkalmos időben saját maga is kimegy az ember, vagy kiküldi a segédet, vagy a gyakorlatnokot, hogy a növénygyűjtő embereknek a környéken előforduló növényeket megmutatni lehessen. A növény gyűjtése rendkívüli ismeretet igényel, különösen, hogy ártalmas fű ne kerüljön a jók közé. Ismerni kell továbbá a vidéket, hogy hol fordulnak elő az egyes füvek, mert a különböző füvek különböző helyeken fordulnak elő, s éppen ezért jó, ha az ember a helyet feljegyzi magának. A gyűjtő pedig megfigyeli azt is, hogy azon a vidéken milyen más füvek is fordulnak elő és így megtudja, hogy hol és milyen mennyiségben

fordulnak elő. Aki azonban ritkán jár mezőn, az nem fogja megtudni, hogy hol található ez, vagy amaz növény.

4. Szükséges még minden hónapban még jegyzetet is vezetni, hogy tájékozva legyen az ember, hogy ez, vagy amaz mikor szedhető, vagy adható el.

Fontos megjegyzések. Flor. Sambuci, Verbasci et Papav. rh. három kényes virág, csakis száraz időben, legmelegebb napon szedendők, vizesek ne legyenek, mert akkor izzadnak, és nem lesznek szépek, egymáson ne legyenek, s amíg félig meg nem száradtak, megfordítani nem szabad, aztán meg kell forgatni és ritkítani.

5. Az asszonyokat arra is kell oktatni, hogy ezt, vagy amaszt, a virágokat és füveket korán reggel ne szedjék, csak 9 órától estig, különösen szép és meleg időben. A szártól megtisztítottak egymáson sokáig ne feküdjenek, vagy pedig zsákban ne tartsuk sokáig, mert ott izzadni kezdenek és megfeketednek. *Jellemző a virágoknál, hogy szép sárga színüket, füveknél, hogy szép zöld színüket megtartják, különösen a verbascum, peonia, rosarum, cyani, calcatrippae, calendula.*

6. A füveket gyakran kell forgatni és sohase legyenek igen sűrűn egymáson, vagy igen ritkán kiterítve, mert különben megfeketednek. A gyökereket ásás után a hasznavehetetlen részüktől elkülönítés után a földes részeiktől szépen megmossuk, hogy rajtuk piszok ne maradjon, azután se igen vékonyra, sem pedig igen vastagra felvágva száríttatnak meg. Gyakran forgatni kell, nehogy megpenészedjenek. A füvek, virágok és gyökerek eltevés- és szétterítésénél nagyon kell ügyelni arra, nehogy az egyik a másikkal összekeveredjék, például a Bardana a Carlinával vagy pedig egy erőshatású fű kerüljön a többi közé, mint amilyen Flamul. Jovis, mert nagy szerencsétlenséget okozhatna. Ezért nagyon kell ügyelni és az eltevést nem kell a gyakornok, vagy zúzóra bízni, hanem ilyenkor mindig saját magának a gyógyszerésznek kell jelen lenni és azt a ládát, amelyben az eltett fű van, krétával kell signálni.

8. Hogy az embereket, főképpen a felnőtt gyermekeket flora és herba gyűjtésére serkentjük, a tanításon kívülolyan fizetést kell adni, hogy többet szerezzenek, mint máshol, de mi azért kárt ne szenvedjünk. Szépen szedett floros violanumért 2-3 kr, ha közönségesebbek, úgy 1-2 kr.árt lehet adni.

9. Ha tartós eső van, akkor is lehet egyes virágokat és füveket szedni, vagy desztillálni, mikor aztán ez eső eláll, úgy ezeket meg lehet szárítani, mert ha addig várna az ember a szedéssel, amíg szép idő beáll, akkor füvek és virágok nélkül maradna és ez nagy kellemetlenséget okozhatna.

10. A ládába elrakott füveket, gyökereket és virágokat gyakran forgatni kell, minden piszoktól, pókfonás, por és nedves levegőtől óvni, hogy semmi nedvességet magukhoz ne vegyenek, mert akkor máskülönben megfeketednek, s így hatékonyságukból sokat veszíthetnének, továbbá még undort is okozhatnak.

Fontos megjegyzés. A füvek neve a vásárhelyi taxában magyar és oláh nyelven vannak feljegyezve, hogy azokat minden nyelven lehessen megnevezni és az emberekkel elhozatni.

11. Ha férfit a gyökérásáshoz semmi körülmények között sem kapna az ember, úgy törekednie kell megtudni másoktól, hogy hol lehet még olyanokat kapni és ekkor *lőháton*

kimegy a gyógyszerész és kutatja a helyet, amelyen a nevezett gyökerek találhatók, ilyenek pl. Rad. Althaeae, Acetosellae, Pimpinellae, Cichorei, Carlinae, Taraxaci, Valerianae, etc., magával viszi a gyakornokot, vagy még más valakit, felszerelve csákánnyal, ásóval és lapáttal, és ha meglették, annyit ását velük, amennyi éppen szükséges, a helyet megjegyzi magának és a zúzó vagy gyakornokkal is megjegyzteti, hogy máskor szükség esetén tudják, hogy hol található ez, vagy amaz növény.

Megjegyzés. Keleten van egy ember, aki füvek, gyökerek, virágokkal kereskedik, ha csak lehet, ettől kell hozatni, csak arra kell vigyázni, hogy meg ne nedvesedjenek. A bécsi füvek nagyon rosszak, régiek, feketék és így alig lehet ezeket használni.⁵²

13. A kerti növényeket, mint Flor. Naphae, Aurant, Rosmarini, Salvia, Hysoppi, Rutha, Mentha, Melissa, Matricaria stb, ezeket mindig az uradalmi kertekből kell hozatni, vagy pedig más polgári nagy kertekből, de mindig a lehető legolcsóbb árban, hogy megint el lehessen őket rendes áron eladni.

14. Nagy örööm a szép zöld füvek szárítása, azután a szép Spec. pro thee, a szépen szárított sárga Verbascum, Sambucus, Flor. Chamomillae, Flor. Rosar., Papav., Peoniae, ha szárításuk jól sikerült, jó szagúak és jó ízűek is. Ha azonban feketék, piszkosak, rossz, kellemetlen ízűek, velük az ember csak bajt és szegényt vall, sőt érte szigorúan meg is büntethetnek, azért ilyeneket el kell dobni, vagy elégetni.

15. A növényi padlást szükség esetén nagyítani lehet, 50-60 deszka is felállítható.

16. A kevésbé szépen szárított Flor. Sambuci-t, Chamomillát Aqua aromatikához lehet felhasználni, szépeket pedig kézi eladásra.

17. Régi füveket egy külön szekrénybe kell helyezni és asszonyoknak párna készítéséhez, vagy koporsóba lehet felhasználni, vagy pedig fürdésre, állatgyógyászatnál.

9. Gróf Tholdalagi István úrral kötött bérleti szerződés a gyógyszertárról és a lakásról Marosvásárhelyt.

1. Az üzlethelyiségek és lakások Vásárhelyt nagyon drágák, de főképpen a gyógyszerárnak valók. Szébb és kényelmesebb lakást és fekvést nem találtam volna, mint amilyen a gróf Tholdalagié.

2. Sok nehézségekkel küzdve a gróffal, abban állapodtam meg, hogy évi bérletül 173 Rhf és 20 Ducat, vagy 208 Rhf-t fizetek, fenntartottam megamnak a jogot, hogy kétszer évente a gyógyszertár-hitel beszámításával nyugta ellenében megfizetem.

3. Mivel a gróf a pénzt eddig mindig előre kérte, azért a meglehetősen nagy gyógyszer-számlát beszámítottam és mivel ő nagyon kényes ember, sokat beszélni neki nem szabad, hanem ha pénzt kér, azonnal adni kell, mindjárt nyugtáztatni kell vele és a végén pedig egy főnyugtát adni, melyben igazolja, hogy *egész évi bérlet 1793*. május végéig pontosan ki van fizetve.

A házbér Tholdalagi Tamás halála miatt nagyon bonyolultá vált, de hála Istennek, 1798-ig, ahogy azt gróf Tholdalagi László nyugtája is mutatja, minden rendben van. Minden évben kell a bért fizetni, beszámítva a gyógyszer-számlát is.

4. A házbér június hó 1-én kezdődik és végződik május végével. *A gyógyszertári hitel*

⁵² A 12-es alpont hiányzik az Orient-féle eredetiben.

beszámíttatik, még pedig a megelőző évről. Nem kell azonban elfelejteni, ha ő valamit rendelne, gyertyát vagy más egyebet, ezeket rögtön fel kell írni, de nem a gyógyszer számlához, hanem azok hátlapján. Azonban minden esetben elismervény adassék, hogy minden bosszúság, gyanú és kétség kizárva legyen. Májusban kell ezeket a számlákat praesentálni, tehát akkor, amikor az elszámolás történik. Ha Vásárhelyt nem volna található, akkor a gondnokot bízom meg ennek elintézésével és ezt minden évben így kell csinálni, nem pedig 2 évnél is tovább elhalasztani, mert különben csak bosszúságot okozna.

5. *A házbérszerződés a grófnál és nálam egy-egy eredeti példányban van*, ebben minden fontosabb dolog megtalálható, feljegyezve taláztatik, hogy hány és milyen helyiség használható. A hátlacon van a másodlat, az eredeti példányt kímélni kell.

A házat, helyet elhagyni semmi szín alatt sem szabad, mert tulajdonképpen mi a grófhhoz és ő mihozzánk van kötve, a bért sem emelheti olyan könnyen és minket sem tehet ki olyan könnyen.

Mire kell figyelni a pinczénél?

6. A pincze, ahol a vizeket és egyéb dolgokat tartjuk, csak egyszerű lécczel van elkülönítve a grófi pinczétől, ezért nagyon kell vigyázni, nehogy úgy történjék, ahogy velem egyszer megtörtént volt; tudniillik egy ittas emberem, aki a leszegzett léceket feltörte és a gróf asszú boraiból egy néhányat kilopott, ha idejekorán nem vettem volna észre, nagy kárt okozott volna nekem. Tehát nagyon kell erre ügyelni, mert ha valami elveszne, úgy a gondnoknak kellene a kárt megfizetni.

A hátulsó konyhárol, ahol a nagy mozsár van.

7. Az egész hátulsó konyha, ahol a nagy ércmozsár áll, saját helyiségemhez tartozik, és csupán szívességből van a sütökemence a grófnak, a tűzhely pedig főzésre a szabónak átengedve, azért, mert nincs rá szükségem. Ez a konyha zúzásra szolgál, a mozsár, hogy a portól megóvassék, mindig fedve legyen. A cukor zúzásánál úgy kell eljárni, amint én azt elől fol. 18. § 9. jeleztem.

8. Mindkét padlás rendben és jó fedél alatt, tisztán és szárazon tartassék. Időnként a hátulsó padlásról a füvek a másik emeletre átvivendők, ahol a füvek most szárítva lesznek, hogy szükség esetén, ha fiam ott akarna lakni, könnyen kiüresíthető legyen.

9. A házról szóló viszonyokat lásd elől fol. 4. §. 6, 7, 8.

10. Ha idővel édes fiam János Márton, Isten segedelmével megnősülne, akkor a segédet és gyakornokot ugyanabban a szobában hagyja, ahol most a gondnok és segéd van, tudniillik a gyógyszer tárral mellett, ő maga feleségével együtt abban a kamara és szertár között levő kis szobában lakjon, ahol a vaskemencze van és butoraival, ahogy csak teheti, huzódjon meg, legyen mindig a gyógyszer tárral és mindennemű fölös kiadásokat kerüljön.

11. Ha megnősül és cselédet tart, azon kívül a Jó Isten, ha gyermekekkel áldja meg, akkor a gróftól kivett két hátulsó udvari szobába költözzön, és az ablakokra tétessen vasrácsokat, nehogy valaki belopódzon és őt kirabolja. A leghátulsó szobát minden pompa nélkül saját használatára; az alsót a cselédeknek adja, a kisebbik szobát pedig szintén magának tartsa meg, így a gyermekekkel egészen jól el fognak férni és még elegendő kényelmük is lesz. Ha

azonban kényelmetlen volna neki az éjjeli csengés, akkor tegye a segédet a kis szobába és költözzön a családdal együtt oda, ahol tudniillik a gondnok eddig lakott. Ha a gróf a fenti hátulsó szobából egyet kiadna, úgy oda lehetne költözni, de ez nem olyan kényelmes, mert akkor a férj a feleségétől és gyermekeitől el volna különítve, tehát inkább lakjanak lent, de együtt. Jó a cselédség után nézni, hogy a dolgokat elvégezzék. Ember, asszony és gyermek egymás segítségére legyenek mindig.

Fontos megjegyzések, amelyre nagyon kell figyelni, mert ha megtörtént a szerencsétlenség, akkor már a kárt kikerülni nem lehet. Mivel a dukátok és aranypénzek ritkák, arra kell törekedni, hogy a bejött pénzt s a kisebb rézpénzeket aranyra cseréljük be, pld. 100 forintra, és ha Bécsbe pénzt küldünk, vagy nagyobb összeget kölcsönözünk, a jó pénzt vissza kell tartani.

12. Isten segedelmével remélem, hogy kedves fiam vagyona egy jó tutor és persze jólmenő gyógyszerár mellett, meg fog többszöröződni, s ha nem is nagyon sokkal többre, de legalább mégegyszer annyira emelkedni fog. Mihelyt nagykorú és jó gazda lesz, vegye Isten engedelmével a jól őrzött pénzt saját kezelése alá, vezessen azonban mindenről jegyzetet, nemkülönben a szerződésekről, kiadásokról, ahogy én azt teszem és ügyeljen, hogy semmi el ne vesszen. Főképpen a készpénzre nagy gondot fordítson, hogy abból sem nagy, se kicsi ne vesszen el. Mihelyt azonban egy nagyobb summája összegyűl, cserélje fel aranypénzre, tegye jól záros szekrénybe, mint amilyen az enyém és tegye különböző fiókokba, papirosba becsomagolva, hogy ne is sejtse senki, hogy ott pénz van. Erről csak felesége tudjon, hogyha talán valamikor betörés volna, a kár kevesebb legyen.

Fontos megjegyzés, tudniillik, hogy édes fiam a Tholdalagi házban maradjon, és ne költözzön el. Lásd hátul fol. 50, 51.

13. Nem olyan könnyű Vásárhelyt egyhamar házat venni, de nem is nagyon tanácsos, mert a nagyon jó és kényelmes házak nagyon nehezen kaphatók. Ezek legtöbbszörre zajos urasági házak, vagy pedig építés, vagy átalakítás alá kellene venni. Mivel az építkezés nagyon drága, tanácsos, hogy maradjon az ember abban a házban, ahol most van, ha mindjárt nem is olyan kényelmes, tehát a Tholdalagi-féle házban. A régi házban az ember jó csendben él, mintha sajátja volna és attól félni nem kell, hogy gróf a gyógyszerár helyiséget más gyógyszerésznek adja ki.

14. Mivel külön lakunk, a gróffal, grónővel és cselédséggel viselkedjünk úgy, hogy soha okot a bosszúságra, vagy pletykaságra ne adjunk. Ha ők a gyógyszerárba jönnek, udvariasan kell velük bánni. A fiatal uraságnak olykor-olykor egy kis darab czukorkát lehet adni, de ezt se igen gyakran.

15. *Minthogy én ezt a megelőző 13. §-ban már emítettem, maradjon az ember inkább a gróf Tholdalagi-féle házban és rendezkedjen be ott olyan jól, amint csak lehet és elégedjen meg azzal.* Nem tanácslom, hogy rossz állapotú házat vegyenek és ebbe egy csomó pénzt befektessenek. A vevők régi helyhez vannak szokva. A tőkét tehát tanácsos biztos helyre kiadni és a kamatot csendben élvezni.

A házvétel csak bajt és adósságot okoz, éppen ezért, amíg csak lehetséges, maradjál a gyógyszerházzal együtt a mostani helyen. Igyekezzél azonban Isten segédelmével tőkéd gyarapítani és azt jól kamatoztatni, úgy Isten megsegít és megáld és Te rövid idő alatt oly tőkével rendelkezel, amelynek évi százaléka is tekintélyesen hajt. De még egyszer hangsúlyoznom kell, nagyon pontos légy és csak jó társaságban fordulj meg és csak őszinte emberektől kérjél tanácsot.

Ezen tanácsot azonban csak egy másik őszinte emberrel kell megbeszélni. Például Pataký úrral, aki az uraságnál gyakran fordul meg. Neked tehát igyekezni kell az embereket megismerni. Kövesd tanácsomat Édes Fiam, mert nálam kívül és a Jó Istenen kívül senki jobbat tanácsolni nem fog, mert amit én mondok, azok megfontolt dolgok. *Sokan fognak tanácsolni ezt, vagy amazt, de soha azt, amit én. Helyhiány miatt nem írhatok mindent ide, - Isten Veled, Édes Fiam !*

16. Ha azonban minden szín alatt Marosvásárhelyen házat akarsz venni, akkor várni kell, míg alkalom nyílik egy jó házvételre és ezt jó olcsón meg lehet venni, hogy aztán ha a Tholdalagi-féle házból ki kellene költözni, oda lehetne gyógyszerházzal is költözni. Ha olyan házat találnál venni, amelyben korcsma is van, akkor csak kellemetlenség, zaj, bosszúság, irigységnek és minden másfajta pletykaságnak volnál kitéve. De a gondolt bevételben is nagyon csalódnál, mert Vásárhelyt már elég vendéglős van. Ez tehát mind felesleges, ha az ember jó gazda, másba fekteti be a tőkét és inkább minden fáradság és bosszú nélkül azt a 60 Rhf kamatot hajtó pénzt veszi be az ember, minthogy ilyen hálátlan üzletekkel törődjön.

17. Ha majd több helysége lesz szükség, a jövődöbeli fiatal gróf még építtetni fog a hátulso szobákra még két szobát és konyhát is, ha azonban a hátulso szobákat is használatba vennéd, akkor a ruhát, fehérneműt és cselédeket lehetne ott tartani, ahol most a segédek vannak, háló- és ebédlőszobának venni a segédek szobáját, ezeket pedig a kis szobába, ahol a vaskemence áll, lehet áthelyezni. Lehet a hátulso szobába is tenni őket a fakamra mögé, a cselédeket pedig a kis konyhánál levő első szobába, így minden kényelem meg volna, nappal azonban a kis szobában kell tartózkodni, hogy állandóan embereid körül lehessél. Hogy az ember felesége is ott legyen, és ha úgy lehetne berendezni, hogy az ágy elé vasfüggönyt teszünk, így a segédek be- és kimehetnek.

10. A tekintetes városi Magistratus és polgáraival szemben tanusítandó viselkedésről.

1. A magas tanács Istentől van beiktatva és ezért mindenkinek tisztelnie kell; még akkor is, ha egyik vagy másik nem volna olyan tekintélyes. Azokkal tehát, akik Vásárhelyt élnek és hivatalban vannak, mindig jó barátságban kell élni és őket minden alkalommal tisztelni. Ha a gyógyszerháztárba jönnek, rosólisssal kell kínálni és hízelegni nekik. Nem azon oknál fogva, hogy talán félne az ember tőlük, hanem sohasem lehet tudni, milyen hamar keveredik az ember adósságba, vagy valami más bajba és ilyenkor, ha nincs velük jóban, tekintélyüket minden tekintetben éreztethetik. Különben sokat lehet velük elérni.

2. Mindamellett, hogy velük jól bánunk, minden évben a vásárolt dolgokról olcsón taksált számlát küldünk nekik, és ha nem is fizetnék azonnal ki, udvariasan megintjük. Jó alkalom, amikor orvosságot készítettek: megüzenjük, hogy régi adósságuk még nincs kifizetve és így nagy összegre szaporodván, nehezükre fog esni nekik azt egyszerre megfizetni. Ehhez hasonló más intésekre végre mégis kifizetik.

3. *Habár egy Curia nobilisben lakom és senki sem parancsol nekem, én mégis mint a város polgára, a várostól és a városban élek*, azért sohasem lehet tudni, hogy mikor lehet velük dolgunk és szükség reájuk. De ha őket tiszteljük, szükség esetén az ember dolgában sokat tehetnek, vagy segíthetnek.

Mivel én Marosvásárhely polgára vagyok, Neked a városbírónál a polgári jog elismerése végett jelentkezned kell és megkérdezned őt, hogy mint a városi polgár fiának, a polgári jogod elismeréséért mennyit kell fizetned. Neki adjál egy tallért. Amint gyógyszer-tárba lépsz, vallás különbség nélkül valamennyi polgárral szemben, különösen pedig a tisztelendő plebános urral, a kath. és ref. Tekintetes tanár urakkal, a táblai elnökséggel és ülnökökkel szemben, mindig udvarias légy, nemkülönben az orvosokkal és gyógyszerészekkel.

4. Ha tehát kedves Fiam János Márton, vagy más valaki gyeremekeim közül a gyógyszer-tárat átveszi, azonnal *a város polgára is kell, legyen. A polgári jogért a tanácsnak legfeljebb 1-2 Rhf-tot adjon*, ugyancsak egy tallért ajándékozzon a tanács- bírónak és egy forintot a nótáriusnak. Így mint polgár, szükség esetén segílyt és kérhetsz és mivel előkelő kúriában lakol, portiót nem fizetsz. Ha azonban ezt üzlete miatt követelik, úgy meg kell fizetni.

5. Hogy mindenkinek szeretetét, barátságát és bizalmát megnyerhesd, igen udvariasan és előzékenyen kell viselkedned a papság iránt, a tekintetes Polgárság iránt is kivétel nélkül, mert durvasággal, lenézéssel és korhely viselkedéssel az ember nem megy semmire és senki nem fog az emberhez pártolni. Főképpen szép beszéd által kell magát megszerettetni, nemkülönben azáltal, hogy éjjel-nappal bárki szolgálatára állasz, mert ez minden jógyógyszerész kötelessége. Ha azonban valaki többre tartja magát és a becsületes, de szegény embereket lenézi, vagy nem szól hozzájuk, vagy talán még durva is, ezzel mindenfelé csak kellemetlenséget fog okozni; mi kell, hogy az emberek után igazodjunk, nem pedig azok mi utánunk.

6. Minden tekintetben törekedni kell, hogy az embereket beszélgetés közben kiismerjük, főképpen a gyógyszer-tár-adósságoknál, mert ha csak kényszer, vagy sok kérés tán fizetnek, vagy csak három-négy évben egyszer, de sokszor akkor sem és előfordul, hogy ismét hitelbe akarnának vásárolni, úgy szép szóval meg kell mondani nekik, hogy inkább fizessék ki azt a keveset, amivel olyan régóta tartoznak. Olyanokat azonban, akik minden évben pontosan fizetnek, minden szó nélkül a legudvariasabban kell kiszolgálni; hogy kiknek lehet adni anélkül, hogy valakit megkérdeznénk, a *hitelkönyv* névsora megmutatj

7. Szükség szerint a legjobb és legelőkelőbb polgároknak is lehet tanáccsal szolgálni, pld. Horváth postamester úrnak, stb-nek, és ha velük valahol találkozik az ember, mindig udvariasak legyünk. Mert: „*Si vivis Romae, Romano vivito more, si fueris alibi, vivito sicut ibi*”.⁵³

11. Az orvos úrak, sebészek és a többi gyógyszerészekkel szemben való viselkedésről.

1. Az orvos urakat, valamint a sebészeket tisztelet illeti. Ezek iránt legyünk tehát szerények és udvariasak, ne elegyedjünk semmiféle vitatkozásba, hanem jó barátságban éljünk velük. Ez a barátság az asszony és gyógyszer-tárban levő személyzet által is fenntartassék. Ha ők becsületességünk és jó viselkedésünkről meggyőződnek, s a kiszolgálás a gyógyszer-tárban jól és hibátlanul történik, úgy ártani sohasem fognak, sőt rólunk jót, dicsérőleg beszélhetnek, nélkülük megélni nem tudunk.

⁵³ Ha Rómában élsz, élj úgy, mint a rómaiak, ha másutt élsz, élj úgy, ahogy ott szokás.

2. Ha az orvosoknak jó gyakorlatuk van és a gyógyszerháznak hasznát csinálnak, úgy a saját használatukra szükségelt gyógyszereket udvariasságból ingyen kell adni. Azonban ez is pontosan jegyzetbe vezetendő be, hogy lássuk, érdemes-e adni máskor is. Ha azonban a sebész semmit, vagy csak keveset írna, úgy adósságát meg kell, fizesse, ha azonban meglehetősen ír elő, akkor számlájából felét, vagy egy harmadát el lehet engedni, amit másoknak vesz, az megfizetendő.

3. Mivel sajnos, az orvos uraknak újévkor mindenütt ajándékot küldenek, úgy itt Vásárhelyt is küldeni kell. Ilyen ajándék lehet egy finom süvegcsukor, 4, 5, 6, 7 font kávé, egy doboz Pulv. Fumalis, vagy Troch. Benedicti és ha a czitrom szép, úgy ebből 6 darabot. Az olyan orvosnak, akinek csak kis gyakorlata van és keveset ír, annak, amit különben egy jó orvosnak küldenénk, csak a felét add. A vényírás Vásárhelyt amúgyis nagyon csekély, kézieladás nélkül meg sem élne az ember. Ha az orvos uraknak jobb gyakorlatuk volna, és többet értenének, a hely – t.i. az előkelőség miatt – nem volna megvetendő. Nagyon sok függ tehát egy jó gyakorló orvostól, mint amilyen dr. Pataky, dr. Szóts és dr. Intze, azonban ami most még nincs, még idővel megjöhet. A sebészeknek complimentum jár, mivel csak keveset írnak.

4. Az orvos urak előtt meg is kell hajolni. Újévkor pedig boldog újévi kívánságok kíséretében egy kis ajándékkal kell nekik kedveskedni, de meg kell jegyezni, hogy többet nem juttathattunk és ez alkalmat felhasználva, megkérjük, hogy továbbra is tiszteljen meg támogatásával.

5. Ha valamelyik orvos tőlünk tanácsot kér, az soha gorombán ne történjék, hanem mindig udvariassan és ugyanígy kapjon feleletet is. Minden rendelést pontosan kell elvégezni, egyszóval kiszolgálni és becsomagolni. És ha a gyógyszerek falura küldetnek, hiba vagy elcserelés ne történjen.

6 Az újonnan jött orvosnak udvarolni kell és magához édesgetni, soha velük azonban hosszasan disputálni nem szabad, mert ezek, mivel sok háznál s a többi gyógyszerészeknél is megfordulnak, ez utóbbiak arra törekedhetnek, hogy magukhoz csalják s így kárt okozhatnak.

Vásárhely könyékén tartozkodó sebészekről.

7. Mivel Vásárhely környékén és más helyeken, így Küküllő megyében is lakik egy-egy sebész, velük is barátságot kell kötni, de ezekkel ne legyen igen nagy a barátság. Óvatosan figyelendő, nem-e részeges, vagy pazarló, számláját minden 3-6 hónapban fizesse, hogy tartozása igen magasra ne növekedjék. Így kell a többi sebésszel is bánni.

A 2-ik Mauksch-féle gyógyszerhárról és az ehhez való viszonyról.

8. Mivel Vásárhelyt még egy Mauksch-féle gyógyszerháza van, azért gyógyszerháza címzésül az „*Aranyzarvas*” megnevezést adtam, hogy mindenki, még a legközségebb is meg tudja különböztetni a másiktól, máskülönben sok tévedés történhetik. Mivel gyógyszerháza a legjobb és legfeltűnőbb helyen áll, a másik pedig elrejtett helyen házak között, úgy az enyém sokkal többet forgalmaz, és azon kívül nálam rend is uralkodik. Nagyon kell ügyelni, nehogy valami kárt okozzon nekünk, koronánkat nehogy elrabolja, és ezzel jövedelmünket csökkentse.

NB. Mivel őt is Jánosnak hívják, Neked a nevedet mindig egészen ki kell írnod, tehát *J. M. Mauksch „ad aureum Cervum”*, vagy magyarul Mauksch János Márton az „*Aranyszarvas*”-hoz címzett Patikáros.

9. Máskülönbén békét kell hagyni neki, semmi közelebbi ismerkedést nem kell tartani vele, aki oda akar menni, az mehet. Mi csak kötelességünket tegyük meg, mindenkihez legyünk udvariasak, a gyógyszerért jó és friss árukkal lássuk el, a kiszolgálás gyorsan és pontosan történjék, árukat a taksa szerint számítsuk, így a másik gyógyszerértől félni nem kell.

10. Nem kell alkalmat adni arra, hogy a másik gyógyszerár reánk valamiért megharagudjon, különösen a pletykaságtól óvakodjunk. Ha találkozik velük az ember, úgy udvariasnak kell lenni, mindennek azonban, ami bosszúságot okozhatna, kitérünk. Mi gyógyszerárunkat nem állítottuk fel, hanem készen berendezve vettük, és ha én meg nem veszem úgy más vette volna meg, ez tehát neki mindegy lehet.

11. Sokkal jobb, ha egy helyen két gyógyszerár van, mert így mindenkinek meg van a kívánsága, hogy hol vásároljon, és oda mehet az illető, ahova akar, mert ne gondolja a közönség, hogyha egy gyógyszerész egyedül van, hogy az talán saját belátása szerint taksál, mert mindig a taksa után kell számítani. Ezért, hogy ki hol vásárol, attól függ, hogy melyik közül végzi becsületesebben a dolgát a kettő.

A kirakaton levő arany szarvas évek után nagyobbíttassék meg. Azonban a szarvas egyedül, fák nélkül legyen és csakolyan nagy, mint azt a kirakat éppen engedi, de nem arcczal a templom felé.

12. Néhán év múlva – mert most mindent megújítottam – ha kedves fiam a gyógyszerárát kifesteti, vagy pedig, ha a kirakatot megújíttatja, akkor az aranyszarvast sokkal nagyobbra festesse és aranyoztassa be a felirással együtt, de minden levél és dísz nélkül, mert a mostani festő igen kicsire csinálta, ez csak úgy történhetett, hogy távol voltam.

Mire kell ügyelni a gyógyszerár vizsgálatánál?

13. A gyógyszerárvizsgálat tulajdonképpen rendszeren és szabály szerint vagy február elejével, vagy november végével szokott megtörténni, de mivel a főorvosnak nem lehet előírni, hogy mikor jöjjön, úgy a vizsgálatra bármikor is készen kell állani. Megtörténhetik, hogy én olyankor nem vagyok itt, és ha talán kevés árunk volna, úgy azt kell mondani, hogy az árak úton vannak, csak hogy még nem érkeztek meg. Üvegünk annyi van, hogy azokkal tavasztól őszig beérjük.

14. Mindenkor arra kell ügyelni, hogy a készlet elegendő legyen. Az új áru megérkezésekor a régit felül rakjuk, és először ezt árúsítjuk el.

Hogy kell a főorvossal, vagy annak helyettesével viselkedni?

15. Egy régi időben kelt legfelsőbb rendeletből kifolyólag a gyógyszerárvizsgálóknak 3 talért kell fizetni. Ez a gyógyszerészeknek undok dolog lévén, betiltották, minélfogva halgatni kell és semmit sem kell adni. Ha az orvos, vagy phisikus⁵⁴ mégis valamit kérne, azt kell mondani, hogy a legjobb akarat mellett sem lehet honorálni, mert, ahogy tudja, az orvos

⁵⁴ Physicus: tisztiorvos, városi vagy megyei alkalmazott orvos

urak Vásárhelyt nagyon kevés vényt írnak, a kiadások pedig nagyok. Mert nem a gyógyszerész kéri a vizsgálatot, hanem vagy a városi Magistratus, vagy a megye rendeli el. *Mivel pedig a városi főorvos, vagy phisikusnak fix fizetése van a várostól, kötelessége a gyógyszertertárat ingyen felülvizsgálni.*

12. Tűzvész ellen való óvakodásról.

Fontos megjegyzés a szesz és olajokkal való bánásmódról, melyeket a gyújtó és a tűztől óvni kell, mert különben az ember életét, házáat és egész vagyonát elveszítheti. Ha nem ügyel az ember, a gyógyszerész egy pillanat alatt koldussá lehet. Ezért este az anyagkamráat be kell csukni.

1. Nagyon tanácsos, hogy mindazok, akik a gyógyszertertárban működnek, mint a gondnok, a segéd, a gyakornok, a zúzó, a világításra és tűzre nagyon vigyázzanak. Különösen, ha spiritusszal, Ol. Terebenthinae, vagy más hasonló dolgokkal járnak. Ha este mégis ilyesmivel dolguk akad, nagyon ügyeljenek, nehogy egy üveget eltörjenek, gyertyát pedig sohase tartsanak az edény nyílásához közel, mert már a pára is meggyúladhat és ha valaki első ijedelmében magán segíteni nem tudna, úgy porrá égne. A spiritus, vagy olaj széjjel-ömlőve égnek, s csak hamu, vagy föld által olthatók el. Ilyen szerencsétlenség nemcsak, hogy az ember életébe kerül, hanem egész családjának vagyona és így mindene elvész. Ettől óvjon meg az Isten. *Ezen fontos megjegyzésemet mindenki tartsa be és ne becsülje le, és ha ilyesmivel dolgozik az ember, mindig gondoljon arra, hogy vigyázatlanságával magának és másnak is kárt és szerencsétlenséget okozhat.*

2. Az említettekén kívül emplastrum, unguenta és főzött olajok, továbbá a szesz desztillálásánál, terepentes és resinosus anyagok főzésénél és olajoknál nagyon kell ügyelni arra, hogy szabad tűzön ne hagyjuk, mert esetleg az igen nagy szén- vagy fatűz következtében a legnagyobb kár állhat elő. Égő olajokat csak homok, vagy hamuval lehet kioltani, a víz nem használ semmit.

3. Istennek hála, Vásárhelyt a tűzvész ellen az ember sokkal biztosabb, mint Kolozsvárt. De mivel a szomszéd háza éppen az anyagkamra mellett van, a tűz – Isten óvjon – éppen oda csaphat át, mikor is a hátulsó szobákban levő szesz és olajos dolgok mentessenek ki legelsőbbben; ügyelni kell azonban, nehogy egy üveg is eltörjön, mert akkor a veszedelem még nagyobb.

Fontos megjegyzés a kéményre vonatkozólag, amely a gondnok szobájában van. Nagyon ügyeljen tehát erre úgy a gondnok, mint később kedves fiam.

4. Mivel füst a gyógyszerertári szobákból elég bolond módra, egy olyan kéménybe megy, amelyhez fézni nem igen lehet, úgy a kéményfalat a gróf beleegyezésével, vagy a szobában kell felbontani és a benn levő sok év óta gyűlt kormot kitakarítani, vagy másféleképpen kell valamit csinálni, mert mihelyt a lyuk megtelik, a legnagyobb szerencsétlenség fog megtörténni anélkül, hogy az ember tudná, hogyan jutott a nagy bajba. Egy jó gazdának tehát minden ilyen veszedelmes és bajt okozó dolgokra figyelni kell, *mert a baj sokszor még a legnagyobb vigyázat mellett is megtörténhetik.*

13. A világítóanyagokról, tűz- és tűzvészről.

1. Igen nagy szén- vagy fatűz által a legveszedelmesebb éjjeli tűzvész keletkezhetik és a legnagyobb kár. Égő olajokat csak letakarás által lehet eloltani, legcélszerűbb erre nézve a hamu, vagy homok, a víz keveset használ és az embert félelmében csak hátráltatja. Ezért óvatosnak kell lenni és ügyelni kell saját magára és embereire.

2. Amint mondani szokás, Isten kegyelme és segedelmével tűz dolgában Vásárhelyt sokkal inkább biztonságban vagyunk, mint Kolozsvárt. De mivel a szomszéd háza fából van és összefüggésben van a raktárkamrával, tűz esetén, amitől Isten mentsen, arra kell figyelni, különösen, ha még szél is volna, hogy minden áron a tűz áttérjedését megakadályozzuk. Ha idő van, akkor a szesz és olaj dolgokat a gyógyszerértárba vagy szobába biztonságba kell hozni, de úgy, nehogy egy üveg eltörjék, mert akkor a veszély még nagyobb lenne.

3. És accidit in puncto, quod non speratur in Anno.⁵⁵ Hasonló módon kell ügyelni tárgyak elhelyezésénél, vagy pedig gyúlékony anyagok összeolvasztásánál, vagy lámpatakarításnál, nehogy egy parázs papír, ruha vagy ágyneműre essék. Épp így kell ügyelni a pincében, ahol gyúlékony olajok vannak és ezeknek betöltését inkább nappal, mint este kell végezni, ellenkező esetben a pincében és növénypadláson is tűz támadhatna.

14. A külföldi áruk beszerzéséről.

1. Amint három év óta a szükséges árukat akár egyenként is, de saját áruimmal Vásárhelyre hozatom, úgy ezután is egyenként is beszerezhetők a többi belföldi árukkal együtt, mint aminő a papír, Cera, Antimon, Amylum, Pulv. Capillarae, HB. Radic. et Flor. nostra, Kolozsvárról Vásárhelyre küldhetők. Ilyen módon hozataluk csak 10%-ba kerül, holott az örményeknek ezért 20%-ot kellene fizetni.

2. A gondnok az árukat, az áru és mennyiség szerint betűrendbe szedi, s egyúttal a ládák, s szekrények tartalmát megnézi, azután az üvegeket fönt a padláson és a pincében, hogy mennyi van még körülbelül belőlük, és megfontolva kiszámítja, hogy mennyi fogyott az első évben. Ezen áttekintés után a megrendelést a mennyiségek feltüntetésével, t.i. a *külföldi árukról szólót elküldi Bécsbe*, hogy onnan egyenként ezen jelzés alatt: M. M. T. vagy J. M. M. (Johann Martin Mauksch) küldjék, és ez mihelyt megérkezik, a bécsi pecsét sértetlenségét megvizsgáljuk, a csomagot azután a többi belföldi csomagokkal együtt vagy ökrökkel, vagy jó időjárás mellett lovakkal Vásárhelyre küldendő. Fuvardíjjal 12, 15 bis 18 forintot lehet adni, pláne ha az út és idő rossz volna, köteles azonban a fuvaros 18-20 mázsát, sőt 24 mázsát is szekérre rakni.

3. *Ha jó az út és jó idő van, sietni kell az áruk elküldésével és nem szabad addig várni, míg az eső beáll*, mert az út néha nagyon rossz és az áruk csak megnyirkosodnának. Sietni kell tehát az áruk mielőbbi elszállításával.

4. Valamennyi bécsi és belföldi árurol *Specificatio*-t vezetünk, hogy a gondnok e szerint utána nézhessen és a vásárhelyi árukönyvbe bevezethesse.⁵⁶

5. Nem szükséges a gondnoknak az áruk árát és összegét megmondani, hanem csak az

⁵⁵ Megesik, hogy egy pillanat alatt bekövetkezik, amit egy éven át hiába vártunk.

⁵⁶ A droguista küldemények vizsgálata abban áll, hogy a ládák bécsi pecsétjeit felszakítják. Itt Kolozsvárt a droguista fizetés a Szamosújvári Droguista hivatalhoz megy, vagy oda, ahova Bécsből utasítást kapunk. Ha tehát a droguista hivatal a számlát ide küldi, rögtön ki kell fizetni és ezután a vásárhelyi gyógyszerértárnak felszámítandó és visszafizetendő addig, amíg ez a rendelet érvényben van.

árut és súlyt megnevezni, hogy ne legyen az egészről áttekintése. Elég az, ha tudja, hogy ennyi van ebből, vagy abból. Az árukat rendszeren a napi, vagy pedig a ládákra jegyzett árak szerint lehet eladni. Azonban más kereskedők után is kell igazodnia, mivel az áruk ára vagy emelkedik, vagy esik. Ilyenkor mindig éreztetni kell a gondnokot, hogy ő pontosan ezek után tartsa magát. Mert, ha drágább valami, mint másutt, akkor az emberek kimaradnak, például a görögök, vagy örményeknél 1 Rhf 8-al kapnak valamit, nálunk esetleg 1 Rhf 30-ért, ezért ügyelni kell, hogy ugyanolyan árban adjuk mi is, mint a többi kereskedők, különben az egész kézi eladást elveszíthetjük, már pedig ez hozza a legtöbb tiszta hasznot. Sokszor az előírt áráktól 1, 2, 3, sőt Kr. kell engedni, de a vevőket nem szabad elbocsájtani.

NB. Ha a patika vezetését ő maga vállalja, úgy a bécsiekkel is levelezhet, az árakat azonban a vásárhelyiekkel mindig egyszerre hozassa egy megbízható fuvarossal és ugyanazzal vitesse Vásárhelyre, ha mindjárt 12-15 Rhf is fizet neki, csak az örményekkel ne hozassa, mert ezek a külföldi árut hamissal cserélik ki. Óvakodj kedves fiam minden tekintetben az örményektől, Csiki Waltert tönkretették.⁵⁷

6. Mivel a vásárhelyi áruk Bécsből, amint mondtam, a kolozsvárral egyszerre érkeznek, valamennyi kiadás összeszámíttatik és pedig: 1. Az árukra számított csomagolás és hasonlók. 2. A fuvar és a százalék, Pesten fel- és lerakási kiadások. 3. Valamennyi vám díj, ponyvák és más kis kiadások, borralaló. 4. A most fizetendő droguista számla. 5. A fuvar díj. És így a kiadásokat összegezve, az árura ráütjük és ez annyi lesz a Vásárhelyi árukra is számítva, mert remélem, hogy annyi baráti szeretet lesz a Kolozsvári igazgatómban fiammal szemben, hogy úgy neki, mint maguknak az árut egyformán hozassa. A droguista fizetése legfeljebb 10-12% mázsánként. Azonban a fuvar díj Kolozsvárról Vásárhelyre külön lesz felszámítva, mázsánként 45-51 xr-t lehet adni jó út és jó időjárásakor, de többet semmiesetre sem. Hogy azonban a szekér megtelje legyen, mindig belföldi árukkal kell kiegészíteni.

7. Ha azonban Vásárhelyt a külföldi áruk kifogynának, akkor a vásárhelyi gondnoknak rögtön a kolozsvári igazgatótól kell kérni és annak rögtön el kell küldeni, hogy Vásárhelyt hiányt semmiben se szenvedjenek, még pedig 15% felszámításával a bécsi árukra és 5% a belföldi árura, t. i. olyanokra, amelyek Kolozsvárt vétetnek meg, ilyenek Cera citrinae, Amylum.

8. Üvegek a közelfekvő Görgényi üvegyárból idejekorán megrendelendők, hogy azokban soha hiány ne legyen.

9. NB. Szerencsétlenség, kár kikerülése végett, különösen pedig kedves Gyermekeim hasznára és könnyítésére összállítottam ezen könyvecskét e cím alatt: „*Fontos tudnivalók, hogyan kell eljárni a bécsi áruk megrendelésénél és ideszállításánál, továbbá a bel- és külföldi árknál mire kell ügyelni, hogy jószáguk megítélhetőlegyen*”. Mert a bécsiek csalása sokszor kézzelfogható, néha a Contóban 100-200 Rhf-el is megcsalják az embert.

10. NB. Ezen könyvecske tartalmát kedves fiam János Márton szintén írja le magának, hogy ennek hasznát majd a vásárhelyi gyógyszerházban vehesse, tartsa magát azonban mindig a bécsi előírások után betűrendben.

15. A belföldi áruk beszerzéséről.

⁵⁷ Mivel Vásárhelyt nincs droguista hivatal, a szamosújvárit kell igénybe venni.

1. Füvek, virágok, gyökerek és magvak gyűjtéséről már a nyolczadik tételben a 13-ik lapon 19-22-ig bőven megemlékeztem.

2. Itt csak megemlítem, hogy idejekorán kell minden belföldi árut beszerezni a már említett feljegyzés szerint lehetőleg Vásárhelyt, hogy ne kelljen ezt, vagy amazt Kolozsvárról hozatni.

3. Arra természetesen ügyelni kell, hogy jó áru legyen és mégis lehet olcsó árban lehessen azt eladni, mindig a körülmények és időhöz kell alkalmazkodni. Meg kell kérdezni, hogy a körték édesek-e és elég jó hamvasságot mutatnak, aztán lehet áttérni a méz- és viasztermésre.

4. Mivel sem a méz, sem pedig a viaszból nagy mennyiség úgysem kell, igyekezzünk jó, tiszta, sűrű, lehetőleg szemcsés mézet venni azért, mert az sokkal tisztább és egészségesebb. A nagyon híg, tisztátlan méz sohasem jó, hamar megsavanyodik, főzésnél nagyon kevés marad belőle és sok hab keletkezik. Cerának szintén szép sárgának kell lenni, nem pedig fekete és zavarosnak. 1 kupa méz, 1 kupa cera tisztán 2-öt ad.

Spiritus vini simplex et rectific. Vásárhelyt sokkal olcsóbb, de gyakran rosszabb is. A rectificálásnál egy-két libra víz felöntendő, hogy az empyreumatikus rész (kozmas olajok – Fordító) visszamaradjanak.

5. *Spiritus vini simplex* Marosvásárhelyen majdnem olyan jó és olcsó, mint Kolozsvárt, mert az ottani uraságoknál sok jó öreg bor lesz erre felhasználva. Azokat tehát, akik a seprőpállinkát jól és erősen csinálják, magunkhoz kell szoktatni és inkább 1-2 xr-al többet kell adni érte. Ami az árukat illeti, a régiek után igazodjunk. Akkoriban egy kupa szeszt 18, 20, 24 xr-al lehetett venni. A rectificálásnál arra kell ügyelni, hogy az egész évre elég legyen. Ha elegendő *Spir. vini. rectific.* van, akkor ezen kívül *spir. lavandulae*, *formic*, *Lumbric* és ehhez hasonlók készítenők még.

6. *Spiritus frumenti* csak kevés, 2-3 kupa készíttessék, csupán arra a célra, ha egy nap-számos, vagy közönséges embernek egy pohárral adunk, vagy pedig *Mercur. sublimat* oldására.

Axungia porci, vagy az úgynevezett disznózsír, vásárlási ideje december, amikor már hideg idő van.

7. Axungia porci a gyógyszerertárban szintén igen fontos cikk, főképpen pomádéhoz, kenőcsökhöz igen nagy mennyiségben használtatik fel. A bevásárlási idő karácsony előtt, november és december hónapja a legalkalmasabb, akkor a legjobb és legolcsóbb. Karácsony után már sokkal drágább. A mészáros véleményét kell igénybe venni. Legcélszerűbb nagy, kövér disznót malomból, vagy kukoriczával hízlalt disznót venni, mert ezek adják a kemény és legjobban összeálló zsírt. Másképp igen sok bőrös dolgokat szolgáltatnak és az ilyen Axungia nem egynemű, nagyon nyúlós a zsírja, fénylő, lágy, sohasem kaményedik meg, mint az olyan zsír, amelyet kukoriczával hízott disznótól nyerünk. Nyáron elolvad, mint valami olaj és így gyógyszerészeti kenőcsökhöz alkalmatlan. Az ilyen zsírt leginkább Ung. *Pedicul*, ad *Scabies*hez használják, a szép fehér, kemény, friss zsírt pedig Ung. *Alb. Simpl.*, pomádium céljára. Egy axungia ára lehet 9, 12, legfeljebb 14, 17 xr. A tepertyű kisajtolandó. Sok mondanivaló volna még ezen eljárásnál, amit itt felemlíteni nem lehet, a mindennapi tapasztalat azonban rávezeti az embert erre is.

8. *Cera alba*, *cera citrin*ából készül Kolozsvárt és a fehérítési díj kifizetése után Vásárhelyre lesz küldve, és ha a sárga viasz drága volt, 26, 28, 30 xr lesz eladva.

9. *Amylum* in toto et in pulvere Vásárhelyt nagy szükségleti cikk, éppen ezért tél felé sokat kell mindkétből beszerezni. Száraz kell, legyen és nem savanyú szagú. Mivel mi egy bécsi fontot, a görög örmények pedig csak 20, 24 latot adnak, úgy a versenyt velük szemben felvehetjük.

Lythargyrumot (vagy Silberglatt) nem szükséges Bécsből hozatni, mert itt is kapható.

10. *Szép sárga Lythargyrumot* Nagybányáról lehet beszerezni egyszerre 25-50-et. Fekete ne legyen. A gyógyszerház részére sohase vegyünk a fazekasok útján és kölcsönbe se adjunk nekik.

A gyógyszerházi üvegek a görgényi üveggyárból szerzendők be.

11. Üvegek gyógyszerházi használatra mindig egyszerre és minden minőségben lesznek rendelve és pedig nyáron május, vagy szeptemberben, amikor a gyárban dolgoznak, és a tüzet nem oltják ki. Mindig szép egyenlő erős és a meghatározott előírású hosszúnak üvegeket kell vásárolni. Egy olyan kötegbe, amelyben 10 üveg van, az a közönséges használatra való.

A *Liquiritia* (édesgyökér) meghatározott időben a paraszt oláh kereskedők által hozandó.

12. Rad. *Liquiritiae*-t Oláhországból hozzák félig zöld állapotban. Egy fontnak 4, 5, 6 xr, legfeljebb 7 xr az ára, mert nagyon beszárad, mivel zöld és sok időt igényel száradásig, úgy nagyon szellős helyre kell tenni, hogy a száraz levegő átjárhassa és gyorsan megszáradhasson, mert különben megfeketedik, megfullad és nem lesz szép sárga.

Mercurius vivus-ról.

13. *Mercur. vivus Erdélyben* kapható, de mivel Bécsben olcsóbb, onnan vásároljuk be. Itten az ára 2 Rhf, Bécsben azonban 1 Rhf 36 xr, 1 Rhf 40 xr, csak nem szabad cinkkel vagy ólommal hamisítva legyen, mert akkor csak Ung. pedicul.-nak való és a Merc. dulcishoz nem használható.

Nitrum vagy saliterről. Szappanosok révén könnyen megrendelhető és oda hozandó. 50-60 pf van egy zsákban.

14. Mivel kevés alkalom nyílik Vásárhelyről Szebenbe menni, úgy Kolozsvárról egy vagy két mázsa szép nitrum vagy salitert vétet az ember Szebenben Kreutner vagy Schusztter gyógyszerész úrak által, egy mázsáért lehet fizetni 36 Rhf. Szép száraz és fehér legyen.

15. *Tégelyekből* mindenféle minőséget legügysebb mesterrel gyártatunk, ügyelünk, hogy szépen másozzák be és jól kiélessék.

16. *Csiszolóport Zalatnáról* lehet hozatni, mázsáját 2.30 xr és 1.42 xr Kolozsvárig. Ha vizes, akkor 10%-al kevesebbet kell számítani, mert nagyon beszárad.

Bolus citrinae, magyarul Rudnik-sárga.

17. *Bolus citrinae*, sárga föld, *Rudnik-sárga* kapható Gyergyóban a székelyföldön, mázsáját 5-6 Rhf-on lehet kapni, sőt még olcsóbban is. Szép sárga földet kell rendelni és ebből Kolozsvár és Vásárhelyre egyszerre több mázsát lehet rendelni.

Pottasche, hamuzsír beszerzéséről.

18. Sal. Alkali vagy hamuzsír szintén keresett cikk Vásárhelyt, már azért is, mert itt és a szomszédos szász falukban sok pogácsát készítő asszony van. Ezért szükséges a száraz és a jó fehér hamuzsírnak a tartása. Legkevesebb egy évre valót kell beszerezni. Ez leginkább *Tótiban, továbbá Somlyó és Margitta* körül fordul elő, megvehető mázsája 9-10 Rhf, legjobb, ha nyáron rendelik meg azokkal az emberekkel, akik Debrecenből jönnek Kolozsvárra és vissza és aztán Vásárhelyre. Üvegbányákban is lehet kapni, de nem olyan szépet, mint a fent említett helyeken.

Papírról. Igen jó papír kapható Borgón, Beszterce mellett. A legjobb a szebeni, ez szép fehér és nem folyik szét rajta az írás. A legjobb azonban a görgényi, amelynek tartását tanácsolom.

19. Papír Magyarországon is kapható, így Poprádon, de Rozsnyóról, Rohonczi, vagy Murányból is hozható. Munkamegtakarítással Kolozsvárra annyit kell hozatni, hogy Vásárhelyre is jusson. Sok oknál fogva egyszerre két-három szekérrel rendelendő. Vásárhelyen főképpen a nagy árkus papirosra és csak kevés posta forgalmazópapirosra van szükség. Az írópapíron kívül szükséges még különféle festett bécsi papiros, mindenféle sima papír és különféle kivitelben kartonpapír arany és ezüst dísszel. Egy kis németalföldi vagy francia regálpapírost is kell beszerezni. Hogyha orlati vagy görgényi pakolópapírra akarsz szert tenni, úgy idejekorán rendeld meg, mert ezek igen sok pénzt hajtanak.

20. *Cantharides* található az ezen a vidéken növő kőrisfán, némely esztendőben igen sok van, ilyenkor a parasztot odaállítjuk, hogy gyűjtse. Eczettel öljük meg és rögtön átnyékban megszáritjuk. Így el lehet könnyen látni Kolozsvárt és Vásárhelyt, sőt még jó árban másoknak is lehet eladni. A parasztnak, aki szedi, 40-50 xr-t lehet fizetni, Pesten, Pozsonyban 3, 4, 5 forintért lehet fontját eladni. Napfelkelte és lemente előtt az ágakat csak meg kell rázni és mind lehullanak.

21. *Baccae Juniperi* Csíkföldön nagy mennyiségben terem, ismerősök révén kell szép fekete, jól kiszáradt – nem zöld – bogyót rendelni annyit, hogy Kolozsvár és Vásárhelynek 3 évre is elegendő készlete legyen. Amikor a vásárhelyi gyógyszerért megvettem, ebből igen sokat találtam, amelyek igen szépen megmaradtak. Csak ügyelni kell, hogy egerek ne jussanak hozzá és gyakran szellőztetni kell. Ha Csíkban nem kapnánk, akkor valahonnan a megyéből kell hozatni 2-3 zsákkal. A havasokból is szoktak hozni. De lehet az oláhoknál is rendelni, vékáját 24, 30, 31 kr-ért. Lehet esetleg Kolozsvárról, vagy a Szepességből is rendelni.

22. *Semen Carvi, Foeniculi, Hyosiami* Beszterczéről rendelhető, annyi, hogy egy évre elegendő legyen.

23. Más árukat, mint pl. török áruk, amelyek itt olcsóbbak, vagy nem lehetne ezeket Bécsből hozatni, úgy idejekorán a görögüktől, vagy kéz alatt a materialistáktól kell bevásárolni.

24. Az említett útmutató könyvecskének a 9. lapján található 9, 10, 11. §-ait te kedves János Márton fiam szépen le fogod írni, hogy a magad hasznára a belföldi árukról sok mindent megtudjál.

16. A marosvásárhelyi alkalmazottak ellátásáról.

1. Mivel egyrészt nem tanácsos szakácsnőt tartani, másrészt, mert minden nagyon drága, úgy gondolom, hogy az ember jobban jön ki, ha az alkalmazottainak koszt fejében 10 forintot ad. Úgy határoztam tehát, hogy a gondnoknak és segédnek, nehogy rossz koszt miatt panaszkodjanak, egyenként 10-10 forintot, a gyakornoknak 5 forintot, összesen 25 forintot adok. Ez így jobb, mintha egy rossz, kurválkodó, esetleg egy tolvaj szakácsnét tartanék s a fa is megmarad. A gondnoknak természetesen arra kell ügyelni, hogy rossz étel ne kerüljön asztalára, és ha ez mégis előfordulna, jobbra tegyen szert. Kapnak tehát ebédet és vacsorát.

2. A laboráns a napidíjából fedezze élelmezését, rendesen azonban a gondnoktól annyi marad, hogy azzal is jóllakhatik.

3. A kenyér a főtérről lesz beszerezve és úgy ez, mint egyéb dolgok felszámítandók, csak arra kell ügyelni, hogy a laboráns ne egyék a mienkből, mert akkor kétszeresen lesz fizetve.

17. A bor vagy borpénzről.

Borpénz fejében lehet 20-25, legfeljebb 30 forintot ígérni.

(1.) Mivel nem tanácsos hordószámra bort tartani, mert a gyakornok és a laboráns csak excessusokat okozhatnak, úgy hozasson magának a gondnok és segéd együttvéve egy kupa bort délben és este a vendéglőből, vagy ha akarják, úgy ezt pénzben is megválthatják. A vásárhelyi korcsmákban jó borok vannak.

2. Lehetne ugyan egy néhány hordó fiatalbort is venni és a pinczében eltartani, de ez nem tanácsos, mert csak kicsapongásra adna alkalmat.

3. Fiam idejében azonban, ha ő maga is ott lesz, akkor adhat teljes ellátást és így mindenre ügyelhet.

18. Fa, szén és világítóanyagokról.

1. Mivel a fa és szén Vásárhelyt rendkívül drága, és a rossz út és távolság miatt csak nehezen szerezhető be, arra kell törekedni, hogy nyáron jó út és időben bőven legyen bevásárolva és ne kelljen később drága pénzen venni. Ezért nagyon kell a fára ügyelni, hogy azt ne lehessen ellopni, vagy pedig a laboráns felesége azzal elláthassa magát, vagy pedig elajándékozza, mert *Practica est multiplex, et qui non credit et non attendit est simplex*.⁵⁸

2. A fa és szén drágasága miatt a laboratóriumban és szobákban a fűtéssel kiméletesen kell bánni, a fát pótolni kell 2-3 lapát szénnel.

3. A szobát tulságosan fűteni nem tanácsos, sőt nem is szabad, ha még elegendő fa is áll rendelkezésre.

⁵⁸ A gyakorlat bonyolult, aki viszont senkiben nem bíz és senkire nem figyel, az együgyű.

4. Mivel a vaskemence fűtve lesz, annak csövei gyakran kitakarítandók és amint már említettem, a falba eldugott csőre különösen vigyázattal kell lenni, hogy az ki ne gyúlhasson; megbeszélendő a gróffal ennek z elvégzése, t. i. kiséprése.

5. Mivel a gondnok mindig a segéddel a másik szobában a gyógyszerház mellett tartózkodik, úgy ez a szoba, t. i. ahol az öntött kemence áll, ne fűtessék.

6. Gyertyákat Márton-vásárkor a szebeniektől igen jól és olcsón lehet venni, annyit, hogy egész télire elegendő legyen, de hiába, vagy pedig unalomból egyszerre hármát-négyet égetni nem szabad, arra is kell ügyelni, hogy ezeket a laboráns ne hordja el, vagy valakinek ne ajándékozza el, mert el sem lehet képzelni, hogy egy házitolvaj mi mindenhez nyúl és mi mindent elhord.

19. Marosvásárhelyi gyógyszerházam igazgatásáról halálom után.

Lásd Documentumaim 150-ik lapját és végrendeletem 3-ik §-át.

1. Miután útbaigazításaimat 18 §-ba foglalva a marosvásárhelyi gondnokomnak átadtam, megmutatva azt is, hogy szeretett fiam és vőm, Streicher Mihály gyógyszerházamat hogyan vezesse, és miként óvja és hogy kevés munka és fáradsággal – a legnehezebbet már leküzdve – engem később is kövessen, úgy még csak a gyógyszerház igazgatásáról akarok egyet-mást mondani és utódomnak utasításokat adni.

2. Mivel első házasságomból való két kedves gyermekemnek a két kolozsvári gyógyszerházamat hagyományoztam és odaajándékoztam, a marosvásárhelyi gyógyszerházamat, amely szintén jó és megfelelő helyen fekszik, ezt a második házasságomból származott szeretett János Márton Mauksch fiamnak hagyományozom úgy, hogy 24 éves korának elérésével, mint örökös testvéreit kifizesse.

3. Mivel azonban az én kedves fiam jelenleg csak 11 éves, ennélfogva a fent említett ideig szeretett vőm uram, Streicher Mihály és kedves fiam Tóbiás Samu szeretett hitvesem tanácsával egyetemben úgy, mint azelőtt én tettem, a gyógyszerházban levő gondnok és többi alkalmazott felett a felügyeletet gyakorolják, és állandóan arra törekedjenek, hogy a gyógyszerházakat a mostani virágzó állapotban megtartsák.

1799. június hó 18-án⁵⁹ Mivel szeretett fiamat halálom után a vásárhelyi gyógyszerházam illeti, úgy ez egyedül saját hasznára vezettessék, hogy örökségét úgy kaphassa, mint a többi gyermekeim, mert amugyis még sokat fog felhasználni utazásra és más tanulmányutakra.

Ezt 1793-ban rendeltem el, de mivel azóta már felnőtt, megsemmisítettem. Lásd 36. lap, 14, 15 §.

4. Addig azonban és e közben a gyógyszerházból folyó jövedelem, szeretett hitvesemnek és valamennyi másodházasságomból származó gyermekeimnek javára egyenlő részekben a tőkéhez csatolandó, melyből minden évben a kamatot megkapja. Az előforduló kiadásokat és költségeket azonban fedezni tartoznak.

Ha tekintélyes összeg gyűl össze, úgy ezt 9 egyenlő részre kell osztani, még pedig egy rész szeretett hitvesemnek, 7 rész hét szeretett gyermekemnek és 1 rész az igazgató uraknak

⁵⁹ Első pótlás, T.L. megjegyzése.

és inspektoroknak, t. i. kedves fiamnak és vőmnek. Ha azonban gyermekeim közül egyik megházasodna és az őt illető részt kivenné, úgy a többiek ezt neki kifizetik. Abban az esetben, ha az én szeretett fiam János Márton Isten akaratával meghalna, a kolozsvári gyógyszerértár előjog alapján azon egyik szeretett lányom öröklí, aki egy ügyes gyógyszerészhez megyen nőül. Ez vezesse gyógyszerzáramat úgy, ahogy azt második fiamnak meghagytam.

5. A két gyógyszerész inspektornak, illetve tutornak kötelessége halálom után a vagyonomat megőrizni. Először is a gondnoki számadásokat kell átvizsgálni, azon kívül beküldik-e minden második hónapban a bevételről és a kiadásokról szóló elszámolásukat, hogy a fennforgó gyógyszerzárti követelések az elmúlt évről a legnagyobb figyelemmel és pontossággal behajtottak-e? A behajtottakról jelentést tettek-e, vagy sem. A leltár pontosan és megbízhatóan legyen elkészítve, stb.

6. Legjobb áttekintést nyújt a gyógyszerzártban levő rend és tisztaság, a pontos és jó felügyelet. Gyógyszerzárt vezetőim közül mindig egyik vagy másik évenként kétszer, ősszel és tavasszal utazzon oda, mindent a legnagyobb pontossággal vizsgáljon felül, hogy fogalma legyen a vásárhelyi gyógyszerzárt vezetéséről. Mind a két gyógyszerzártban az anyagkamra, pincze, növénypadlás az anyagok mennyisége és minősége, nevezetesen üvegek, czukor, porcelánneműek, stb. átnézendő, hogy a gondnok láthassa, hogy az ember minden iránt érdeklődik.

Vásárhelyen az orvos úrak és a legelőkelőbbek tanácsát ki kell kérni, de egyben panaszkozhatnak az ember, hogy az uraságok rosszul fizetnek.

7. Ez alkalommal a gyógyszerzárt az orvos úrak figyelmébe kell ajánlani, hogy minden a legjobb rendben és tisztán van tartva. A gondnok szorgalmát és előzékenységét dicsérni kell. Megtudandó, hogy panasz nem fordult elő és ha valami előfordult, akkor azt a legjobb előzékenységgel jóvá kell tenni.

A gyógyszerzárt leltározásáról és a kiadásokról

8. A gondnokkal minden harmadik évben leltározni kell és úgy, ahogy én meghagytam. Ha azonban a gondnok elmenne, akkor a segéddel, vagy a jól betanított gyakornokkal egyszerre és nem egyedül kell leltározni.

9. Hogy a gondnoknak mi a kötelessége, azt már a 4-ik §-ban bőven tárgyaltam.

10. A marosvásárhelyi gyógyszerzárti pénztár és követelés külön kezelendő.

11. Bármilyen fordulna elő, a két inspektor úr mindent megtalál és informálódhatik a gondnoknak előírt szabályimban. Érdeükben legyen azonban midig egy jó és hűséges gondnokot és segédet tartani és ezeket addig ott marasztani, amíg csak lehet, mert minden változás csak kárral jár.⁶⁰

A sokféle kiadás a hasznot teljesen absorbeálja. Fiam azonban becsületesen megélhet tőkájéből is, sőt, keveset félre is tehet, még tőkét is gyűjthet. Ez a gyógyszerzárt tehát nagyra becsülendő.

⁶⁰ Egyik igen ügyes gondnokom vezetése alatt 1791 és 1800-ban volt napi és évi bevétel világossá fogja tenni előttem, hogy, hogy egy szorgalmas gondnok, mint amilyen Mauksch is volt, mit tehet, pláne isten segédelmével, ha még majd magad vezeted

13. Anno 1796.⁶¹ Mindig azon a véleményen voltam, hogy a vásárhelyi gyógyszerárak jövedelméből a nagy kiadások és költségek dacára egy tekintélyes összeget fogok félretenni, melyből valamennyi szeretett gyermekeim, nemkülönben másodházasságomból kötött szeretet hitvesem és a két igazgató hasznot húzhatnak. Egy tüzetes vizsgálatnál azonban azt találtam, hogy 5 év óta több mint 1000 forintot a bel- és külföldi árukra reáfizettek. A költséges háztartás, házbér fejében, továbbá étel, fa, világítás és más mindenféleképp sokat kell fizetni, ezekkel szemben a pénztári bevétel és a követelések nem elegendők. Van ugyan még mintegy 3000 forint régi követelés is, amelynek alig a felére lehet számítani.⁶²

14. Ha az ember meggondolja, hogy ebből a befektetett tőkéből oly szépen megélhet, - mely foglalkozás vagy ingatlan biztosítja oly becsületes módon a mindennapi megélhetést? - akkor nagyon kell ügyelni, hogy a követeléseket minél inkább behajtsuk.

20. Második szeretett fiam János Márton Mauksch neveléséről és magatartásáról.

1. Midőn e sorokat írom, szeretett fiam 10½ éves, és így nem is tudom, hogyan is kezdem, hogy jövője kelően előkészítve legyen. Mint a többi gyerekeimet, úgy akarom őt is Isten kegyes gondoskodásában és szeretetremáltóságában felnevelni úgy, ahogy az szent akarátának tetszetős. Minden körülmények között azonban tekintélyét illetőleg a következőket kell elrendelnem:

Második szeretett fiam János Márton neveléséről. Ezen elvek szerint nevelje saját gyermekeit is. Gyermekekorától fogva mindig németül beszéljen. Az iskolában azonban a legügyesebbel barátkozzék, ha lehetséges, egy akadémistát vegyenek mellé, amikor felnőtt és a felsőbb tanulmányokat folytatni akarná, akkor a legjobb tanárok tanítsák.

2. Neveltessék szeretett hitvesem főfelügyelete alatt, hivatalos tutorom és kurátorom, szeretett vőm, Streicher Mihály és szeretett idősebb fiam Mauksch Tóbiás vezetése mellett, továbbá, nagytiszteletű főtisztelendője, valamint jövődöbeli vőm és nővére által, még pedig 16, illetve 17 éves korig. Neveltessék az Úr félelmében, az igazi keresztény evangélikus hiten és tanítassák a német, latin és magyar nyelvekre, tudományokra és jó erkölcsökre, hogy választott pályáján ügyes, hasznos, becsületes kereszténnyé és igazságos gyógyszerész polgárrá lehessen. Ezeket főképpen a jó igazgatókra és a főtisztelendőre bízom és remélem, - mivel a szívésségét 50 forinttal jutalmazom, - minden törekvésével azon lesz, már keresztény szeretetből is, - hogy szeretett fiam a legjobb nevelésben fog részesülni.

3. Ha Isten segédelmével a fent említett évek során a helybeli iskolákban és magánszorgalomból a főtisztelendő úrnál tanulmányait befejezte és az evangélikus hitvallásban jó alapot, valamint a kívánt tudományokban is jártasságot szerzett, akkor lépjen be gyógyszerész-táramba és maradjon idősebb bátyja jó és okos vezetése alatt és sajátítsa el a gyógyszerész-művészetet. Gyakorlati éve alatt szorgalmasan dolgozzék, két év után a vásárhelyi gondnok alatt még egy fél évet gyakornokoskodjon, hogy úgy a kolozsvári, mint a marosvásárhelyi viszonyokat megismerhesse.

4. Marosvásárhelyt töltendő fél év azért fontos, hogy a követelések behajtásánál alkalma legyen az előkelő házakat, valamint a papi és polgári lakosokat megismerni. Ezt ne szégyelje, mert hasznára lesz, és könnyen megismerkedhetik mindenkivel.

⁶¹ Második pótlás. T.L. megjegyzése.

⁶² Ez az említett kár hála legyen a jó Istennek, már ki van pótolva és amint az 1796-97. és 1798-99. évi bevételek összegei mutatják, az adósságok rendezésével három év múlva jó haszon is maradt.

5. Gyakornoki ideje alatt az öt megillető munkákkal ismerkedjék jól meg és mindent dolgozzék, hogy később saját gyakorlati ismereteit érvényesíthesse. És ez azért szükséges, mert ha majd gazdája lesz gyógyszerertáramnak és valamit el kell készíteni valaki előtt, vagy segédje, vagy pedig gyakornoka lenne ügyetlen, akkor nekik az elkészítést megmutathassa. Komolyan kell tehát minden munkára szoktatni, mindent pontosan készíttetni, laboráltatni, hogy ne legyen ügyetlen, tudatlan, vagy amitől a jó Isten mentsen, korhely és buta gyógyszerész, és mint elhagyott ronda embernek, elpusztulnia kellene. Kérem tehát enyéimet, hogy erre a legnagyobb gondot fordítsanak.

6. Gyakornoki ideje befejeztével igyekezzék Bécs, Pozsony, Kassa vagy Pestre jutni conditióba és ott 3-4 évig segédeskedni, addig, amíg 24-ik életévét betöltötte és csak azután vegye át marosvásárhelyi gyógyszerertárt.

7. Istentől remélem, hogy addig vagyonát és örökségét lényegesen szaporították, és őt a jóléten, megfelelő ruházatán kívül a megélhetéshez szükséges pénzben részesítik. Fizetéséhez még egy kevés zsebpénzt lehet adni. Barátkozzék csak jó és becsületes emberekkel, hogy mindent, ami jó, hasznos és kellemes, tőlük megtanulhasson.

8. A rossz, gyanús, korhely, kártyás és henye emberek barátságát mindenestre kerülje. Ellenben keresse az erényes és értelmes embereket.

9. Ha Bécsbe megy, akkor kérjék fel Hauschteiner vagy Heinrich urakat, vagy más valaki jó ismerőst; Pozsonyban Lumnitzer vagy Grossschmidt urakat, Kőhalomban Gábel vagy Török urakat, Kassán Friedrich urat és Pesten Liedemann urat, hogy legyenek szívesek őt pártfogásukba venni, és reá felügyelni.

10. Németországban a segédeskedés nagy költségbe és kiadásba kerül és amellet teljesen felesleges, mert, sajnos, magam tapasztaltam, hogy ott nem sokat lehet tanulni, annál többet az elsorolt helyeken.

11. Abban az esetben, ha szeretett hitvesem, vőm vagy idősebb fiam azt hallaná, vagy azt venné észre, hogy fiam János Márton rossz viselkedést tanúsít, idejét henyéléssel, vagy korhelykedéssel, avagy amitől az Isten mentsen, kurvákkal töltené, úgy nem kell neki még egy krajczárt sem küldeni, hanem a lakásadónak expressz írni kell, hogy ne kölcsönözzön neki semmit, hanem legyen azon, hogy rögtön hazajöjjen. Itthon a legnagyobb vigyázat gyakoroltassék, nehogy valamit lopjon, vagy elküldjön. A gyógyszerertárban dolgoztatni kell, eközben közhírré teendő, hogy neki kölcsönt senki se adjon, mert felelősséget nem vállal senki sem érte. Őt aztán, hogy a további szerencsétlenségtől megóvassék, végrendeletem alapján a legszorúbban büntetni kell.

12. Abban az esetben, mint ahogy Isten segítségével remélem, hogy jó és ügyes, hasznavehető ember lesz belőle és eltekintve valami háború, vagy más veszélytől, kedve lesz utazni, úgy megengedem neki, hogy egy kis utazást tegyen és pedig Bécsből Brunn-en, Morvaországon keresztül Prágába, onnan Szászországba, Dresdába és Lipcsébe, majd Hallén keresztül Berlinbe és Potzdamba, látogassa meg Frankfurt am Mayn-t, onnan Stuttgarton keresztül Ulm és Augsburgon át Nürnbergbe utazzon majd majd csendes és jó idő mellett Regensburgba. Igyekezzék jó és becsületes társaságot keresni, akikkel a Dunán Linz-en keresztül Wienbe és onnan Pozsonyba jusson, Budapestről Debrecen vagy Kassa felé vegye útját aztán haza. Még akkor is tegye meg ezt az utat, ha az egynéhány száz forintba, esetleg 1000 forintba is kerül. Ha idejét jó kihasználja, akkor örök ideig boldog lesz és a tapasztaltaknak nagy hasznát fogja venni. Ha azonban utazását nem osztja jól be és hasznosan, úgy a drága idő és a drága pénz hiába lett kiadva, ő csak szerencsétlen marad. Éppen ezért

a tutor urak kötelessége viselkedését, hajlamát és egészségét pontosan ellenőrizni és csak ezek mérlegelése után engedhető meg az utazás.

Erfurthban főképpen a kiváló gyógyszerészt és tanárt, Tromsdorffot⁶³ keresse fel.

13. Mielőtt útját Németországba venné, abban a reményben, hogy ezen útján magán segíteni és tanácsot adni tud, a testét pedig erre az útra elég egészségesnek tarja, úgy az általam előírtakhoz igazodjék. Vogler és Lumnitzer urak tanácsával ellátva lehetőleg ügyes, őszinte utazótárs kíséretében Isten nevében keljen útra. Vagy Lipcsében, Hallében, vagy Berlinben jelentkezék egy ügyes gyógyszerésznel és kérje meg őt, ajánljon neki egy híres kémikust, aki őt a kémia és a botanika elméleti és gyakorlati ismeretire megtanítsa. Tanulmányait Pesten fejezze be, mert itten van alkalmja az embernek elsajátítani azt, amire a gyógyszerésznek szüksége van, mert az itteni tanítás szintoly jó, mint külföldön. Ha azonban a fiamnak nincs nagy kedve utazni és a költségeket is meg akarja spórolni, úgy fiam csak Pesten tanuljon és tanulmányainak befejezte és oklevele elnyerése után isten segedelmével térjen újra haza, mégpedig először Kolozsvárra. Mihelyt azonban 24 éves korát betöltötte és elég ismereteket szerzett magának, vegye át a neki hagyományozott vásárhelyi gyógyszerért és vezesse azt Isten nevében.

Ha vizsgádat letetted, Erfurtba, vagy Lipcsébe menjél, hogy ott még tüzetesebben foglalkozhass a kémiával és botanikával. Kérjél engedélyt arra, hogy beléphessél az egyetemi könyvtárba, ahol megismerkedj a mérleg pontos használatával és egyéb műszerekkel, amelyeknek nagy hasznát vennéd. Lipcsében, Berlinben, Erfurthban a legcsinosabb világ van, de egyúttal a legeltévelyedetebb, ezért óvakodj minden csalótól és ugyanezen okból ügyelj becsületességedre, egészségedre és pénzedre.

14. A vizsga egyedül a gyógyszerészt nem képesíti, hanem a gyakorlat és tapasztalatok.

15. És mikor nagykorúságát elérte és a törvény követelte vizsgáját letette, akkor aztán Isten kegye és áldásával vegye át a részére kitűzött feladatot.

16. Ha aztán örökségét két tutorjától és curátorától édesanyja és a többi sógorai és testvérei jelenlétében átvette, akkor Isten segedelmével a szerencse, a jólét és áldás kívánságai mellett vegye át az őt megillető sajátját és uralja azt saját belátása szerint. Szeretett testvéreit fizesse ki a gyógyszerért. 17. Ha a vásárhelyi gondnok sok éven keresztül jó, hasznos és becsületesnek bizonyult, saját könnybbitésére és hasznára tartsa magánál addog, amíg csak ott marad. Mert sok idő szükséges, amíg a kezdő a helyet a környékével együtt megismeri.

18. Mivel azonban a gondnok minden felelősségtől ment lesz, úgy Te Kedves Fiam magyarázd meg neki, hogy Te őt gyógyszerértáradból kitenni nem akarod, és hálátlan nem akarsz lenni iránta, sőt élethosszáig magadnál akarod tartani, de minthogy kiadásaid lényegesen megsaporodtak, úgy Te a fizetését 300 forintról a felére vagy kényszerítve redukálni. Ha ez neki nem felelne meg, akkor törekednetek kell őt egy jó gondnoki állásba helyezni, azonban ez nehezen megy, mert nem fizethet mindenki 300 forintot.

19. Főképpen igyekezz őt addig magadnál tartani, amíg megnősülsz, hogy Te az alatt gyógyszerértáradat jó felügyelet alatt tudjad. Míg tervedet keresztülviszed, arra az időre a 300 forintot fizetheted.

20. Ha utazásaid alatt akár Pozsony, vagy Sopronba alkalom adódik arra, hogy egy őszinte, becsületes evangélikus ember leányával megismerkedjél, aki keresztény hitben kiválóan nevelkedett, nem ügyetlen, szerény, kedves és emellett jó és derék anyja van, amellett ma-

⁶³ Johann Bartholomäus Trommsdorff (* 8. Mai 1770 in Erfurt; † 8. März 1837 uo.) korának egyik legkiválóbb kémikusa és gyógyszerése, temékeny szakírója. R.O. megjegyzése.

gad vagy barátod által informálódjál, hogy a magyar nyelvet birja-e, s rászánná magát arra, hogy veled Vásárhelyre menjen, akkor Te menj fel hozzá és beszélj meg mindent vele. Ha ott nincs kilátás, akkor Medgyes, Nagyszeben vagy Szászrégenben egy tisztességes pap, vagy előkelő polgár leányát veheted el feleségül, azonban jó emberektől kérj előbb tanácsot. A magyar nyelv tudását tartsd szem előtt, mert különben Te feleségeddel és Ő Vele és cselédeiddel meg vagytok verve, mert tartsd szem előtt, hogy magyarok közt és azokkal együtt kell élned

21. A házasságot buzgó megértéssel, saját érdekedben jól megfontolva, testvéreid, úgyszintén a tisztelendő úr tanácsának kikérésével kösd meg. Neked egy igazságos és erkölcsös, a magyar nyelvben jártas nőre van szükséged, aki ha szegény szülőktől is való, de nevelésben részesült legyen. Arra is kell ügyelned, hogy jámbor, Istenfélő, nem kicsapongó, hanem szolid, szeretetreméltóan nevelt lány legyen. Ne legyen beteges, hanem egészséges és tetszetős. Elsietni a dolgot nem kell. Egy jól választott házasságtól függ egész jövőd, szerencséd, csend és megelégedés, valamint külső jólét is; sohasem lettem volna ilyen öreg, ha a jó Isten mindkét házasságomnál nem adott volna ilyen igazságos, jó, szeretetreméltó feleségeket. Ők fejem koronái és lelkem nyugalmai voltak. Hogy valamennyi üzletemet nyugodt lélekkel, megelégedéssel, Isten dús áldásával elvégezhettem, ez soha nem volt nehéz, mert mindketten szívből szerettek és tiszteletben tartottak.

22. Az idegen vallású rokonoktól, legyenek azok református, vagy akár katolikusok is, nagyon óvakodj. Ezek gyermeidnek, háznak lelki nyugalma csak zavarják. Gögös dísznek ne add oda magad.

23. Hogyha, amit szívből kívánok és remélek, Isten segédelmével, jól sikerül a házasságod és vagyoned kezelésed alá kerül, úgy feleségeddel együtt járuljatok Isten elé. Háztartásodat rendezd be jól, kényelmedre szerezz be a legszükségesebb ezüst- és porcellán-neműt és ez legyen szép, izléses és jó. Igyekezzél tőkédet jó helyen biztosítani és gyarapítani, hogy öreg napjaidra legyen miből megélned.

24. Ha aztán az Isten egy feleséggel megáldott, úgy a jó Isten után őt szeresd legjobban. Legyetek egymáshoz hűségesek, bánjál vele igazságosan és keresztény módon, azt azonban ne engedd meg, hogy neked parancsoljon. Ő legyen neked és te neki mindene.

25. Mivel Vásárhelyt nincsen evangélikus templom, úgy tarts magadnak egy könnyű kocsit és menj minden hónapban, vagy télen minden harmadik hónapban jó út és idő mellett Szászrégenbe, vegyél ott magadnak szállást és alkudj meg egy becsületes polgárral, hogy mennyit fizetsz a lakásért és főzzess ugyanott. Ajándékozd meg a káplánt és főtisztelendő urat. Minden évben legalább három-négyszer járulj az Úrvacsora kiosztásához. Mivel Vásárhelyt igen tehetséges és jó református papok vannak, úgy magad és feleséged, - azonban magyarul tudnotok kell, - a szép prédikációkat szorgalmasan hallgathatjátok. Gyermekeidet járasd a református kollégiumba, de azért ne engedd meg, hogy elmagyarosítsák, hanem otthon velük mindig németül kell beszélni

26. Az örök megelégedés és szerencséd főképpen abban áll, hogy:

1. Legyen kegyelmes Istened, becsületes neved és tiszta lelkiismereted.
2. Szorgalmasan dolgoznod, és minden után nézned kell, hogy minden gyógy szerzési munka a legnagyobb pontossággal elvégeztessék.
3. Hogy jól és okosan nősülj meg, s mint ilyen becsületes keresztény életmódot kövess.

21. A pénzkölcsönről.

1. Nincs könnyebb dolog, mint pénzt kölcsön adni és a zacskot kiüresíteni, de semmi sem olyan nehéz, mint a kikölcsönzött pénzt visszakapni, kivált akkor, ha saját magának, vagy hozzátartozóinak szükséges.

2. Éppen ezért Kedves Fiam saját tapasztalatból mondom, óvakodjál, mert akár a magad könnyelműsége, vagy szép szavak, nagy ígéretek, megajánlás, vagy elhamarkodásból pénzkölcsönre rábírattál, szerencsétlen leszel, mert pert és kellemetlenséget okozol magadnak.

3. Mivel gyógyszertáradon kívül nincs semmiféle más jószágod, csak az, amit tőlem örököltél, és amit tőlem örökölni fogtok, úgy nem is tanácsolom, hogy biztos vagyonedat bizonytalan helyre fektesd. Tedd pénzedet az ismert biztos helyre, ahonnan minden évben a kamatot kapod, 1000 forinttól 60-at és 100 forinttól 6 forintot.

Fontos megjegyzés, kiktől kell óvakodni pénzkölcsönzésnél.

Katonai személyek, örmények, zsidók, görögök és ismeretleneknek sohasem és semmi körülmények mellett sem lehet pénzt kölcsönözni. Jóhírben állóknak, birtokosoknak, bíróknak és el nem adósodott nemeseknek igenis lehet kölcsönt adni. Más szerződésére pénzt nem szabad kölcsönözni, hanem mindig csak annak, kinek nevére szól, mert akkor a másik azt mondja – és jogosan – hogy neki pénzt nem adottál.

4. Szolgáljon Neked intésül, hogy senkinek NB. ismeretlennek, zsidónak, örménynek, görögnek, dísz- és falfestőnek, más feleségének, vagy mostoha gyermekeknek, vagy annak, aki perben van, vagy olyannak, akinek már sok adóssága van és vagyonát vagy jószágát elárverezték, pénzt kölcsönözni nem szabad. Kedves Fiam, e csekély sorokban sokat mondtam. Légy erre figyelemmel és ne hadd magad nagy ígéretek, vagy rábeszéléssel félrevezetned, mert különben minden bizonnyal megbánod és akkor már késő lesz.

5. Aranyra, ezüstre, ruhára, gyöngy, gyémánt, drágakövek, gyűrűk, ékszerek vagy régiség-tárgyak vagy bármely másra kölcsönt ne adj, mert különben örök zálogos leszel. És megtörténhetik az is, hogy ellopják tőled azokat, vagy tulajdonosaik olyanok, hogy se kamatot, se tőkét nem fizetnek.

6. Sem házra, sem ingatlanra, pld. szántóföld, szőlőföldre stb. pénzt ne kölcsönözz. Te magadnak jószágot ne végy, mert az nem neked való. Mert a borból szükség szerint vehetsz annyit, amennyi jól esik és ezt minden fáradság nélkül éred el és anélkül, hogy a gyógyszer-tárt elhanyagoltad volna. Ismeretlennek és polgárnak jótállás nélkül pénzt kölcsönözni nem szabad, ha bármi biztosítékot is nyújtana. A jótállóknak is becsületes embereknek kell lenni.

7. Amint már mondtam, senkinek, még ha nagyon gazdagnak is látszik, többet, mint 500 forintot kölcsönözni nem szabad, de akkor is két jó ismerős polgárt tanúnak kell hívni, akik aláírásukkal kezkeskednek.

8. A pénzt 6%-os kamatra kell adni, s a szerződést csak egy évre kell kötni, még pedig azért, mert esetleg szükség lehet rá, vagy azt időközben veszélyben látja az ember.

9. Minden szerződés úgy legyen kötve, hogy az illető adós egész vagyonával, valamennyi jószágaival fedezze.

10. Minden esetben jó barátodhoz fordulj tanácsért, hogy hogyan is áll az illető. A szerződéskötésnél jó és megbízható ügyvédet válassz.

11. Paraszt nemesnek nem szabad könnyen pénzt kölcsönözni, mert ez csak nagy nehezen tudja aztán visszafizetni. Irjál magadnak a házi adósságkönyvből egy néhány adatot ki a pénzkölcsönről, így 1, 7, 8, 9. lap.

12. Azt bizonyára tudom, hogy eleinte a kölcsönre sok pénzed nem lesz, de idővel Isten megsegíthet. A kevésre azonban éppen úgy kell ügyelni, mint a sokra, mert a pénz ritka és nehezen lehet megszerezni.

13. Ha valaki pénzt kér, nem kell a kölcsönt rögtön megigérni, hanem azt kell mondani, hogy kéznél nincsen pénz, hanem kapni fog. Először meg kell tudni az illető vagyoni viszonyait és ha kitűnik, hogy nem megbízható, akkor azt kell mondani, hogy a pénz nem jött meg. Ha ő rossz indulatúnak látszik, amit rögtön látni lehet, úgy kérését mindjárt meg lehet tagadni.

14. Ha az adós a kamatot nem fizeti pontosan, ez már rossz jel, mert ha keveset nem fizet, akkor hogy fizessen sokat. Vannak, akik a kamatot idő előtt fizetik, szándékuk a tőke további tartása, ami szintén veszélyes, éppen ezért az adós minden mozdulatát figyelni kell.

15. Nagyobb összeg kölcsönzésénél a kamaton kívül „áldomás” neve alatt kérni lehet egy hordó bort, például minden évben egy 20-30 vedres hordóval adjon, mert nekik az Isten úgyis csak ingyen adja. Természetesen ez a kamatból nem vonatik le, a szerződésbe sem kell bevenni, mert nem szabad több kamatot venni.

16. Az eredeti szerződést szükségtelenül előmutatni nem kell, csak a másodlatot. Megváltoztatni sem szabad, sem pedig kicserélni és addig, amíg a tőke és kamat nincs pontosan kifizetve, addig kiadni sem szabad. Nagyon óvatosan kell eltenni, nehogy valaki ellopja, vagy nedvesség érje, vagy egerek összetépjék, vagy véletlenül elégjen. A kölcsönzésnél nem szabad a pénzt előbb odaadni, amíg a szerződés nincs az ember kezében, és míg az elolvasva, férj és feleség által sajátkezűleg aláírva stb. nincsen.

17. Megfizetett kamatról mindig nyugtát adj.

22., 23. Különféle feljegyzések.

Ha a gyógyszerári címtáblán, vagy az aranyszarvason, vagy a gyógyszerári kirakaton idővel igazíttatni kellene, úgy a szarvas megfordítva, még pedig fejjel a gyógyszerári ajtó felé és nem a templom felé festessék.

Sohasem festettem volna ilyen szokatlan jelt gyógyszerháramra, de mivel a másik gyógyszerészt szintén Maukschnak hívják, én ezt választottam azon célból, hogy gyógyszerháramat a paraszt is megismerhesse. A szarvast a buta festő igen kicsire festette, ha igazítva lesz, úgy nagyobbra, fűvek és fák elhagyásával festendő.

Ha a jó Isten gyermekekkel megajándékoz ésezen lakás neked kicsi lesz, úgy igyekezz a Veres-féle házban, ahol a Procurator Tobiasch lakik, vagy a Galambos chyrurgus féle házban, aki a városi korcsmához közel lakik, egy kényelmes emeleti utcai lakást kivenni, ahol most Csiky Márton úr lakik, hogy gyógyszerháradhoz közel légy.

Házi körülményidet és viszonyaidat magadon kívül senki se tudja, azt sem, hogyan élsz feleségeddel, mennyi vagyonod van, mennyi a bevételed, mennyi az adósságod, stb., mert ezek mind házi titkok, melyeket idegennek nem szükséges tudni.

Mivel úgy tollal, mint a hivatallal való kenyérkereset igen nehéz, a megélhetés rendkívül nehéz és a kereskedő mindenféle akadállyal küzd, ajánlom neked kedves fiam János Márton, Marosvásárhely sz. kir. városában maradj, ahol a részedre bitosított gyógyszerárjövedelméből a tiédde együtt tisztességesen megélhetsz.

Azonban nem kívánom, hogy magadat a gyógyszerészi pályára reábeszéltesd. Megengedem, hogy magadnak olyan ipart, tudományt, vagy kereskedelmet válassz és kezdjél melyben hálát és örömet találni vélsz. Fontold és gondold meg jól, hogyha neked a gyógyszerészi művészet nem fog tetszeni és ha – mint mondják – szerencsáját tollal akarja valaki keresni és erre már a természettől van hivatva, úgy gondold meg, hogy ilyennek szépen és sokat kell írni, jól koncipiálni, sok órát ülni. A fizetés azonban a sok munka dacára igen csekély, ezt a mindennapi tapasztalatból merítheted, mennyi írnok, díjnok, kezdő díjnok, irodatiszt van és mindannyian mennyire le vannak kötve. Nagy fáradtságba kerül a postai állás, vagy a katonai pálya, ahol nem lesz mindjárt tiszt az ember, és ha lesz is, későn. A korai felkeléssel is sok veszedelemnek teszi ki magát az ember és mégsem jut valami nagy katonai rangra. Kereskedői pálya sok ügyességet igényel, jó beszélő tehetség kell hozzá, sok fáradtság, nagy tökére és sok szerencsére van szükség. Művész, festő, vagy szobrászi pálya ismét nagy művészetet igényel.

Ebből láthatod, hogy minden pálya a gyógyszerészetnél is több nehézségekkel jár.

Abban az esetben, ha Te szeretett fiam semmi szín alatt nem akarsz gyógyszerész lenni, úgy megengedem, hogy más pályára lépj. Én azonban, mint józan gondokozású apád, azt tanácsolom, most is, maradj a gyógyszerészetnél, mert Isten ezen gyógyszertár révén neked jó nevet adott, amihez a Te édesapád segített. Mivel Te szeretett fiam még nőtlen vagy és még fiatalon kerülsz Marosvásárhelyre, több mint bizonyos, hogy úgy az előkelők, mint a polgári osztálybeliek leányuk miatt lelkesedni fognak érted. Kivált az Aranky-féle ház veszedelmes lesz reád nézve, mert jól nevelt leányai vannak, kik zenében és német nyelvben is jártasak, ügyesek, szépek is, de a nagyzást kitűnően értik.

Azért Istenre kérlek, ne hadd magad tőlük befolyásolni, vagy ferevezetni, mer egy csepp zongorázás, német nyelv értése és divatos járás még nem az, ami egy szerény, de szintén előkelő és szép református leány személyében, de más formában meg van. Szeretett Édesanyád és nővéreid, valamint győri ismerőseid olyan szívesek és jók lesznek és ajánlanak neked Isten segédelmével egy kedves, becsületes, ügyes és szeretetre méltó leányt. És ha neked a jó Isten egy olyan tisztességes, igazságos, szeretetre méltó feleséget ad, mint amilyen nekem van, úgy biztosítlak arról, hogy becsületes, keresztény életmód mellett, szerencsésen, megelégedetten és boldogan fogsz élni. Isten rajtad és feleségeden örökké őrködni fog.

Mindezt azért írom Neked szeretett fiam oly bőven és körülményesen, hogy tudomást szerezz mindenről és óvakodjál attól, ami javadra káros lenne, mert különben el vagy vesztve. Alig hiszem, hogy Isten addig éltet, hogy mindent, - reád nézve oly fontos dolgokat, - személyesen elmondhassak. Azért hagyom ezen írást reád, hogy e sorokból okulj és szívből kívánom, hogy a Mindenható áldjon meg dúsan, óvjon meg minden szerencsétlenség és kártól és ajándékozzon meg egy jó, becsületes, szelid, szeretetre méltó feleséggel, hogy szeretett édesanyád és valamennyi szeretett testvéreid is örömet leljenek benned. Óh *Istenem* segíts ! És engedj mindent jól sikerülni.

24. Fontos megjegyzés a tőke elhelyezése és a gyógyszertári lakás biztosításáról.

1. Mivel a házak Vásárhelyt főképpen a Fötéren nagyon drágák és mégis jobbat, illetőbbet, hasznavehetőt, mint a gróf Tholdalagiét, nem lehet kapni, azért igyekezni kell, hogy a házbér pontosan befizetve legyen és gróf Tholdalagi úrnak, valamint utódainak mindig kedvükben kell járnai.

2. Mivel a gróf Úrnak nincsenek férfi utódai, úgy jószágait Tholdalagi József vagy Pálnak hagyományozza, ez a ház pedig – ha jól tudom – nővééré, gróf Haller Zsigmondnéé lesz.

3. Legyen a ház bárkié is, a tulajdonosok mindegyikéhez kedves kell lenni s a házbért pontosan kell fizetni.

4. Hogy a lakásra nézve biztosabb legyen az ember, a háztulajdonosnak kellő biztosíték mellett a jószágra vagy más ingatlanra jó szerződés mellett 3000 forint kölcsönt lehet adni.

5. Ha tehát a gróf úrnak pénzre volna szüksége, jó szerződés mellett, feltéve, hogy a házbér 180 forintban maradna, adhat sz neki 6 évre kölcsönt.

6. Ha beleegyezik, úgy ezen összegért járó kamat 180 forint fejében akadálytalanul lakhatsz.

7. Hogyha 6 év után a tőkét visszafizeti, vagy ha ismét magánál tartja, úgy a két fél beleegyezésével a szerződés meghosszabbítható.

8. A szerződést a gróf Úr és a grófné, mielőtt a pénzt megkapnák, alá kell, írják és pecséttel lássák el.

9. Ha azt vennéd észre, hogy a Gróf e szerződést nem akarná elfogadni, sem pedig a 3000 forint kölcsönt, s a házbérből sem akar engedni, akkor hallgass és fogadd el, ahogy ő kívánja, mert különben elmenne tőled a Tabula regia és ezt gyógyszerhárad ezt jelentékenyen megérezné.

10. Vásárhelyt a házak nagyon drágák és gyógyszerházi helyiségeknek nem alkalmasak. Ezért, ha lehetséges, ezen a helyen kell maradni. A Weress-féle ház még a legalkalmasabb volna lakásnak és gyógyszerháznak, de mivel szögletes és eldugott, úgy inkább ott kell maradni, ahol most van az ember. A nagy Tholdalagi-ház egy előkelő kúria.

11. A borkereskedéshez te is kezdhetsz, de csak nagyban, mert kicsinyben nem érdemes.

12. Légy mindenkivel jóban, légy szívélyes, de senkivel se légy benső viszonyban.

Nota.

Ezen Instrukcio könyvecskéhez tartozik még szeretett fiam, az 1799-ből való vásárhelyi leltáram és a bevásárlási könyvecske a bel- és külföldi áruk beszerzéséről. Azután a kolozsvári és vásárhelyi Manuale és más nyomtatott könyvek, mint Pharmacopoea provincialis,⁶⁴ Hartmann Formulae,⁶⁵ a Hagen gyógyszerész könyve⁶⁶ és még sok jó orvosi könyvek, különféle betegségek gyógyításáról. Előforduló esetekben nagy hasznát veheted ezeknek és még tanácsot is adhatsz. Magad beteget vizsgálni és felkeresni nem tanácsolom. Sohasem leszel úgy fizetve, mint egy orvos, azon kívül járvány esetén magad megkaphatod a betegséget, tőled pedig alkalmazottaid.

25. Unalmas óráinkat kitöltő feljegyzések.

Utána írtam 1801-ben, július havában.

⁶⁴ Valószínűleg a *Pharmacopoea Austriaco-provincialis emendata*. Viennae, Wappler, 1794.

⁶⁵ Franz Xaver Hartmann: *Formulae remediumum in materiam medicam et chirurgicam clarissimi ac celeberrimi viri Crantz*. Lipsiae, Kraus, 1771.

⁶⁶ Karl Gottfried Hagen: *Lehrbuch der Apothekerkunst*. Wien, Trattner, 1788.

1. Isten kegyelmével megengedhetett nekem, hogy kedvelt vásárhelyi gyógyszerháromat 1801. május 11-ig, tehát kerek 11 évig vezethettem és Isten segédelmével ennek gondozását, számadásait ellenőrizhettem.

A gondnok viselkedéséről.

2. Minden jó indulatom és kellő ellenőrzésem dacára a gondnok urak a jó időket nem tudták becsülettel eltölteni. Magukra hagyatva 2 évig még jól viselték magukat, de a harmadik évben már igen elhitték magukat. Sokat futkároztak, játsztak, lovagoltak, rossz és korhely társaság mulatságában vettek részt, mindent nevetségesnek találtak és fogtak fel, szóval megváltoztak, mert például:

Eördögh gondnokról.

3. Eördögh gondnok éppúgy, mint a többi is, elhitte magát és három hónapi felmondás után Debrecenbe ment, ahol terve nem sikerült. Mint segédnek még két évig Pesten kell szolgálnia, amíg végre házat és gyógyszerházt vehetett Debrecenben 18.000 forintért. Életének egész idejét kínálódva kell eltöltenie, mert egy özvegyet vett el nőül, akinek egyetlen fia vagyonát fektette be a vételbe és ezzel nehéz terhet kötött a nyakába.

Wohlmann.

4. Az utánna jövő Wohlmann gondnok elég ügyességgel bírt, de lusta, az emberekkel szemben kezdettől fogva szemtelen és durva volt. Folyton arra törekedett, hogy a szászrégeni gyógyszerháza magának megszerezze és a vásárhelyinek kárt okozzon. Elhatároztam magamban, hogy felmondok neki, s 8-9 hónap múlva el is bocsátottam. Célját azonban – mivel vagyonatlan volt – el nem érte és valahol még most is nyomorog.

Hönsch.

5. Az ügyes Hönschöt, aki utoljára Kassán volt, s onnan sok kellemelenség miatt Bródra menekült, hívtam meg gondnoknak abban a reményben, hogy a tapasztaltakon okult, javulni fog. A két megelőző gondnokhoz képest elég jó volt, amikor Bródiában elődje hirtelen meghalt, ő arra spekulált, hogy özvegyét nőül veszi, s így három év után elbocsátottam, megjósoltam neki azonban mindent. Így azt is, hogy az özvegy máshoz megy nőül. Érdekes, hogy a bródii zsidókat megcsalta és egy darab arannyal menekült Bécsbe, ott azonban rosszul operálták és nemsokára meghalt.

Roll kalandjai.

6. Erre Roll urat fogadtam fel gondnoknak, aki már, mint segéd is nálam szolgált, Pozsonyban Dobai úrnál volt. Két éven keresztül volt Vásárhelyt s igen jól viselkedett. Ő azt remélte, hogy esetleg egyik leányomat nőül fogja vehetni, s vele a gyógyszerháza megkapja. Ez azonban nem lehetséges. Majd azt tervezte, hogy a szászrégeni gyógyszerháza veszi át, de mivel közben az másé lett, úgy Vásárhelyt maradt, ahol megismerkedett egy katonai kur-

vával, akit megterhesített. Kicsapongó és feltűnő életet folytatván, nekem aztán felmondott és dr. Fukker úrnál Tállyán telepedett le. Onnan küldött levelében azt írta, hogy ott fog maradni. Ezzel a levéllel érkezett Maurer gondnok levele, ki a gondnoki állás elnyerése végett írt, s amelyet meg is ígértem volt neki.

7. Egy meghatározott napon Vásárhelyre mentem és a jó Roll kartárs urat elbocsátottam. Roll kurvájával, kinek gyermeke meghalt, meggondolatlan módon megesküdten Tállyára ment (talán később megesküdtek). Azóta azzal a szemtelen kurvával él, nyomorúság és gond között.

Tanulság.

8. Mindezekből az a tanulság meríthető, hogy a legügyesebb és legtapasztaltabb ember is, ha meggondolatlanul cselekszik, nagyon hamar a szerencsétlenségbe, élethossziglani gyötredelembe kerül.

Maurer gondnok úrról. Isten mindent javamra fordított és egy jó, szorgalmas gondnokhoz segített.

9. Végre sikerült egy jó, becsületes és szorgalmas gondnokot kapnom Maurer úr személyében. Őt mindenki megszerette és miután már két éve, hogy itt van, igen hasznos és becsületesnek bizonyult. A gyógyszerház forgalma nagyobb lett, a hitelezés kisebb.

Recensio, a méltóságos nagy Teleky Sámuel kancellárnak marosvásárhelyi könyvtáráról, amint az a jénai litteraturában leíratott.

1. Ahogy az a Baumeister-féle nyomdában nyomtatott: Bibliotheca Samuelis S. R. I. Com. Teleky de Szék pars prima, auctores classici graecos et latinos ex optimis editionibus ordine chronologico dispositos, eorumque opera at fragmenta conjunctim edita, praeter denique et scriptores ecclesiasticos veteres complexa. Cum brevi vita descriptione et notatione temporis quo quis circiter vixerit, adjectis passim eruditor. judiciis 1796. 310. S. &. Előszó és tartalomjegyzék nélkül.

2. Ugyanaz a Schmidt-féle nyomdában nyomtatva: Bibliotheca Sam. S. R. I. Com. Teleky de Szék pars secunda, classes theologicam, historico-ecclesiasticam, juridico-politicam, philosophicam, philologicam, antiquariam, historiam et litterariam complexa. Praestituta lege Bibliothecaria cum supplementis et emendationibus, pars prima 1800. XXXVI. u, 106. S8.

Gróf Teleky de Szék Erdély udvari kancellárja, ezidő szerint legtehetségesebb íróink egyike. Könyvtárát az irodalomban megjelent ritka értékű művekkel kibővítve, vásárhelyi palotájában (Acropolis) közkincsé tette. Ezt a szép könyvtárt, nem úgy, mint más grófok teszik, hogy díszkötésük miatt gyűjtik, hanem azért gyűjtötte, hogy annak hasznát is vehesse. A Holland és Angol klasszikusok műveinek gyűjteménye csodálatraméltó. Ott találjuk a Helvét Lallolánd és a mesés Oxfordi művek valamennyi kiadásait. (Rövidítve.) A görög és latin költők, rétorok, jogtudósok stb. művei között ott találjuk a matematika, phisika, chémia és az orvosi tudományi műveket is. Mély fájdalommal értesültünk, hogy e kiváló ember egy év leforgása alatt kiváló nejét, unokáját és legidősebb fiát, aki atyjához oly méltó volt, elveszítette.

A könyvtár használatára vonatkozólag alapítványlevelet tett le a következő jelszóval: *Incorrupta fide, secundis temporibus dubiisque rectus.*⁶⁷

⁶⁷ Romlatlan hit irányítja a kedvező és a vesztes időkben egyaránt

IRODALOM

1. ACKER, MIHAI: Despre trecutul farmaciilor din Sebeș și despre farmaciștii sebeșeni din trecut. *Apulum* (Acta Musei Apulensis), VIII (1970) 271-281.
2. *Arhivele Naționale, Serviciul Județean Cluj (ANSJC)*, fond: Polgárkönyvek/Starea civilă IV., fond: Matrikel der ev. Kirchengemeinde Klausenburg, 71/4.
3. *Bibliographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich*. Wien, 1867, 17. Theil.
4. BINDER, PÁL: A Mauksch család erdélyi gyógyszerész tagjai. *Comm. Hist. Artis Med.* 107-108 (1984) 101-110.
5. CRIȘAN, EVA: Prima "Taxa farmaceutică" (lista de prețuri farmaceutice) din Transilvania *Acta Musei Napocensis* 10 (1973) 255-269., 11 (1974) 219-242. és 12 (1975) 265-282.
6. CRIȘAN, EVA: Projets de taxes pharmaceutiques en Transylvanie és Instruktions pharmaceutiques transylvaines. *Materia Medica de Transylvanie*. Biblioteca Musei Napocensis, Nr. XIV, Cluj-Napoca 1996.
7. FABRITIUS, GUIDO: *Beiträge zur Geschichte der deutschen Apotheken und Apotheker in Siebenbürgen*. Drabenderhöhe-Stuttgart, Deutscher Apotheker Verlag, 1986.
8. FABRITIUS, GUIDO: *Verdienstvolle deutsche Apotheker aus Siebenbürgen*. Drabenderhöhe-Stuttgart, Deutscher Apotheker Verlag, 1989.
9. GAAL, GYÖRGY: Orvosok és gyógyszerészek sírjai a Házsongárd temetőben a 19. század közepéig. *Orvostudományi Értesítő*, 82 (2009) 2.
10. GAAL, GYÖRGY: Helytörténet – Régi gyógyszerészek síremlékei. *Szabadság* (kolozsvári napilap) (2009) május 13.
11. GENERICH, CHRISTIAN: *Merckwürdigkeiten der königlichen Freystadt Késmark in Oberungarn, am Fusse der Carpathen*. Caschau, 1804.
12. GÉMES, ISTVÁN: *Hungari et Transylvani. Kárpát-medencei egyetemjárók Tübingenben (1523-1918.*, Budapest, 2003.
13. GHIȚAN, THEODOR: Farmaciile bișritene din epoca feudală, in: Brătescu, Gh.: *Retrospective Medicale, studii, note si documente*. București, 1985.
14. HABRICH, CHRISTA: *Apothekengeschichte Regensburgs in reichsstädtischer Zeit*. München 1970.
15. HALMAI, JÁNOS: Egy gyógyszerészsegéd végrendeletei a XVII századból. *Comm. ex Bibl. Hist. Med. Hung.* 29 (1963) 235-251.
16. HERPEI, JÁNOS: *A Házsongárdi temető régi sírkövei*. Budapest, 1988.
17. HÖRCSIK, RICHÁRD: *A Sárospataki Református Kollégium diákjai 1617-1777*. Sárospatak, 1998,
18. IZSÁK, SÁMUEL: *Farmacia de-a lungul secolelor*. București, 1979.
19. JÁSZAY, KÁROLY: *Adatok a kolozsvári ág. h. ev. egyházközség történetéhez*. Cluj-Kolozsvár, 1934.
20. JÁSZAY, KÁROLY: *Evangelische Kirchengemeinde A.B. in Cluj-Klausenburg, Namensverzeichnis – Névjegyzék*. Cluj-Kolozsvár, 1932-1935.
21. KAPRONCZAY, KÁROLY: Az egyetemi gyógyszerészképzés európai gyakorlata. *Comm. de Hist. Artis Med.* 222-225 (2013) 59-79.
22. MELZER, JAKOB: *Bibliographie berühmter Zipser*. Kaschau, 1833.

23. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára: <http://ppf.mtak.hu/en/001a.htm>.
24. NAGY, SAMU: *Orient Gyula orvos és gyógyszerész doktornak, a kolozsvári román kir. Egyetemen a biológiai és toxicológiai analysis előadójának életrajzi adatai és munkásságának ismertetése*. Cluj, 1925.
25. OFFNER, ROBERT: Date despre familia de farmaciști Maucksch din Cluj. *Clujul Medical* 63 (1990) 3-4., 288-290.
26. OFFNER, ROBERT: Zur Geschichte der Klausenburger Apothekerfamilie Mauksch, *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde* 14. (85) (1991) 2. 192-198.
27. OFFNER, ROBERT: Zuwanderer von Zipsern nach Siebenbürgen – berühmte Zipser in Siebenbürgen, in: Peter Švorz (ed.): *Spiš v kontinuite času/Zips in der Kontinuität der Zeit*. Prešov-Bratislava-Wien, 1995. 83-92.
28. OFFNER, ROBERT: Bedeutende Zipser in Siebenbürgen, in: *Karpatenjahrbuch 1996*. Stuttgart, 1995. 101-108. .
29. OFFNER, ROBERT: Auf Spurensuche nach schicksalhaften Begegnungen im alten Regensburg (Drei Beispiele: J. Honterus, S. Schwartz und J.B. Schmidt). *Siebenbürgische Zeitung*, 64. (2014) (előkészületben)
30. OFFNER, ROBERT / MAGYAR ANDRÁS LÁSZLÓ: Samuel Schwartz (1701-1749) „jeles ember“ és kolozsvári patikus halotti kártája in: *Kaleidoscope Művelődés-, Tudomány- és Orvostörténeti Folyóirat* (előkészületben).
31. ORIENT, ATTILA: Dr. Orient Gyula élete és munkássága, in: <http://www.orient.hu>. (26.08.2014).
32. ORIENT, GYULA: Az Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régiségtárának gyógyszerészeti gyűjteménye, *Dolgozatok az Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régiségtárából* IX. (1918) 1-2 füzet, VIII. fejezet, 245-300 .
33. ORIENT, GYULA: *Szemelvények az Erdélyi Múzeum kebelében felállított Gyógyszerészeti Múzeum gyűjteményéből*. Cluj-Kolozsvár, 1922, 11 oldal + 1 melléklet.
34. ORIENT, GYULA: *Az erdélyi és bánáti gyógyszerészet története*. Cluj-Kolozsvár, 1926; Julius Orient: *Aus pharmazeutischer Vergangenheit Siebenbürgens und des Banates*. Mittenwald, 1930.
35. ORIENT, JULIUS: *Die Apotheker-Senatoren, -Gelehrten und –Bürgermeister von Siebenbürgen, Vortrag gehalten auf der 3. Hauptversammlung der Gesellschaft für Geschichte der Pharmazie in Wien 14-17 Mai 1931*. Mittenwald (Bayern), 1931.
36. ORIENT, GYULA: Erdély gyógyszerész-polgármesterei, szenátorai, országgyűlési képviselői és természetbuvárai. *Erdélyi Múzeum-Egyesület Orvostudományi Szakosztályának Közleményei.*, XXXVIII. kötet, IV. új sorozat (1933) 7-9. 369.
37. PAVELEANU, D. TEODOR: *Istoria farmaciilor din Transilvania*. vol. I-II., Braşov, 1995.
38. PATAKI, JENŐ: Városunk legrégebbi gyógyszerháza. *Orvosi Szemle* 9 (1936) 5. sz., 198–200.
39. PÉTER, H. MÁRIA: *Az erdélyi gyógyszerészet magyar vonatkozásai*. Kolozsvár/Cluj-Napoca, Erdélyi Múzeum Egyesület, 2013. második, javított kiadás, I-II. kötet
40. SCHASER, JOHANN GEORG: Das Wiederaufleben der evang. Luther. Kirche zu Klausenburg. *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde*. 2(1846).

41. SCHOBEL, WALTER: *Lista morților din matricolele bisericii evanghelice luterane din Cluj, 1793-1812*. Diss. Med., Cluj, 1938.
42. SLOWAKEI, KIRCHEN- UND SYNAGOGEN-BÜCHER, 1592-1910, in: www.myheritage.de
43. SPIELMANN, JÓZSEF / IOSIF: Két hazai gyógyszerészeti Instrukció / Două instrucțiuni farmaceutice din patria noastră. *Orvosi Szemle / Revista Medicală* 9 (1960) 3.
44. SPIELMANN, JÓZSEF / LÁZÁR, SZINI KAROLA / ORBÁN, JÁNOS: Adatok a marosvásárhelyi gyógyszerterek történetéhez. Az első marosvásárhelyi gyógyszerter. *Orvosi Szemle* 15 (1969) 3.
45. SPIELMANN, JÓZSEF / LÁZÁR, SZINI KAROLA / ORBÁN, JÁNOS: Harc a második marosvásárhelyi gyógyszerter létesítéséért. *Orvosi Szemle* 15 (1969) 4.
46. SPIELMANN, JÓZSEF / RÁCZ, GÁBOR / SZŐKEFALVI-NAGY, ZOLTÁN / MAIOR, OVIDIU: Primul proiect de taxa farmaceutica din Transilvania (1753). *Practica Farmaceuticii* (1978) 97-103. .
47. TUKA, LÁSZLÓ: Tobias Mauksch: Instrukcio. *Acta Musei Napocensis* 49, Historica II. (2012) 156-195. (angol)
48. TUKA, LÁSZLÓ: Tobias Mauksch: Instrukcio, *A XXI-a Reuniune Națională: 150 de ani de la prima Farmacopee Română (1862-2012)*, București, 11-13 oct. 2012 Craiova, 2012. (összefoglaló románul).
49. TUKA, LÁSZLÓ: Cea mai veche farmacie din Cluj, descrisa de primul istoric in medicină din Ardeal, Jenő Pataki, in: Tuka, László: *Studii de istoria farmaciei*. Cluj-Napoca, 2012.
50. WAGNER, ERNST: Die Bistritzer Apothekerfamilie Mauksch. Bemerkungen zu Offners Beitrag über die Klausenburger Maukschs. *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde*. 15 (86) (1992)2. 192-198.

ROBERT OFFNER, MD
specialist for transfusion medicine
Nobelstrasse 4
D-95469 Speichersdorf
GERMANY

LÁSZLÓ TUKA, PhD
pharmacist
Piața Mihai Viteazal 41/4
400151 Cluj-Napoca / Kolozsvár
ROMANIA
tukalaszlo@yahoo.com

ZUSAMMENFASSUNG

Der vorliegende Beitrag hat sich zum Ziel gesetzt, eine der seltenen Apothekerinstruktionen aus dem 18. Jahrhundert erneut, und buchstabengetreu zu veröffentlichen, um diese der für die Pharmaziegeschichte des Karpatenbeckens interessierten heutigen Leserschaft leichter zugänglich zu machen. Der Beitrag wird von einem Kommentar eingeleitet, der die Ergebnisse aktuellster biographischer Forschungen berücksichtigt und dadurch zahlreiche Korrekturen zur bereits vorhandenen Literatur erforderlich macht. Die von Tobias Mauksch (1827-1802), einem aus Käsmark (Késmárk, Kežmarok) gebürtigen Klausenburger Apotheker, in handschriftlicher Form hinterlassene Schrift wurde vom Klausenburger Mediziner und Pharmazieprofessor Gyula Orient aus dem Deutschen ins Ungarische übertragen und 1918 erstmalig veröffentlicht. Zwischenzeitlich gilt das deutsche Original der Apothekerinstruktion als verschollen, somit ist leider unmöglich, diese auch auf Deutsch zu veröffentlichen. Von einer Rückübersetzung ins Deutsche haben wir Abstand genommen. Der bekannte, überaus erfolgreiche und hoch anerkannte Apotheker Tobias Mauksch (auch Maugsch) übernahm 1752 die älteste Apotheke der Stadt (gegr. 1573) von der Witwe seines Ausbilders und Verwandten Samuel Schvartz (auch Schwartz) und führte sie ein halbes Jahrhundert lang. Seinem damals elfjährigen Sohn Johann Martin kaufte er 1792 eine Apotheke in Neumarkt am Mieresch (Marosvásárhely, Târgu Mureș). Für ihn schrieb der sorgfältige – allerdings 65 Jahre alte – Vater und schreibgewandter Fachmann, seine verbindliche Kurzanweisung über die Führung der Neumarkter Apotheke „Zum goldenen Hirsch“. Anhand der großen Fülle an praxisbezogenen Informationen (Aufbau, Personal, Beschaffung von Rohstoffen, Herstellung von Arzneimitteln, Verkauf, Buchführung, Zahlungswesen, Selbstinspektionen etc.) aber auch wegen des zeittypischen und interessanten ethisch-moralisch-erzieherischen Inhaltes, z.B.: Verhaltensregel in Bezug auf die Kunden, Angestellten, Ärzte, Chirurgen, Inspektoren. Er gibt Empfehlungen zur Apothekerausbildung, aber auch zur Familiengründung und zur gerechten Führung eines religiös geprägten Bürgerlebens. Die *Instruktion* von Mauksch besitzt einen hervorragenden Quellenwert und kann auch als früher Vorläufer von *Standard Operating Procedures* (Qualitätsmanagement) betrachtet werden.